No. १२८ ग-२

Title वासवदत्ता टीका

Author सर्वक्षितः

Extent १३२ पत्र Age सं. १७०१

Subject आख्यायिका (काव्य)

नं. १२४ न=१
[illegible] टीका
१२२ पत्राणी
[illegible]

अर्थ कासर्व दत्ता टीका

नं. १२४

वा० द० श्रीगणेशाय नमः नत्वा हृतरसं नरप्रकरैकसेव्यं ससम ---------------

१ चित्तप्रवृत्तिरहितं गुरुवाक्यागम्यं काव्यप्रबोधजननी क्रियतेऽत्र टीका ----

--अस्यात्र विवृते --------तत्प्रथयमानमोदाय सुंदरी वासवदत्तामधिकृत्य

कृता ग्रंथवासवदत्ता अधिकृत्य कृते ग्रंथे इति सूत्रात् प्रत्ययस्य लुक् वाख्यायिकाम्

इति सुधाकर बदर इति यस्याः प्रसादतः प्रसंगे काव्यकृतः सूक्ष्ममतयः अखि

लं समस्तं भुवनतलं त्रिभुवनं हस्तेतनुः करतलवत् उक्तं च तलं हस्तेऽपि च

प्रयते करबदरसदृशं करास्थितबदरतुल्यं पश्यंति ----------येन सर्वेण

दृश्यते सा सरस्वती देवी जयति जयशालिनी भवती त्वर्थः जयतीत्यत्र नाशी

विवक्षिता किंतु जयति मा देवीति स्वरूपाख्यानं अतो न लोट् न वैकल्पात् वर्तमा

नमेव जयतीति प्रतिपादितमिति नैकांतिको जयः प्रकर्षः नैवं यतो नित्यप्रव

तस्य कालत्रयविभागोद्भवे भवतीति वर्त्तमानत्वोक्तिभावकृत्यवचनात् काल

सामान्येत्यलट् यथा अयतिनघशति अत्रवप्रवंति प्रोक्ष्यंति कर्त्ता इति सर्व कालो

न अवरुणविषयतत्र --- न कालं सर्वर्तमान इति अनुपदकादेर्शितवर्त्तमानं

चरीत्यत्व प्रारब्धापरिसमा --- न यावद्भवंति सर्ववर्त्तमानकाल इति द

र्शितेनायमिति सर्वशास्त्रे सरस्वत्या ------ न ---- प्रोत्पनथो जयवत्रप्रत्य

वा. द. नुगमएव जयस्यकामादेर्भूपस्त्वादित्य ----------- गेन केचिदनभिधा
२
नत्वेत्वमक्षात्यालोट् जयतीत्याहुः मनभिधानं ----- नं भाष्यादिभिः

तथाहि प्रहत जयभुक्त देव इतिदृश्यते नचतन्नत्य शास्त्रमस्ति विघ्ननिवारणा

र्थं नमस्करणायेति हरि हरादिषु वाग्देवैतैव प्रस्तुतेति तदेवस्तुतवान् भगव

तीदत्तवर प्रसादाद्धा मन्यत्वात् सरतलंयद्वत्क नतपश्यंति मनलर्वोर सह

शं यत्यस्यातथा मलशंद्व हष्टियत्रस्ययोगविभागात् स रवरमासांतोदंतं

श्युपधात्मक इति कांतेप्राह शाकादः रलयो रेफात्रसमस्तां एतेनहरि वाकुदेवो

ल्लाते हरकीर्त्तनात् आकृहरिकीर्तनेन वैघटवोपामिति लद्य त्ते काश्मिततरस्वती

नाम नदी तया श्लेषमाह कवयः पानीयपत्तिराः कंपानीयं तस्यविंपदीयस्याः

प्रसादात् प्रसन्नत्वात् अनाविलत्वात् भुवनतलेपानीय नलं पश्यति कीदृश

शंकरवत् कान्तिनिर्मलत्वात् शीतलत्वाच्च केशणात्लसंवत्ति प्रत्ययः करो

वर्षोपलेखिति रंतिदेवः अरं चक्रो पानंतद्योगात् अशीत्यादिभ्यो अच्

चक्रा

चक्रं वा तत्सदृशं आवर्तविवर्तनात् कारं पानीयं तस्यरवः शब्दः ततो

दरस्त्रासः तत्सदृशं अन्तःस्तपयोग्यमिति वा करवात् जलशब्दात् दरस्त्रा

सोयत्रतत् कारवदरं सत् प्रशास्तं विद्यमानं वा नरस्वर्गः तस्पर्शं कल्याणं स्तरवं

M.S. 6350.

वा.द. वा कृतशायस्मात् यत्रवा तत्तथ्या ततः करवदरं च तत्सदृशं वेति कर्मधारयः अति
२
3 उत्तायत्वात् अतिरमरणीयत्वाच्च स्वर्गोत्सवहेतुः अपारपारत्वात्सः सरस्वती सम
द्रे ई देवी लक्ष्मी सा जयतु ता कवयो — पाश्चितोराजान इहाभिप्रेताः कविः काव्य
करे ईश्वरयोरिति विश्व प्रका ------ महीतले करोराजदेयः प्रशंसायां
मनुष्य अरसदृशारो अग्निस्तदन्यत् ------ तीयं अधर्मान्तन्यासेन
तादृवताभिधानं मिव जलस्यतलस्पता भुवनस्यानपत्तम — त पउवि
त्वाद्वा अथवा अशनिविद्युत्रुः रो वह्निस्तयोः सदृशं यथाभवति यथातो

भ॰ तमिदंनिर्वाहयत स्तथापर्यंति स्रवेतावि [illegible]नेकार्थत्वात धातूना

यथान्यर सहस्राणिति क्रिया विशेषेणां स्मरंशी ग्रसहग्रामनुरूपं यत्रेतित

प्या महान्प्रभावो हि वाग् दिशाति क्रडि:त्येष सर्वमनुरूपं संपद्यते हिंनहृति

गोवर्द्धनाख्यं पर्वतं धृतवतिविहगेसतिाखिनोसि क्लिष्टस्त्वंगिरि धारणादिति

शेष शैलंगिरि मुंचवयमेव विभ्रमो धारयामः इति गोपेषु वदत्सु सत्सु शिथि

२ लभुजः पर्वत धारणे शिथिली कृतबाहुः हरिर्वासुदेवो जयति कादृशः

हसन् कदागोपेषु भरभग्नबाहुषु:भारेशागोर वेरा पर्वतमैवैरेरा पूर्वमग्न

बा॰ द॰ पश्चाद्दिनत्रा वाहवो येषा गोपवक्तना नंतर पीवापिल भुजोसैाभूतः ततो
८ गिरिभिरेणाते भग्नैविततन वाहवोभूताः अथ शाकात्तरे शाकवादेन पथ्याह न
4 रतः सावाहिष्टेः साधिः ----- दर्शितं अत्रसंस्कृतैस्तथ्या लापैर्हसिः स्यात्
कुहकादिभिः सर्वान्ह हसितं न तोन्नमस्येव जायते उक्तं च स्मितं च हसि
तं चैव उत्तमस्यैव जायते अविकासित कपोलांतः उल्लाप्रमात लोचन
ईषद्दीक्षित दर्शनं हसितं न दृष्टदोविहः कठिन इति कठिनं कर्कश दामवे
ष्टतं बंधनं वलिविभंगाः त्रिवली [illegible]ना प्रसिद्धैव कण्या सज्यन्तीति हिम

वक्रलेखाचंद्रलेखा च कान्तिशोभते ऽमयागौर्या ऽत्र तु कादौ तत्तु कयात् आ

व प्रधानोयं निर्देशस्य ह्येकयोर्द्विवचनैकवचने इतिवत् निहितास्त्वारोपिता

नयनप्रदीप इव रूपकमेतत् उपमेकनवेण भूतभेदा रूपकमित्युक्ते इतिदं

डी निषद्वाग्रहणेष्वा रजतं रूप्यं तस्य शुक्तिरिव शुक्तिः कज्जलपात्र न

ऽवा कज्जलपात्रं दीपाभिस्तरवं दीयते चंद्रकलाहर शिरासिज्जमाना स्त्रीनि

कर्पमुमप ---- त्तुकयादेजनाविगरीतं धारितं मतएव श्रोतत्तु कादित्युक्तं

मानित्यादेव्याप्ररातेदेवे चंद्रकलाविपश्यतिवा ।। सज्जनं त्वलक्ष्यप्रयोजन

वा॰द॰ माह भवन्तीति स्वभगतं सज्जनमनोहारित्वं कुमुदं उलूकं हिमकरोद्यो॰
५
नः चंद्रदीप्तिः कौर्यमन्नकामाश्वरितिनिरवलनिंदामाह विषइति न्नमख्या
नदंति सर्प्पाः क्रूराः सर्प्पान् क्रूरतरं खलुः हेतुमाह नकुलः पशुभेद पक्षेनकुलद्वेषा
तवशब्दद्वेषीवाक्यमेतत् यथा नकुलं द्वेष्टीविपक्षमपकार्तव्यं यत्ततया स्वाहित्ता
ग्न्यादि सर्वान् स्वपद मुत्तरपदमिति सर्वाचार्यप्रसिद्ध प्रसिध्या उत्तरपदपरता
भावाद्विपदे रत्नव्रीहिः नलोनप्रवर्त्तात् यथानैवकीर्त्तिः कुलद्वेष्टीप्रायपशः
पाठः तत्रचतुर्दशमात्राम्तते छंदोभंगः तस्मान्नकुलद्वेष्टीतिपाठः सकुल

द्वेष्टीतिवा अतिमालिन इति अतिमालिने कर्मणि कर्तव्यकर्मणोक्तः भावेवा

अत्रकर्तव्येक्रियमाणेत्यर्थः कौशिकः पेचकः प्रतिपद्यते गृह्णाति

अत्राति मलिनेकर्तव्य इत्याधिकरणेसप्तमीयं अतिमलिनेऽधकारेपलायि

तव्यं नत्वत्रेत्यर्थः इत्यर्थान्तरन्यासेनेयः सोऽर्थान्तरन्यासेवस्तुप्रस्तुतंकिंच

न तत्साधन समन्वयस्यन्यासोन्यवस्तुनदंडी विघ्नस्तत्रइति स्तगमं स्तत

इति खलोयप्यायपासज्जनमाक्रामति नप्यान्तत्पानिर्मलांछायांकुरुते खलु

स्तुकृतिमलिनोभस्मस्थापितइवभवति अत्रोपचरितोयंनतद्पणो अत्र

वा·द· दर्पणां काव्यार्थोपमेयं काव्यार्थैनैव वाक्यार्थः कोपियद्यनुमीयन्ते एका
६ नेकशब्दत्वात्साक्यार्थोपमेदंडी ननुकुरुन्ते इतिकथमात्मनेपदं कर्त्र
6 भिप्राये क्रियाफलस्याऽयोगात् प्रतीयन्तोगंधत्वादित्तरत्रेणा भवन्ति
कर्मणः शेषत्वेना विवक्षितत्वात् किंवप्रतीयन्ते इतिकर्मणि षष्ठी
पदसंस्कारपक्षेभावि व्यति गुणावदविवेकबद्धिफलएव स्वाविदितवक्तो
कच्चयंस्यहार्थं प्रयत्नोत्राविसत्याह सेति सर्वनामरस वनारसयोगिता
नवकाम्रतिनवाम्रन भिन्ना इत्यर्थः कुरुन्ते र्थैकः कंजुलं कोजलोनाभिभ

वतिनातिक्रामन्ति सर्वः सर्वमभिभवति अज्ञातोनाम्नानिषेधोऽन्यमाह

अवंतः स्वपापं वा कोजनोनाचरति नकरोतीति अकरोदिति आर्हतं

संज्ञाद्दर्कविधिरन्तित्यस्तिनप्रवर्तत इतिदुर्जटः कीर्तिशेषं यशोमात्रं

गतवति विक्रमादित्ये राज्ञि सरसीनसरः पद्मे सारसः पक्षिभेदः नद्वाज्

---- समासेऽनुसंबंधानभिधानमितिवचनात् वकाः पक्षिभेदाः कं

कः पद्मीनोचरतिन भ्रमतिनभयतानिवा अत्रपद्मोरसम्नासादिति की

र्त्तनंनशेषं सरस्वतीति गुणाश्लेषादिः श्लेषाप्रसादः समतामाधुर्यं

सुर---- दिहृषत्वमोजश्चकांतिः समाधयः इतिवैदर्भमार्गस्याप्राणादश

वा॰द॰ गुरुणा इति स्मृत्वा दंडी परिमलउत्कृष्टगंधः परिशुद्धं शुभगंधः स्यादि

७ तिकोषः मालतीजातिपुष्पं इत्यर्थांतरन्यासेनाह ------ निकषं

यत्स्मितंतत्तयोत्पादितास्त्वेषा --दुःखेधः प्राप्नोति किन्नतयेत्याद्येष

हादिप्रतिषेधादिह रूपंस्वरूपंगुणानामप्येवं किंतुनर्मऽद्धानामित्यपि

पाठार्थः सुंदरोदर्पणः सुंदरोमल्लिपुष्पेदर्पणोरत्नेलकुमेकुलमलदंडे सुंदरेमदशेष्वेष विस्तरत

इति विश्वप्रकाशः यस्मादित्यर्थांतरे वा रणादेवांह्रक दपमाप्रसादः प्रसंनता नद्गावरः प्रे

षः प्रसादश्चित्ताभिमत्वं देवादिष्टोवावरः सएवप्रसादः प्रस-- छादनेएकेकशः छाद

नेभोजनेचकशिपुः कथितोद्वयः तद्वयंमिलितं वापिकशिपुष्पतेक्वचित् इति विश्ववासी

दानंत्यागः त्रयाणांदानाल्लोकानांविस्मयंजनयतीयः यद्वाविगतः स्मयोगर्वोयस्यसविस्म
यः सर्वोसौजनितः हिरण्यकशिपुर्दानमित्येतिकर्मधारयः सहिमहानुभावत्वाद्दत्यनदाना
पिनगर्ववान् यद्वाहिरण्यकशिपुरस्यभेदः तदानंखंडनंनाशः दोऽवखंडने कश्यात्रप्रद
स्तत्कृतंवस्त्वनां धात्वादीनांदेवानां हरीनांतर्पणं प्रमाणंनयेनाध्वरोध्रुवश्चसोमश्चविष्णुश्चे
वानिलोनलन प्रत्यूषश्चप्रभावश्चइत्यष्टौवसवः स्मृताः तदांकतवसोवन्हेदेवानांतर्पणं
येनकृतहोमः वसुर्मेदृष्वाग्निर्धनाधिपत्यप्रसक्तो यत्केसकेस्यावसवस्त्रस्तकेच रत्नकोष
धास्यातघेरेषुरत्नेवस्तसरतस्यामधुरेवंदितिविश्वः प्रकाशः यद्वा हत्वोदिग्विजयाद्दिग्
कोरेणोपार्जितैर्वसुभिर्धनैर्देवान् तर्पयंतीत्यर्थः यद्वाकश्चदेवोवायुवह्निनासौकर्येण

वा·द·
८

यथेष्टत्वेन समासासाद्धिः यद्वा सुष्ठुकरो सुकरो राजदेयः अन्यस्तु शोभनकरो राजदेयो यस्मा

त्स सुकरास्तद्भावः सौकर्यं समासस्वीकारः अत्यन्ताच्छादनो सौकर्यं समासेन शोभनादि

अरूपैरासादितनादितमखंडितं भूमंडलं यस्य दोग्धरखंडने पद्ये सौकर्येण शक्रत्वेन

समासादितवक्तृत्वः विष्णुनाहि शक्रकर मूर्तिं कृत्वा एकारार्थ विष्टपि पृथिवीत्युद्धृतेति वार्ता न

नुवद्धः कारः शक्रत्व इति तालव्यादिरयं धातुपरायणो दर्शितः अत्र तद्गुणभेदात् पद्ये

वहाः -- भयेत्यदारस गोविमत्तरत्नमदायेवर्जीत्ति उपचारात् बन्धशक्तिभेयं विवक्षा

याविशेषस्य लोकसामान्यवर्तिनी अस्सावगतिशयोक्तिः स्यादलंकारोत्तमा यथे

त्रिदंडी अन्यद्वा रम्यमयमन्तरवाख्यात्यानस्येत्यर्थः प्रतिमेयं श्लेषे विघत्त एवः इदानी

गद्यमाह अपदमित्यादि राजवित्तामसीनिर्मोनिवद्धमारोनसंबंधः गद्यलक्षमालि

ख्यतोपादशून्यः पदसमूहो गद्यः अपादः पदसंतानो गद्यमाख्यातये कोतिदंडी

तच्चतुर्विधं उक्तंच चूर्णिकोत्कलिकाप्रायः कुलकं वृत्तगंधि चेति खंडशः प्र

पूर्णपदं चूर्णि यथा जगाति कोनाममधुतानाविक्रियत इत्यादि समासबहुलमुत्क

लिकाप्रायं यथा अनवरतमकरंदबिंदुसंदो – इत्यादि फलकंचक्रकं वालमुखं

ते यथा नैः पूर्वस्यांतं परस्यादिर्भवति यथायेन कीर्तिः कीर्त्या च समसागता इत्यादि

वा॰द॰ वृत्तस्य छंद सोगंधो यत्र न हृतगंधिः अन्वत्यासख्यायामिनीकारं समासांतः यद्वाहृ
९
तस्य गंधः हृतगंधः सोस्यास्तीति अतइति अन्यानवेशलृजवलितिकंकरणं इसात्का
रस्तुभगास्त्विति कांदवपधि यथा सामासंभवशेनेरप्रशनाम पातुप्रस्तन्नमनुसरामः
वक्तंसमूहः वृद्धामरिणः शिरोरत्नं शाराः कम — कादवृव्यभेदः तस्य कोणाः पार्श्वदेशः
सकलभूपतिचक्रचूडामणि त्वोक्ति शाराकोणा वेरण स्पर्शता रूपकमिदं शिरांस्व
र्णकादि कशिपुः भोज — अत्र करोनीति स्तकरइति वृषोदरादित्वादं त्यादिरियं सलुक
रोनीति पाठादित्वादव् अन्येषामपि दृश्यंत इतिवादीर्घः अतएव वृषोदेवस्य उ ह्ययभेदः

तालव्यामप्यपिदंत्यास्त्र शावशस्करपांशवरइति ऋषयोप्ययथापितालव्याः षाकारएवनास्ति

तत्रराजपदेशीघ्रंकरोतीतिशस्करोरद्धः शडशाद्धत्तालव्यत्राकारः शीघ्रवाचीतिपा

निनः डक्तं डपेराकृमलैःप्रकाटितः यथाहिशशडशा द्वव्युत्पत्तौशश्रुभेवस्योकारयो

स्कौपक्षेनिवार्तिकव्याख्यानं शावशोव्याप्ताविघ्नवशाविधायकोपाणादिकेसूत्रेदर्शितं

शुशब्दडपपदेशस्त्व्याप्ताइत्यंतडवंनिधायकोणादिसूत्रेषुशीघ्रंस्ततासंबंधेनव्याप्तो

ति शडक्षवइतिसौकर्यैराष्ट्रतदतनयाख्यास्यमृमंडलःइत्यर्थः डक्तंच दत्तःप्रियमाघगच्छ

तियशःतातियानंदाः सत्याऽदादित्वाक्षिपू आनिल डत्यादितोयशोदाभ्यामानंदालेः

वा॰द॰ महर्षः समृद्धिश्च यथा संख्यं येन यद्वा आनंदसमृद्धिरानंदातिशयः यशः ख्यातिर्दानं
१॰ 10

आनंद यशां समृद्धिरित्यर्थः यशोददातीति यशोदः कविः तस्मानंदसमृद्धी तथाच

विदग्धः कः सखवायशासि भूपशासिम्भूतेर्मतः इतिप्रश्ने कविरित्यत्तरमस्तीत्यर्थः

पतेकंसारातिर्वसुदेवः तन्माता यशोदानंदस्तत्पिता तयोः समृद्धिधात्रि वाधि

कंजानिता आनकदुंदुभिर्वसुदेवः काव्यं कविकृतिर्माघादिः तत्र कृतादरः कृत

यत्नः यद्वा काव्यः शुक्रग्रहः नीतिग्रहकुशलत्वात्तत्र कृतादरः कृतः कृत्रिमविग्रह

त्यादनेनदर्शो पेत्यर्थः कान्याप्तनाना तसी काव्यं शुक्रे महाकाव्ये काव्याप्च पूतना

मनोति विष्वः तस्यादरस्त्वं×नेऽ×सः सागरशायी विष्णुः अनंता अपर्यंता भोगिनोराज्ञा

नन्यायस्मरणाः पदेऽनंतराजो नागराजः भोगी सर्पः अनंतस्य विशेषणात्वेनाविव

क्षितत्वात् पूर्वनिपातः विवक्षादिशब्दव्युत्पत्तेः कारणामिति तदा घाशीरव्याख्यामि

त्यस्यारक्षणोगर्हिसकः आशापूरणात् ------ रुवयवत्वा आशांतमप्रशांतं

रक्षणाय स्यन्ताः सवर्णोदीर्घः यद्वाः आशांतरायसंते आशांतरेः सेवितः

तेषां क्षणाऽजस्त्रवः तत्र क्षणाः क्षणाशाह्वाप्रवेऽशर्म्म्राप्यद्व् भक्तेऽशांतः पश्चिमा

दिक् रक्षतीति रक्षणाः लक्ष्मादिः कारणोवाल्पपद् दक्षिणाप्रायक्षांतदानप्रस्य

वा॰ द॰ ११ शानतत्प्रसाधकः याजकादित्वात्समास यद्वा दक्षिणाःसरलः ततःकर्मधारयः यद्वा

दक्षिणांशरसमश्नातीति दक्षिणाशाःसरलः तस्याधकोऽध्यक्षकः साक्षित्तत्तनंपुरःकरो

तीति पतेदक्षिणाशादक्षिणादिक् तत्प्रसाधकोलंकर्त्ता विंध्योहिगिरिर्मेरुप्रदक्षि

णामर्षितयेवरविमार्गमाक्रमितुंडघनः ततोदेवैस्तन्मातुलस्यागस्त्यःप्रेरितःसन् त

मेवास्थितवान् ममदक्षिणापथेगत्तिरस्ति ततोयावदहंनागच्छामितावंत्वयानवर्द्धि

तव्यमिति वाहिनीसेनानदीनसमःतुल्यः कोराजग्राह्यः प्रवारःप्रवरसांयस्यसमंस

लक्ष्मीकंकरोतीति समकरःप्रवारोयस्यप्रयवासहति महेश्वरः कःइतिब्रह्मा रयत्ति

वह्निः एवंप्रकारेणसहवर्त्तते ऐश्वर्यातिशयात्मेश्वरः अनुलंघ्यवचनत्वा द्ब्रह्मतेजसा

अग्निः कोब्रह्माग्निलार्केषु मांशिवेमा ज्ञिमायां वारंवारंकेवर्त्तीदृशोवेतिसर्वविश्वः

पद्मासमकरस्तुल्यक्लृप्तकरः प्रकृष्टश्चारो यस्यसप्रचारस्ततः कर्मधारयः सहि

वारवन्तुः पद्मेमकरोजलजंतुस्तस्यप्रचारो भ्रमणं सहजेनप्रवर्त्तते महत्साप्यासेन अनुपा

तः मारोविष्णुःमांलक्ष्मीरानीतिमारः धातुर्वल्प्रत्ययादानोः रलयोरेक स्मरणं हय

ऽजयमारितिरागनयावार्यंनिर्जितकाम इत्यर्थः पद्मेमहासेनः कार्त्तिकेयंमा

रः कामः विबुधाः पंडिताः विशल्यपत्ककर्मतदा अयः एवंविधेङ्गोलयः एकाग्रवि

वा॰ द॰ ततापस्य सोलयः सचासौ विवुधश्चेति कर्मधारय इत्यर्थः पक्षेविधाद्देवाःवि
१२
श्वकर्मारविः उक्तंच विश्वकर्माऽदेवशिल्पे विश्वकर्मा दिवाकर इतिरविरिति

ततोमुहूर्तस्तिर्यमासादिः रिपुवधाद्युक्तबोधत्वात्तत्र यद्वा मंत्रीप्रियः उक्तंच

दत्तोगोव्यापर प्रत्यत्तेमुहूर्तेोन्सव ∎वस्ति छायामात्राभ्रयः लोकानां संतापहरः

यद्वा छायया संतापहरश्चासौरश्मेति आशिषिभ्रलशत्तिदिः रवेतेजस्वीश्च

दिव्यो
र्धश्चाघ्रव पत्तेरागस्तवं ददातीतिततरगतेः क प्रत्ययः अनन्तेष्वन्तिोस्वनाः प्राणि

नः तेषांप्रियः प्रवोधकत्वात् यद्वा ललादरात्रिस्तस्या ऽश्वतिसमासः पात्रेरमा

तारीमारीमहा मारीतिलोके प्रसिद्धः

वः सप्रियोयस्य सर्वैस्तु(?) दानाप्रिया ऽस्येतिवा अपूर्वपदभूतत्वान्नलोकः छाया

रविस्त्रीत्तस्याः संतापहरोगविरहत्वात् कुसुमकेतुः मारः जनितास्त्वानिकष्टासं

पत्तयेनेतीत्या अनुरागेणास्सवप्रदः प्रदोषनिकृष्टः कामस्त्वतः इतिःकामस्त्री

इदानींविरोधालंकारः विरुद्धानीपदार्थानां यत्र संसर्गदर्शनं विरोधदर्शनात्

यैवसविरोधः स्फुटोयस्यादंडी विद्याधरइति विद्याशास्त्रादिज्ञानं सधरः सुहृद

यः विद्याधरोदेवयोनि रुमन्तोदेवइतिविरोधः धृतराष्ट्रं येनतद्गुणास्यसोजना

दः प्रियः धृतराष्ट्रोकौरवप्रधानैः सद्गुणस्यप्रह्लादिः प्रियइतिविरोधः तस्य पुत्रा

र्थत्वात् यद्वा गुणप्रियोयुधिष्ठिरः क----कौरवत्रेश्यमित्रगुणायरोचता

मिति

श्लोको वादी

बा॰ दत लिखिता क्षिजातशत्रुः सत्यपुरगाक्षिय इति युधिष्ठिरनामासीत् योहि धृतराष्ट्रः सकार्य

१३ युधिष्ठिरः इतिविरोधः उ॰दत्तिं गुरुताकार्यकाः तद्योगात् गुरोर्भीमः पांडवोविरा

17 टः तत्प्रकार इत्यर्थः क्षमादांतिः क्षमायोगस्तयातिवाऽनुतः सयानुगतः सुधर्मः

शोभनधर्मः यद्वा सुधाहृस्वधर्मस्तुतं सुधीवस्तुतत्त्व सुयथा इत्येवंप्रकार

तेनाश्रितः विरोधेक्षमाः सुध्वाः सुधर्मदिवसस्मा बृहंनलोमहानलः सोऽतः

सरलमभवति अविद्यमान सरलारव्यं सुगंधिवृक्षत्वात् ग्रंथिवकुलत्वाद्वा

महिषीयहेमहादेवी उक्तंच कृताभिषेकामहिषी नकुलत्यत्र वृषोधर्मा म

हिग्रीयपद्मजाति: अंतरलोकवृत्तः महानायकोनयकप्रधानः अथवामहाना

यकोज्ञातिः अयनगतोसर्वगिपर्याच्चानाप्यधीति असमासः यद्वा मह

स्योत्सवस्यनायकः अहस्रर्वलीव पत्नीनायकःप्रधानमान सर्वान्तरल

इतिविरोधः मरलीहारमध्यग इतिविरोधात् पत्नेति वादेषुनैय्यापिका

दिषुवादशाब्दोयं जल्पावितंडयोः अन्ततः पत्नोवा दत्तत्वगुप्तसितेतिनैय्यापि

काः नवतन्नछलादि नव छलंपप्यान्नवकुलो देवदत्त इति वक्तुर्नतत्वमभि

प्रेतंश्रोतुश्छलग्राहिणोऽन्ततसंख्यात्वं निहोभंगः पद्मावादिषुतत्वगुप्तत्वात्तछलनिग्र

हः छलनंखंडनं नात्यन्नछलकपटः निग्रहःशास्तिः छलनिग्रहोदंड इतिवाय्यतिरेका

वा॰दत्त लंकारः सर्वत्रतान्यइतिविरोधः नास्तिमतिरस्येतिनास्तिकः आस्तिनास्तिदिष्टं म
२९
रितिठक् तद्भवःपरलोकाभावस्तुभावनांस्यचार्वाकदर्शनमेव तथाचतेषा
कुः तावानेवहिलोकोयंयावानिंद्रियगोचरः तत्रपदावदः तद्वदास्तिवत्कुप्रक्रान
इति नान्योनास्तिकंस्वमस्येतिनास्तिकोदरिद्रः नास्तिकइतिप्रसिद्धः
आस्तिनास्तीतिविभक्तिप्रतिरूपकौनकाश्चित् कुःशीलइत्यर्थः एवमेवा
नित्यकुलमित्यादिषुः स्वामितिदोषः सकंटकःतद्योगोनियोगएव नात्र
त्रकंटके नतत्र धातुनानापर्ययोगः नैकंटकेतरोगोदिप्यतैइत्यर्थः उक्तंच

रोमांचे तद्वच्छत्रौ यत्तरो रंगोवकंटकः एवमन्यत्रापि व्यतिरेको ग्राह्यः पद्वा

दइति परिवादो वीणावादनदंडः जनापवादश्च खलंकूरः धत्यमर्दनस्थानं

व छिन्निकः सर्पः कूलस्य छिद्रिकायं नगेऽपि सखले स्याद्वाच्यलिंगकइतिरंतिः

देवः आहितुंडिकाः सर्पग्राहिणि आहितुंडेन सर्पमुखेन व्यवहरन्तीति संज्ञा

पूर्वको विधिरनित्य इति वक्तव्यमाव इति भवपर्वेवाठक्र कोहत्तराजदेय

भागयोः छेदकर्तरि स्वविछेदयोः कृमकं कृतनइतिप्रसिद्धं नेत्रं पुत्रत्वकमूल

योः त्वकमूलादिकत्रेषु नेत्रं पाणिगुरोरप्ये इति विंध्यवासी नेत्रं कुश इत्यर्वः

वा० ८० राजा पार्थिवेंदू यौः निशापतौ क्षत्रियेवराजा स्यात्तु गत्तीयत्ता विति रंति देवः सार्वभौमो
१५
दिग्गजभेदः तेनयोगोऽन्येषांकुमुदाजनत्वप्रमत्तीनां पक्षेसार्वभौमः सर्वभूमीश्वरः
सर्वभूमिपृथिवीभ्यामणञ्चारित्यण्ट्वृत्तौ तस्येश्वर इत्यस्य भावप्रधानो यांचे
कयोरितियप्या तेन सार्वभौमत्वेनयोग क्षत्रियेवराज्ञः परंतान्येषां शूचीप्राप्ति
प्रा वस्त्रादीनांशूचीभेदाद्यत्वात् शूलमुदरगतपीडा भेदस्तेनभंगः क्वामर्द
स्तस्याभावोवा पक्षेपरलंप्राणिमारणकाष्ठविकारः तत्रभंगक्वारोपणं
दुःशासनइति दुःखेनशिष्यते दुर्योधनभ्राता दुष्टशत्रुः दुष्टगात्तिर्वा भा

रतंग्रंथविशेषः तत्रोपलंभः कम्बुक रवन इति प्रसिद्धं जलजः शंखः ना-
याविधडुरभावात् इदानीं तव निरंतरस्योत्कर्षमाह महावराह इति
गोत्रायाः उद्धरणप्रवृत्तजन्यापनाचिकीर्षुरपि गोत्रायाः उद्दलनं कृतवानिति ६
इति विरोधः गोत्रं कुलं गोत्राणां पर्वतानां उद्दलनं न करोतीत्यविरोधः
राघव इति राघवो रामः जनकभुवं सीतां परिहरन्नपि सीतया सह इति
विरोधः जनकभुवं पितृभूमिं परिहरन् जनकभुवा सीतया सह इत्यविरोधः
भवतो रामानुजः सकामे दर्शितभक्तिरपि राज्ये विरामं रामाभावमकरोदि

यम

वा॰ इतिविरोधः विरागोऽभावश्चेतः विरामंविरागमकरोदित्यविरोधः इदम

१६

न्किरिति शब्दस्य प्रियादिपाठादप्रियादिष्वितिनिषेधात् पूर्वत्वंनास्ति

16

तत्राह्वात्पूर्वपदस्याविवक्षितत्वात् सिद्धिः पितरूढाविवाहेतु वदता न

लस्यन्दपत्नेर्दमयंत्यास्त भार्यायामीति तस्यापिपुनरूढायाः परिग्रहः

पाणिग्रहणोजातः इति विरोधः ततोदमयंतीतस्याः पुनर्भूस्त्वसाज्जो

भत्ता यान्येनोढापुनरन्येनोह्यते सापुनर्भूः उक्तंच पुनरदत्ता तयो

नित्वाद्गृहीतेया यथाविधिः सापुनर्भूरितिमतस्याः पौनर्भवउद्वाहइतिस्मृतिः

भुवः पृथिव्याः पुनः परिग्रहः स्वीकारो जातः इत्यविरोधः नलेन भुवं हस्तव
तादृसमयं तीर्थ्वत्यक्तवता यथा तैश्च पर्यंते नत्वैत दुत्तरोत्तरत्रोत्कं मया ः
पृथुरिति पृथुराजा गोत्रस्य वंशस्य तदुत्सारणात् तया उन्द्रोपनै (सौ) विस्तारि
तभूमंडलः इति विरोधः पूर्वं कस्वं महापर्वतान् धनुः कोट्यादि द्वि
ष्वादीनि निमध्य तवानिति कथ्या भागलिकागवसरः नास्त्येव तत्तेवुवव
नीयत्तेतिभावः यद्वा नेतिशिरक्षालनेन स्त्यवागवस्वरो वाच्यत्वम
स्तेव राजसरामादिभुक्ता मर्यादित्वर्थ हः पाठः समासान्तानितत्यत्वस्या

वा॰ द॰ त॰ अप्रयत्नात्वात् पूर्वनरराजक्षितिभुक्तं ननु महावराहो नरराजा नास्तिकमस्य पर्वत

१८ रोत्कीर्तनेनोक्तं महावराहो विष्णुः स एव मूर्तिभेदेन कूर्मः कूर्मावस्थायां न

17 राजा भट्टग्रामन्यायेन चोक्तं अथवा पूर्वतरराजो क्षितिभुक्तः अतस्तदपिता

त्ति सपुत्रमशिरं नामशिरस्यादिभ्य उद्भावितदोषेभ्योऽस्तु एवं देवोत्पत्तिवि

लक्षणस्वभावश्चेत्यर्थः देवः सुरमहीतेजोऽरिरितिदेवः अधस्तनमधस्तानीतं स

दैवीयतिविचरितं येन स तथा अत एव तथा हीतिनिदर्शनेन पर्वतादिभिः साध

र्म्यं प्रदर्श्य अन्यत्वं साधयन्ति इदानीं श्लेषोपमा सराजापर्वत पर्व उत्सवः

द्रुमोवा: पर्वस्याकुत्सवेऽग्रे पिप्रस्तावतिथिभेदयोरित्तिरंरतिदेव: यद्वा पर्वतउत्स

वातविरसामजगुप्सा विराम प्रस्ताव्य द्रुमाना मुपसंख्यानामित्यपादानत्वे

अपादानेवाहीयकहोरितिनासि: दर्शिता प्रदर्शिता श्रृंगस्योंनाभिक

द्रुमोयेतस्तत स्या श्रृंगः प्रभूत्वं उक्तंच प्रभुत्वेपर्वताग्रे चश्रृंगं श्रृंगोपशी

रामी पदेपकद्कोगिरि नितंबभागः उत्सव चारिणो दिव्यगायमाना त्तह

रवयन श्रीरामापर्वमस्तभ्यांतश्रुतिमतुवेर्वीयितृ प्रत्ययः नेत्रविरक्तोभ्र--

अजश्रृंगमग्र भागः सश्रुतिसर्वतामहि विश्वरेहि मातदमीत्तस्याश्रालय:

वा० दत्त ज्ञानं नारस्यायोगेन गंधर्वेलोत्तमतिन दंगतः तीचगोचरत्वात् सर्वस्सम्भव
१८

स्यायोवाच्यंवानोष्टाहः प्रतिषेधे पायायाः कपटयोगस्य जन्मने उत्पादना

यनोहितोनोदत्तः नमायावी पतेसाहिमाज्ञयोभगवाजः भवश्यावेनाहि

मेतनेभक्त्वतितोद्भृतः उमायाःगौर्याःजन्मनेनाहितइतित्वाविरोधः तस्य

हिसोच्छलितात्वाङ्गोरीजनकत्वाद्वसंहीतिपूर्ववत् मानीमानः चित्तसमु

न्नतिः तद्युक्तगिरिवाचिास्थितः सत्यवचनइत्यर्थः वृषध्वजः वृषो

धर्मःसएवध्वजोयस्य ध्वजोविजयचिन्हदंडः धार्मिकइत्यर्थः पतेहि

मानीहिमसंहतिः तत्प्रधानोगिरिः हिमानीगिरिर्हिमालयः तत्रास्थि
तउपाविष्टः सद्वृषध्वजः शिवःअसौराजा सतामागतिः स्थानः अवद्ध
तान्यवादिस्थानिसकलानिकांताराणिदुर्भिक्षादीतियेत यथा ऋटगतौ
रूंव आरोगमनं कांतानामारः स्त्रीगमनं यस्यास्तिभवति तस्याच कादंब
री सत्यपियौवनरतिलावरूपवति नतिस्त सरवस्योपरि विषयत्तरसीदति
आरिबलमात्यंतिकं कांतारोदुर्गमार्गः पुनातीति पावकश्च पवित्र
स्त्रेताग्नेसारः प्रधानमितिपावकः शत्यर्थः उक्तंच अग्नेचित्तकपिलास

वा॰दत्त १८ श्रीराजप्रसिद्धर्महोदधिः हृष्टमात्राः उक्तं त्येतेतस्मात्पश्येच्चनित्यशश्वत्ति भोगे

कुसुमधुपानादिश्रुतोऽत्सुकः तल्लूपाणां दोषः ×च× उक्तं ×मृगयाद्यास्तथा

पानं वर्जितानि महीभुजां घृतघो विपदो हृष्टायान्नैषधदृष्टिभुश्नत्ति यद्वा

नभातीतिनभो हृद्धः गमनं गघं बाधिकः हृद्धसेवीत्यर्थः पथिकपालि

ताशिष्यापिनभोध्वनिः कप्यतेवा रैरित्यलिनी नभोगतौ तां खेचरा

णां उत्कटकोपत्र नभोगमनेवा उत्कटकोपत्रेति — हृष्टमनः हृमनस्तत्र

हरः शिवो यस्य सहृमनो हरः यद्वा हृमनोऽस्ति तं दरः पद्दोसदागतिर्वा

खि

धुः अवधृतपरिलकांतरः कल्पितसकलवतः पावकाग्रेसरोऽग्निसहाय:

पावकोऽग्रेसरोयस्येति आहिताग्न्यादित्वादग्नेचारशब्दस्यपूर्वनिपा

तः तमोगेनत्रोगमलांघचापिकविधानतितिदः स्यामगोपत्याद्विलाप

रिगताग्नस्योपलतदराणानुमेवापिभवति नामिभंबाकाशगतानडुत्तडकः

रुमतोहरः सराजारत्नकरोरत्नानांस्थानं जातोजातोपडुत्कर्षंतांद्ध

रत्नंप्रचक्षते रजाान्वरत्नस्थानं यदुक्तं सर्वरत्नानांदेवोभाजनं अत्रदे

वीराजा आहिरिवाहिःक्रूरः सप्रकृतप्रस्क्ततोपवसोहियमः नहीनाति

वा॰ दृत॰ षेध: नहिमयोऽनहिमय: नकारश्चेत्यर्थः इतिवा अगाधोऽतिगंभीरः यद्वा गोधालिप्सासा

१०

विष्वंधमानास्येतितस्या समर्यादउचितानतिक्रमणशीलः रोकश्छिद्रं उद्गतंरोकंयस्य

सः उद्रोकः नतस्यायंवा बान्धवरहित इत्यर्थः यद्वा रोकोदीप्तिः विभाभाश्चयावारोका

श्चामित्यत्ररोकोदीप्तिरितिवृत्तिः उद्गताभ्रष्टादीप्तिर्यस्यसउद्रोकोनतस्यायंसदीप्ति

रित्यर्थः मंत्रोद्रेक इतिपाठः तत्रमंत्रोनतस्य दानंदाः सहनेनवर्त्तते हिमः शीतलोऽप्रतप्त

सदाहियोकराशयोहस्तहृदयेयस्यसदहिमकराशयः अप्यवासहदानेनवर्त्तत इति

सदा अत एवहिमः शीतलः आर्द्रः करोयस्यसतस्यातस्याचकादंवरी दिग्गज इवांतवर

तदानार्द्रीकितकरः इति शेतइति शयायाणगंधव तशयोशयः एवंविकायःशयतं
नाद्विघतेऽस्येतिवासदकार्येभुजागहृकः ततःकर्मधारयः यद्वासदसर्वदाहिमस्य
शीतस्यकरस्यकुमकरस्याऽऽशयःस्थानं स्थानामिति व्याख्यातांतरं मृयवाहिम
करस्यंदुतुल्यमाशयोयस्य ततस्थानिर्मलशीतलत्वादमृतमितिएष्यगेव मयः॥
शुभावहो विधित्तयोगादर्शश्राघव मृत्वमा ह्लादकारीवस्तु तन्मयः सर्वाह्लादकार
त्वात् सयोनौमिच्छपत्यवात् पद्मे रत्नाकरः समुद्रः कथंतर्हि मयः मुहि सर्पसुयुक्त
त्वात्तस्यतथ्याकथमगाधः समर्पादः योहिसमर्यादः ससीमः सतलस्पर्शः नास्तो॥

वा॰द॰ २१

यंतन्तुद्रोजलजंतु युक्तः तत्र शब्द स्पर्शग्राघव् ग्रकोजलरहितः नकोपिस्याविस्मयः

नस्यात्र जलयुक्तत्वात् उदेकेपीतिपीठः उदेजलजंतीनकोपिविस्मयः सदा

लिः सर्पः मकरोजलचरः तयोराशयः स्यात्रंग्रस्तंपाती यंतन्मयः सर्पोना

वहिर्निर्युक्तः तत्राजस्रवः नद्दातीदिवादा ग्रानंदकरः संतोषदायी कर्म

धारयः गोवलीवर्दन्यायेन उत्सवोविवाहादिः ग्रानंदउत्सवादिसाध्यो

हर्षः ततोपर्वाणायद्दान्नतेनानंदकर इतिवा पदेदिवादारात्रीनस्याः ग्रानंदकरस्यं

दः अप्यपीयत हर्षः ग्रवंरतरांतेषांवंधुप्रियः यद्दा कोमोदनेकमुत्क्रिय

अवनबंधुः कुमुदवनं कह्लारवनं तद्बंधुः राजयक्ष्मवान् षष्टिकलाः कलंकत्व मंत

तिस्थानं ततोरात्रिः शत्रुः सचबलं यस्य यद्वा ततोरोऽतिबलीनु अतिशायि

नवत्तः एतेनास्यान्नारकोरगातिक्रांतबलः ततोराक्षातिबलायस्येति तस्मे

त्यादिसमुद्रपर्यंतं सपौत्रे इत्यस्यानंतरं पठितव्यं अत्यपाते नास्यसंब

धात् लेखकदोषात् पाठोनष्टः नास्यवाज्ञः क्रोधाको येनाबलोनास्थि

रः महानदीनोऽक्रतुः स्थितः एतेसमुद्रस्याधः अधःप्रदेशोऽचलोमैनाकाद्रिः

नक्रः कुंभीरः महानदीनां गंगादीनामीश्वरः अतएवसरित्पतिः समुद्र

वा० दृ० २२ नः नेतिसर्वनामः मुदं हर्षं रातीति मुद्राः अमात्यैः सहवर्त्तते समात्या अप्रधान चेतस
एवगम्यंते उक्तंच वंशस्थो राजहंसः परीवारः ननु हंसेषु श्रेष्ठपरिवार इति यद्वाप्र
धनसाधनतया मुद्रया युक्तः समुद्रः तेजसां राशिर्वह्निः स इति वा पक्षे समुद्रोऽस्यास्ति
त्वं बंधुः सूर्योपि कांचनशोभां बिभ्रत् सुवर्णकान्तिगौरत्वादिति वा पक्षे कांचन
शोभां स्वर्णमयत्वात्तस्य मेरूपरित्युक्ता पुनः स मेरुरिति प्रवचवैचित्र्यार्थं
मचला अस्थिरा अधिका लक्ष्मीर्यस्य अमरवलायां पृथिव्यां अधिकालक्ष्मीय
स्येति वा ननु त्वात्वापि सिद्धे तत्र भवतीति पाठस्यैकवचनाद्देवेति कर्मधारयं कृत्वा

विभ्रदितिवायोगः अचलाधिपेतिक्वचित्पाठः अचलाधिपलक्ष्मीः पक्षेऽचलेभ्यो
गिरिभ्योऽधिकालक्ष्मीर्यस्य हेमेरुसमानः सदापार्थ्योपि अर्जुनोपिएष्यात्
नयः महाभारतस्य रणेयोग्य अर्जुनस्य तत्संग्रामकारित्वात् पक्षेऽत्रपार्थ्योपि
गत्वार्थ्योपि महाभारतस्य तत्संनयनं तत्र न योग्यः दीराप्तत्वात् यद्वा महाभार
तस्य स्वदेशपालनस्य पत्तरसौनिष्यातिस्तत्र न योग्यः भीष्मो भयानकः अस्यारि
पक्षात्मकरत्वात् नवलं नवः स्तुतिः त्वदोरपू ईहितं चेष्टितं न प्राप्तं नत्रेहितं य
स्य यैव ह्रा शाम्यशीति प्राप्तसमे ह्रिपू अमुनासिकस्यापि हूकालोदितिदीर्घः

वा· दत्त मोत्नोधातोरितिनकारः तष्पानुस्मृशात तष्यात्तनुर्यस्यतस्मैहितोदेवारा
२३
धकत्वात भीष्मशंतनुसुतः सकथंशांतनवोहितइतिविरोधः येद्रा शां
तनवोभीष्मः ततास्मिनुहितमाहितइतिविरोधः विषयभावात्तत्तमीभी
ष्मःशांतनवा ई:कामस्तस्यहितइतिशृङ्गितः ततःकर्मधारयः सानुव
रो नुचरयुक्तः नगोत्रेणनकुलेनभाषितः पदेनदत्तयष्यमाकाशस्तस्मा
त त्रिशंकुश्चाण्डालसवालितः कष्यवात्रद्वादशवार्षिकेंदुर्भिक्षेविश्वामित्रे
मुनिमृगयांतेनसंवर्द्धितवान ततस्तेनमुनिनासपालितः यष्यात्तत्र

भावात्तेनैव वलात्कारेणास्वर्गंगतः नष्याचांडालदर्शनेनभित्रस्येंद्र
स्यहुंकारेणभूमिंगतः ततःक्षोभेणातेनमुनिनाहुंकारेणास्वर्गंविलात्पुन
र्नीयमानःकष्यमपिस्वरसमूहेनमुनिमध्यर्प्यंजत्तरालंभवतेस्यापितः
इतिशंकरःकल्याणाकारीनाविषादीविषादयुक्तः पक्षेशंकरशिवः ना
विषसंहर्त्तेतिविरोधः कालकूटविषभक्षणत्वात्तस्य नन्दशामिधात्तो
संज्ञायामितिष्वचप्रत्ययांतत्वात् यस्यकष्यमत्ररमाशंकरइतिडष्वारा
द्वविष्यति पावकःपवित्रकारीनकृसवर्त्मा पापमार्गयावकोग्निः स
कृसवर्त्मेतिविरोधः नाश्रयभनक्तिनाश्रयाषाःदहनःतेजोमयः

वा०दत्त यथा नैतिपूर्वकं शाग्रं धनदहनो नलो कविषकारी श्राश्रयेणातिमितेन

२८ फलेन नाश्नातिदहनोपि आश्रयमन्नं नातीति विरोधः तस्याश्रयत्वात् जी

२१ वनं जीवितं जीव्यं च मित्रं सुहृदि सूर्ये च मंडलं देशो बिंबश्च रूचिरभिलाषः रूक्

छाया वा कलियुगभेदो वा विघटितः खंडितमात्रो वा नलपक्षे कलियुगा विघ

टितो विह्वलीकृतः चक्री विष्णुः तेन ष्टगालनामा ऽसुरो मारितः तद्वधो ना

सौस्तुतः पक्षे ष्टगालश्च वष्मणालोऽसात्विकः ष्टगालः कंदवैदैत्यविशेषे

कातरे स्त्रियामिति तालव्यादौरभलः ष्टगाली सोभितमित्यामित्याश्चर्य सं

चारी श्लेषादृष्यादिः अत्रांह्नि ष्टगाली सो रक्तपांक्ति स्तत्रं वदंत्यसकारः जरा

स्येतिविग्रहः

संधोराजा घटित्तः संधितोविग्रहोविगतरसाः सएवंभूतोजातः पक्षेसंधिस्या

नंविग्रहोयुद्धं यद्वा घटितसंधौविग्रहोविगतरसाः गौतमनाविखंडःपुत्रोजा

तः सभगवत्याजरया आगत्यघटितइति भार्गवःशुक्रः यद्वा भार्गवःप

रशुरामः नस्यरामशरीरस्यार्धमिति खंडितोति सर्वदाआकाशस्थःसचसदा

सर्वदानभोगआकाशमार्गी पक्षेसहदानभोगाभ्यांवर्तते सदानभोगः उक्तं

च जीवितंदानभोगाभ्यांइतिस्मृतेः सुमित्रंशोभनंमित्रं पक्षेसुमित्रादशर

थभार्यासुमित्रपक्षेसुमित्रोदशरथस्यसारथिः सुदक्षिणाश्रोभ्रमदानं दिलीपभा

र्याच गौःपृथिवी सुरामिश्च शान्तमतोक्तं वयोयौवनरूपंचनाभ्यांसुच्छाय।

वा॰ दल नु लनियस्यसत्तथा पदेजातितंकुशलंवयोः सप्तमीयंषष्ठीवारूपस्य उ कू
२५
योषेतयस्यवागमकत्वात्समासः रामस्ताभ्यांमतीवद्योतितः यद्वा कुश
लवैयाभीतिकः रामेणाखलुवाल्मीकिसमर्पणा नंतरंतौ प्राप्नोः तस्येतित
स्यतनयः कंदर्पकेतुनामेत्यनेनसंबंधः आश्लिष्टात्रदंपतीति पदेआश्लि
तंनंदनंइंद्ववंतयेनाशिवगौरीकल्याणांशिवंभोगीसर्पोराजाच भोगंधारी
रंतस्यांकांचिन्हं सजातोऽस्येतिवा तारकादित्वादित्तच् राजपदेऽकंचक्रा
दिलतवां कलिप्रियेजननमस्येतिकेलः आस्पतेऽस्मिंनितिनिआसःकैलासः
केलआसासावासश्चेतिकेलासोगिरिः महानीश्वरोमहेश्वरः उपाधारौतेनहरि

स॰भ॰ ३६

र्थ्यैकपुरुषोत्तमस्तत्तो महेश्वर स्त्र्यंबक एवनापर इतिविरोधः तेभ्यः प्रत्तिरा

त्रेभ्यः उपभुक्तौकोटिंसंख्याभेदो येनससेवके रूपभुक्ताकोटिय स्मादिति

वा पक्षेशिवंकोटिः मधुर्वसंतंनानारामारामं ह्वीरामानंदकरः यद्वा नाना

रामेषुकृत्वानंदोजनप्रीतिस्तंकरोतीतिसः अप्यवानानाराम स्वरामत्र

यमिवानंदकरः भूधारस्तामत्वात्शेषमूर्त्तिरसौ भूपालादि भूस्तत्वाद्वा

धराधिः क्षत्रियक्षमकारित्वात्परशुरामः पक्षेनानारामारामंमुधानाना

मानंदकरः मखवरित्रभुवनोजयजयघोषणायापक्षेमंदरधर्षरो मुखवरि

त्रभुवनंपानीयंयेनरागोऽनुरागोरक्तुरि वाकार्षकत्वादस्ये विनागरक्तुः॥

कामः कंदर्पो दर्पकः कामः शिखी मत्स्यकेतुः शाहितः सर्वधर्वमिनोहारीराग

रक्तः प्रकीर्तित इति उत्पलिनी रतिरनुरागः कामस्त्रीवा संध्यायासंधाने

नोच्छलितः प्रवृद्धः शाल॰ पल्लव॰ कुल॰ गतोपशर वृंदगतोवा उच्छलितः संधि

नाउच्छालितोऽति शायेन प्रवृद्धः अथवा संधिशब्दस्य शीराद्गतात्संधितो

ति प्राप्नोति न त्रात्रि निंदोप्यय मपि काश्मिता यथा ध्यातं ध्यासंध्यासम्य

ग्ध्याचिंतासंधिर्वासंध्या स्यात्संधिवत् पुनरिति शब्दभेदे विश्वप्रकाशः

तदा उच्छालितो गतः पतेसं ध्याकालभेदः अवदातहृदयो निर्मलाश

यः अवदाते शुद्धे कर्मणि हृदयं यस्येतिवा पद्गोदापलवास्त अवदातं खं

डिं शरदि खंडाभ्रमवाति शठ्रत्वा विशदंहृदयंयस्येतिवा विसर्पदंकरुशाद्विं गगात्वा पर्योऽनुत्कंता: सहमयालव्दयाकर्णमिहति समं:रसः ष्टंगारादि: माल्सर्ख्यूसनांडचित्त :समद्र: उक्सम्वायेतत्रवायोग्य: ततः समशब्देन कर्मधारय: समरसतुल्यप्रजानुरागशतिवा तयावरञ्जु: समरतेमरतेजासि पार्थिवे पदेसमरसाकृता कुणष्ट्वीसेवबलयंतदेवापीड: शेखरइतिरूपक रूपक यथा कुवलस्योत्पलस्याऽपीडेनमूषितनाऽत्त शिवः सपुष्पवरशे। सद्भूजितावितिं पदेकुवलयापीड: कंसहस्ती तात्तिंतारुद्र: सुन्दरवानपं डित्वात् सुन्दरवेनप्रसंतमुरवेनवांतंदयति सुन्दरवस्तस्यमंत्रीतिकाश्चित्त

वा·दत्त पक्षेसुमुखःगरुडःस्तनः सुमुखोनंदनसास्यकुमुद्वादपितामनाइत्यलपलि
२१ नी क्रोडीकृता आलिंगिता स्तनुस्तुर्शरीराकामिनीयेन पक्षेक्रोडीकृता
सूकरत्वमापादिता स्ववशः स्वायत्ताकालस्यसमयस्य धर्मौगुरागोयेनसहि
तत्यदंडः तथाचरघुः अन्न ययोयमप्रुरायजनेश्वराविति कालोवर्षादि
र्वायदत्तः राजाकालस्यकारणामिति पक्षेकालधर्मोपसरणांस्वेछा
मृत्यत्वाङ्गीचास्यकथ्याप्रसिद्धैव सुर्मकल्याणां शोभनत्सुखंवा प
क्षेसुशर्मायोधभेदः सुबाहुःशोभनभुजः पक्षेसुवाहूराक्षसः दशार
धसुतानंदीतिविरोधः तथइनुमतात्स्य समानलक्ष्मीकाद्दृष्टियस्यसत्ता।

या श्रयवायं पश्यति स एव लक्ष्मीयुक्तो जायत इत्यर्थः यद्वा समदृष्टिः
स्तुल्यदृष्टिर्महानीश्वरः समदृष्टिर्महेश्वर इति विरोधः त्रिनेत्रत्वात्तस्य श्रा
मयो रोगः दीर्घादिरयं प्रीतदृष्टिर्निरामय इति प्रयोगात् मुक्तश्रामयोये
न श्रतरलमध्योऽचंचलहृदयः यद्वा मुक्तः मयो हारः सोऽतरलमध्य इति
विरोधः यतस्तरलो हारमध्यगो मणिः विमलोयं सूर्यैरलौवारि स्वड्गस्तस्य धार
याचासि--यजहंसात्पत्तयोयेन निर्लेभन्नपत्तो हंसः स्वगयोगि प्रभेदयोरि
त्तिरंत्तिदेवः प्रकृष्टराजानोवा यद्वा विमलत्तरवारिधारयान्नासिता राजहंसाः
पद्दिशोयेन मेघकाले किल मानसं यांतीति वा र्भा दशावयोवर्त्तिष्यावेलासंध्या

वा॰दत्त॰ दशावर्त्तिर्दशावयवइतिहारावली सोदत्तस्तयाग्रपम्टत्युशन्यत्वात् प्रदीपोऽ
२८
दत्तवर्त्तिविरोधः कलाःषोडशचन्द्रस्यषष्टिसंख्याश्च कुलगृधहृत्पत्तिस्या
त्तंसर्वर्यारात्रिवीते रुपद्रवस्यहरणशीलेनतदुदयेहि अंधकाराद्युपद्रवःपला
यत्ते पत्तेसर्वःशिवः तस्यरीतिःसाहष्यंप्रचारोवा तत्क्षरणशीलेन दलि
तंविकाशितंकैरवंकुमुदंयेन पत्तेदलितोनाशितः कैरवोरिपुर्येन कैरवं
कुमुदेभ्यो रितिविश्वः कैरवंकुमुदेचौर्त्येमिति विश्वप्रकाशः यद्वा
पृथ्वीहर्षस्तरणानांबंधुः आकादिक्षु प्रत्याशान्तु गोत्रंकुलंशैलश्च गो
त्रः गोत्रा पृथ्वीवा जीवतंजीव्यपानीयंच सत्वंप्राणाशिाशयश्च एकत्र

कारोय तथाच सत्वहितमितितिरितिडेः र्थमाद्यः अंत्रांतेसत्वेअहितमति

रितिन्नन्त्येतगमतितिरितिचेतिडित्वमाहुः संनः सज्जनायेनावलोकिताःपर

शम्प्टङ्गिमवाङ्गिरितिं पतितांक्रांतिरुद्वा अतगलालिता सरवंयेनरतिर

नुरागः कुसमशरः कामः तस्यासनंद्वेपोयस्यक्रीडार्थपुष्पाबाताध

रत्वात्तस्यकोपएथिव्यांहलदीकशरासनंयस्येतिवा क्रीडार्थकुसुम

शरमस्येति कुसुमशरासनः तिंन्यादित्यान्तुः पद्मोगनिकन्द्रः कामह

तःरतिः कामभार्या कुसुममेवशरासनंयस्येतिजनितानिरवद्यात्किामस्य

योगेनविशेषरां यस्मैइत्यादिनहत्पापः स्पृहयां चक्रुरित्यनेतेनसंबंधः

वा·दत्त
२८
59

अनुगतांगभक्तः दक्षिणांशारलः सतधर्मिकः एषामागतिंस्थानं सत

दक्षिणाहेत्वोः परिव्यवेभ्यः इति निर्देशानुलक्षणाव्यभिचारात् -- वीनेपा

नः अनुगतानादक्षिणाः शारलः सतामागतिराश्रय इतिवा पक्षेऽनुगत्य

प्राप्नोदक्षिणां सदागतिर्दक्षिणावान्ः नेत्रं चक्षुः श्रुतिः कर्णः कोमलोमनो

हरः कोमलस्यैवकृतं भाषितं यस्य स कोमलकृतः समासो कोमलश्चेति

कर्मधारयः ततो नेत्र श्रुतिमुखवद् समासो सदा इति पत्कर्मधारयः कोय

सत्वा नेत्रमुखवदः कोमलतरत्वात् श्रुतिमुखवदः पक्षेकोमलश्चकृतंवे

निकोमलकृते प्रस्तुतत्वात्कोमलस्यैवकृतं कोमलेन सहकर्मधारयः

नेत्रप्रांतिमुखदेकोमलकोकिलकंठेयत्रेति पद्मानेत्रप्रांतीनां वक्तुंश्च

वसांसुखदः वसंतः सर्वाशांसुखदः पल्लवः खिङ्गः खिङ्गेपिपल्लवः प्रोक्तो

व्यासेचापिखगेपिचेति विंध्यवासी विस्तारेविटपेपत्रेनस्त्रीखङ्गेतुपल्ल

वस्तिरंतिदेवः कांतोतिव्याप्तिः कांतियोगात् कांतास्त्रीकांतिर्वित्ता

रवंत शोभेतिविश्वरासमान्याहृतः कांतायारतिरागः सुरतानुरागोपे

नरतमेवरंगइतिरूपकंवा पल्लीकांतरस्यवनस्पतेरंगाश्चालनंयेन सुर

भयोमत्ताह्वासुरभिर्वाच्यलिंगस्यात्मनोज्ञसुभगंधयोरितिरंतिदेवः

सुमनसः पंडिताः तेषामाभिरामोऽनुरागोयस्यतस्कंठेभ्योभूतियस्सएवं

वा॰द॰ भूतेनमनसाऽभिराम इतिवाधार्मिकत्वात् परलोकात्परंविभेतियस्यपर
२॰ लोकाद्भयमितिकादंबरी पक्षेसुरभयः सुगंधमनसः मालतीपुष्पाणि ता
30 भिरभिरामोमनोहरः पद्मालक्ष्मीसहितस्यसर्वजनैर्भुज्यते सर्वजनीनत्वात्
स्यपक्षेपद्मंकमलंकनकंसुवर्णंधुत्तूरं च नागकेसरोवा कनकंहस्तिधुत्त
रनागकेसरयोःप्रमानितिरतिदेवः दमयंतीतिदमनकःशत्रुः वृक्षभेदश्चा
भ्रमरःकामुकेभृंगइति रतिदेवः यद्वा भ्रमयतीतिभ्रमः पक्षाघत्रयंच
तोयोरसःप्रेमतद्गुताःतस्याचस्यमशतकत्वसर्वेसंरोगनिद्गतइति प्रकृष्टोवालः
मनोहरकेशःतद्भावयुक्तः पक्षेप्रवालोनवपल्लवः तद्दूरागशालमः प्रवाल।

हारिसाय इति पाठे प्रवालो मारितो भेदः हारो मुक्तावली ताभ्यां युक्ता पक्षे प्रवाले

न हारिराया मनोहरः वयः पक्षीन् करण्यं च पयोधरपरिसरस्तनतटः पक्षे

त्यादि खड्गो रराजेति संबंधः निशितस्तीक्ष्णाकृतनशनि दंतुरितमुंनतानत

दंतरं वाच्यवधि घान्धियमोन्नत दंतयोरिति विष्वप्रकाशः रम्यं शरद्दां न

व्रपानीयपानार्थं गजाः मातंगाजर्जरितैः शरैस्तप्याभवति पक्षानिशित

नाराचाकर्षणोजिः हारमातंगशतीक्रांतत्वात् यद्वा क्राचोनाइतिप्रोक्ता

इति प्रोक्तं परागो तत्रारोगमनं स्येति नाराचो जलहस्तीति विश्वः पत्रं वा

हनंरप्यक्रेति वापदीच रक्तं वारिजं पद्मं यस्मिं ततप्या अनेकाण्यमनेक

× क्रं च तेर्घचाधिकः परिगणनस्य त्राधिकत्वादनुभासिकालोपः नाराचो जलहस्ती ×

वा·दत्त वर्णामुत्पलं नीलांसितंपद्मं अनयोर्वृत्तः संवरदनेकच्छायोत्पलपुंडरीकंय
३१
अनदीशातइतिबहुव्रीहिः तद्दत्तवारिनंच तत्संवरदनेकच्छायोत्पलपुं
31 डरीकंचेति धर्मधारयः एवंविधेननदीशातेनसमाकुलंव्याप्तं पदेर
त्नमेववारितत्तोजानवारिजंसंवरदतिवर्द्धत्त अनेकच्छायमुत्पलामि
तिसःसंचरत् खड्गादिधानादेवपुंडरीकंसितंछत्रं यत्रदेश तेननत्तस्यापक्का
द्दत्तवारिजेनकर्मधारयः कचित्संवर्द्धितानेकच्छायोत्फलेपुंडरीके
तिपाठः तत्रवेत्ररचितोफलकमेदोहुमलः अह्लच्छायेतिपाठेरूपक
वंधोरत्नमस्तककायः पानीयंच भवत्जीवनंसारःकपीठं सर्वतोम

खे मेघपुष्पकं वं धंवसर्वागं चेत्यादुत्पलिनी सुरसुंदरी वेश्यादिवारभटः

शोभनभटः वारभटइतिख्यातः हुंकारसिंहनादः चारभटः अनंततं

गइत्यर्थः पदोस्सुरसुंदरीमनुष्यभेदः दारीतिख्यातः अनेक इत्यर्थः

चारभटःकुंभीरः चारंडमार्गपर्यंतकोजलजिवीरावशेन इत्युत्पलिनी

अनेवरेवरेफो भित्वाकरिभिःपठ्यते उर्धरेखाविष्ठितुत्पनुष्कं दोभगाभ

याद्विनेति अत्रादिशब्देन स्वेयाद्यग्रहणं तत्रवारभटःस्मृतरति कोशांतरं

अपेत्यादि एवंचंद्रादिकस्तचित कास्मिंश्चित्समयेसकंदर्पकेनःकल्य

कादरशैतिवक्ष्यमाणेनसंबंधः नवसंनाशेयामनायामवतीरात्रीः तत्रहि

निर्वाणमहत्स्मतं निर्वाणमनमङ्गलं निर्वाणमपवर्गं स्यात् निर्वाणं निर्वृतिं विदुः = २

वा॰ दृ॰ दृश्यमाणः स्वर्गोक्षचिरे शौर्वैः वैनकुचयोत्तरुन्नस्वत्वं स्रचितं हारलतमाव
२२
लीसंगः स्तनकुसुमशुभ्रसमावेशात् प्रयागसंस्थानीयत्वं रदनीमधरप
ल्लवेन शोभमानानामिति योज्यं द्विजमणीदंतमणिः अधरःपल्लवमिवेति
इन्दीवरनयनयुगलेन भूषिता मित्यनेन योज्या द्राघीयसा दीर्घतरेण
चटुलं चलं मनोहरं चरागो नोहितमनुरागः निर्वाणं निर्वृत्तिर्मोक्ष
अत्रातिसरस्वत्यां राधकः अवगाहमिच्छुस्नाताज्ञायाकाले लिंगतो
दर्शनमानंद्यं अशेषंजगत् धवलपते रप्रकाशाकरत्वात् कुंदनीलो
त्पलमालालक्ष्मीरुपहसता सदृशीकुर्वता कुसुमभक्तयोगात् तला
ताद्भवति उक्तंच अरुणोदयवेलायां दशाहेन फलंलभेत् कुमुद्वती

तावके चंद्रेमज्जातीति वंद्यमारोनसंवंधः दधिधवलेदधिवतशुभ्रे कालः
प्रदोषादिः सर्वपराकारवतस्यपिंडः तस्यभक्तंपिंडीकृत्यदीयते निशा
रात्रिर्यमुनानदीवत् कृष्णत्वात् मेनकारिघाधरी तस्यानखमार्जनाशिला
हीरकखंडः यथा हिमवत् स्त्रीहिमवतः शुभ्रत्वात् नखमार्जनशिलापि
शुभ्राम धुर्वसंतएवछत्रंतछाया मंडलोदरेत छायासमूह मध्येपश्चि
मात्वलोग्नतगिरिः सएवोपाधातेगेंडूकः तस्खेनतीलीनाशिरसः विभा
वरीविधाराजतंरीप्यंचषंमधभाजनं अपरजलनिधिः पश्चिमसमुद्रः
शंखस्येवकारस्यततःकर्मधारयः षट्चरणोभ्रमरः मलापग्रहणश्च
षट्चरणोभ्रमरः=

बा॰ दृग भाजनंअन्योन्यभाषरणंवो कर्मणिघटतेकर्मठः कर्मकुशलः कर्मणिघटोठ
३२
व विभाषाणोरागभेदः अतिलनीयस्त्यत्तनुत्व प्रदीयोच्छित्यनेनसंबंधः मधुवन
33
लीला हरतक्रीडाब्धितन्त्रीविका उन्त्रीवीतिप्रसिद्धः स्नेहोनुरागः तैलादिश्च दशा
वर्त्तिर्विपञ्च पात्रभाजनंअमादिकंच निशांतंगृहं निशांतत्वमवनोषसोरि
तिविश्वप्रकाशः पदे निशायांरात्रौ रंतम ध्यायोअस्तराशीलेषु संध्यास्या
दोदयकारवान् संध्यायतीतिसंध्या इतिभरतः घोतमः तवैवंतनुमध्या
मतिश्रवरिंसंतीतिएवंवाध्यासते इत्यत्राऽनाविचेतिद्वित्वेकृतेद्वित्वंतत्व
त्वमात्तोयतंगः आदित्यः शलभपतंगः शलभेरवोऽइतिविश्वप्रकाशः

हेतिः पतंगो द्युमणिरिति राजशेखरः मकरंदः पुष्परसः संदोहः स्तराणां

संमोहो वा अनवरतेत्यादिकस्य मोपहारस्य विशेषणं अलकैरिति विशे

षणानजीया एभिर्लक्षितानां कामिनीविनिवद्यमाणोनयोगः वाध्योऽ

विडस्व
लोभः कंदमजवाध्यस्याने तुलाकोटिर्नूपुरं त्वं वरणा पल्लवरितिरत्नत्वात्

करणोन्तजीया स्वरतमत्र विपरीतमभीष्टं तत्राहि स्त्रीणां प्रायप्रम

योगात् दरदलिताशीघ्रकार्षिताः अंधः सदृष्टः लुब्धः लोभयुक्तः लोभु

ग्ध इतिवा निंदाघनं शकिरश्वकराः नद्धेहितविहृतं वेलितंकाम्लेः

पीतं वाच्यवद्विवृत्तेस्मृतं दष्टोगरहीतिः निर्मोकिोमोदतारां सुगंधं मनोहर

वा॰दत्त भोगावासोवासगृहमिति हारावलीमुक्तात्तराणांघनःपुनः वैयात्त्यंधृष्ट
३४

त्ता अश्लीलवचनंवा चाडुत्त्याहृतिचाटुकारवचनं मंदान्यल्पानि

इंद्रियाणियत्रतन्मंदादिलज्जा खेनअलंकृतःपयोधरोमेघोयत्र अ

न्योन्यमल्प्यभूषणाभावन्यायेन यद्वा पयोधरेणासंगतं यस्यामिति

आहिताग्न्यादित्वात्तस्वशब्दस्यपूर्वनिपातः पुरंशरीरंनगरंच उक्तं

च पुरंदेहेपिदृश्यते देहगृहेपुरःप्रोक्तोग्गुलैतनगरेनतादृशतिरंतिदेव

इदानीं मालतीवृत्तीत्यनेनयोगः आदोतित्रआलितः केशमेत्यादि

यमकं आहृतेमेवसरहतेगोचरं यमकंविंदुरितिदंडी मधुकरायरायर

वरमरणीयत्वात् तेषां मरणीनां स्त्रीणां केसरेणुमञ्चिपञ्जास्थितपुष्पराग

लेयद्वा रमरणीनां स्त्रीणां किम्भूतानां मधुकरा एव मरणायो यासां क्वचित्

रणितमधुकरमरणीनामिति पाठः तत्रेदं प्रयोजनं रमरणीनां संगमश्र

त्रि किम्भूतानां रणितमधुकरका ध्वनितमरणामरणायो यासां वात्र हतत्वा

त् मरणीनां हरणादिस्थानं रमणीनांश्चयं तपाठो नतत्या रिफेनंबुत्यतयम

कत्वात् अपरे सर्व एवं वंधुधुन्मत्तपमकः मदाकरे हर्षकरे आधारे सप्त

मीयं प्रियविरहो जातो यासु तान्निं संभोगालदतरां स्वरं तेन रहितास्तु मर्भे

णुष्टाग्निः दर्पकः कामः तस्येषुदहनस्य समर्प्यके अर्थाद्विरहितासुत्र

वा॰ दत्त त्यासत्यावाप्रियविरहिताह कोकप्रियतमा चक्रवाकी इदानींतीकव्यका माह अतो
३५
मेखलादाम्नापरिगतजघनस्थलामित्यनेनयोगः जघनं श्रोणिः तदेवसग
रंकामगृहंपुरं गृहेपिनगरं विडः रोमालिलितासरलतायाहि श्वालवाली
जलदानार्थंपरिसरः क्रियते चंद्रमंडलं चंद्रशरीरं परिवेशश्चंवे घनंमंडलः
चंदीविधृतजनः कात्स्न्येंहविधृतजने गौरादिपाठत्वात् श्रीधन्त्रिरधोत्तुः प्रदी
पकारः कादंबर्यादीनंनेनोपिदर्शितः विहंगमः पक्षी लासकः कामुकस्तस्या
नूपुरौ लौकागुराः शलाकायाः मादति संहतिगुणेदामवेष्टनं वा इदानींमध्य
भागेनालंकृतामित्यनेनयोगः अंतरित अस्वदर्शनात् प्राप्तिरवेदेनैवेत्यादि

तीरगानामगत्तेनेवोत्प्रेक्षाविशेषरां इवङत्प्रेक्षायां मन्येशंकेध्रुवंप्रायोनूनमि

त्येवमःदिभिः उत्प्रेक्षाव्यंजतौशब्दोपित्वादृशः इतिदंडी स्तनस्यधाररणात्वित्ति

वेनचाकर्षरगादायासः मूर्द्धिजर्द्धभागे*पूर्वेदेरिव*जातयोमूर्द्धजयोर्गकर्म

हान् उपाध्यायकलंरेतत्प्राप्तत्ते कलत्रंश्रोणीर्भार्याव मनुशायोदीर्चद्वयः हे

तोन्तनीया स्तानीपयोधराभ्यांउच्चासमानामित्यनेनयोगः कुरुवकंतं

तुलादिपात्रं कुरुवइतिख्यातं स्तबकंस्तनाग्रंगिरिसारंलोहं गिरिसारमय

स्तीक्ष्णंकलायसंचशस्त्रकमितिउत्पालिनी निशितंहृदिशेतेइतिहृच्छयः

कामःनित्यंकरोतिवसति किलपुष्पधन्वा वक्रोशितोहृदयलोचनएव

वा॰ दन्तरं शत्तश्शतिमदनतिलकं कपोलच गजेंद्रश्वशतिलोके नरिकागंडमंशोली स
२६
सं॰१८॥ गुञ्जकः हारलताम्रसालललोमतीनवेनकुचयोरुन्मरकलंसदृचितां हार लतालोमाव

७८ लीसंगः सनक्तसशुभ्रसमावेशात् प्रयागस्थानीयत्वं इदानीमधरपल्लवेना

शोभमानामितियोज्यं द्विजमणिर्दन्तमणिः अधरः पल्लमिवेति इदानीनय

नयुगलेन भूषितामित्यनेनयोज्यं द्राघीयसादीर्घतरेणाच्चटुलं चंचलंमनोह
निर्वाणमस्तगमनंनिर्वाणंअथमज्जननिर्वाणमपवर्गस्यान्निर्वाणंनिर्वृति विदुः ॥

रं चतागोलोहित्यमनुरागः निर्वाणं निर्वृतिः मोक्षस्य गतिप्रसरयात्रा यांरो

धकः अवरणः करोमि तुभ्य यात्राकालेलिंगितोदर्शनमनिघं अशेष

जगत् धवलपतेर प्रकाशकरत्वात् कुदनीलोत्पलमालालक्ष्मीमुपहसता

सदृशीकुर्वता कुसुमगुच्छयोगात् तुलासादृश्यं पदोकन्यान्तले मेत्रवृश्चिकस्ये

नरविनाशतिक्रमेते अनंतरत्वाद्वृश्चिकस्या तयावा पुत्रीमनिरुद्धदर्शनाऽदि

वारितदर्शनेन रुखमस्याः पदोऽनिरुद्धःकामहृतः नंदलासंतोषकारि

राशिरिंद्रापालचिर्नेत्रदीप्तिर्यस्याः ननु यदि स्वश्यामलौ तु कथं तर्हि तलवर्णा

नायां कनककलिकाभ्यां इत्युक्तं गौरांगी स्यात्कुचाग्रस्य श्यामलत्वात्

श्यामलत्वमुक्तं चेत्युक्तं अथवा श्यामवर्णाहलानीति श्यामलास्तिलकादियोगा

त् उक्तं सान्द्रत्वकेशा यस्याः पयोधरात्मकुदोवातिलकालकः वर्मदलंभ्सा

स्त्रीस्यात्तपवल्लभा अनुगां(श्या)मो यस्यानास्तनतेमाहृतत्वात् दाम्नानशोभः

वा-द्वा कटककनककांतिरिति पद्मेतुंगः पुंनागः श्यामः श्यामलताह्रत्वेनक

३१

पुंसकद्रुमत्वेऽंगश्यामं यद्वा श्यामकलकचोयस्याः सुग्रीवाशोभनाग्री

वायेनेति सुग्रीवा ग्रवेयकंवा अंगदोवाकुम्भभुवरां पक्षे सुग्रीवोवानरा

धिपः अंगदः तद्भात्मजः शनैश्चरेणानंदगामिना सौम्येनशोभनेनगुरुणा

महतालोहितेन रक्तेन विकचेन विकासितभासना दीप्यमानेन पादा

नीनांकृता भूषितास्तु पक्षेशनैश्चरेणागदित्यसुतेन सौम्येनबुधेनलो

हितेनमंगलेनाविकचेनकेतुनासमर्द्धि: शनिरादित्यात्मजो विकचः केतरि

ष्यतिगुरुतरत्वं भासनात्सूर्यैरागगति भूतिः समस्तम्भूतिं ऋजयामतिशब्दः

नात्र
सद्रुक्तं स्त्रीपूजायामिति उत्पलिनी उत्पत्तिस्थानमिवेति लिंगभेदाद्
पमाभेदः सा तरक्तत्वेनानुक्तत्वनात् तथा चदंडी न लिंगवचनोभेदोनन्यू
नाधिकतापिवा उपमाभूषणायालं यात्रोद्वेगोवधीमतामिति कन्यका
मितिप्रशंसायामितिकन् अष्टादशवर्षदेशीयत्वेनप्रागल्भ्योक्तं धनितं
विस्फारितं पिवंनवेति उक्तेदुत्यामिव विवरसोविस्रब्धः तथाहीति विद
र्शनि सायकोबाणः असांप्रतमयुक्तं दोलाआंदोलनं रसोरहितो
अस्यरवलस्य भीमो भयानकः नवकोनांनूतनानांविधानभवतीति
विरोधः आश्रयमश्नातीति आश्रयाशः स्वामिहन्तामातरिश्वेवबा

वा॰ दत्त तवदनयास्थित प्रकृति यद्वा मात्तरिश्वाग्रकृद्दोहो पात्रे समितादय क्रोति
१८
38
समास॰ आश्रयाश्रोऽग्निः समानरिश्वाहूतिविरोधः आतिकद्र्दुःव
दः स्तिकदुः कटुंकार्ये त्रिधुमन्त्रस्तीदारायोरितिरंत्तिद्वेः महर
सोमएाद्येयः अस्तोद्येयः ग्रामजालवश्रोवा द्येयः आतिकदुर्मोहार
सोमहास्वादश्नाविरोधः योगतिकदुःसमहारसोनभवतीतिविरो
धः इतिवा प्राषपराद्येवकारसाहित्ये रेफ युक्तः सर्वीवत्तत्तकशावयः
कडुस्तेहेभ्रान्तठभरतिकोशानरं सार्षपं तैलं यत्तैलं पुष्पच्छासितं मिश्रीन्तैलं
तुयतैलंपक्वतैलंनदुष्यतीतिस्मृतिः कारंभंकडन्वं मात्तसंपव करतललालितः

योत्क्रोडीकृतहस्तः यद्वा लालितस्तवादितः जंघामार्दितः कार्षापर्णवकं

लोकैनिवंदितश्चयर्थः यस्यात्रैवसुरासुरमौलिमालालालितपादपद्मोपि

शिरसाविधृतः पादप्रणामितः परिणामविरसोऽप्रियः निताम्यापकारित्वा

त् पदोपरिणामेपरियाकोविरसोऽस्वरसत्वजनकः पादपरागःपादरजः

श्चवधृतोऽद्भुतः उद्विदंगम्भकषायपयति सुरभयति एवंखलस्यमत्तेनेप्य

मत्तंनवुम्भिः पदे कषायपयतिविलेपयति कषायोरसभेदेस्यादंगरागेवि

लेपनेनिर्यासेपिकषायोपस्करनौलोहितेत्यवरः नवानापिक्षयविरहःधातु

योगः खस्यखलस्यनवाविरहःपानीयवियोगः नीचदेशोनिम्नदेशः

वा॰स्त
२८
37

ऽप्यसदाजलहूतत्वात् मत्सरीमान्सर्यं मात्सर्येऽपि च मत्सरस्तु इति रंति

देवः मत्सरामादिकाः मत्सरामादिकान्तेयाभंभरालीचसामना इत्यु

तरतंत्र यथा वहुमत वित्ताविह्वलउक्तं सरोरुह इति रन्तलीनिकाकादि

रंताभ्यंयोज्यं वीप्यिवावोकुव्यः सुमनसांसद्गुणानां पुष्पाणांच दोषोऽप्र गुण

तिपद्यः दोषारन्विभ्रम अनुवंधोऽनुवंधनं प्रकृतस्यानिवर्तनं इति यावत्

उक्तंच दोषोत्पादेऽनुवंधः स्यात् प्रकृतस्यानुवर्तने पदे अनुवंधोऽव

गमनं विश्वकर्मविश्वकार्यं तस्याचक्रोपनंभेदनं यथा श्वपश्वश्वावि

श्वानौ काकउकूटौ नहूमत्सनेयानत्वात् कर्मयस्यक्षालोपनं परगुण

छेदः विश्वकर्मणस्तूर्यः विरूपाक्षः शिवोऽत्र सुदर्शनसचक्राधरो विष्णुः
ग्रामजालीव जलावर्तसमूह एव दंभभेदरथ्यांगयोः शान्तभेदे वसेतायां चक्रं
नाविघ्नं गांगतरंगस्तिरंगतिदेवः नापिवो विष्णुरिति विरोधः प्रभवाश्रवः स
र्वधान्ताश्रयो भवस्तद् उच्चैर्महानश्रवो यस्य साहि सहसा न शक्नोति उक्तं वि
नाकार्यं न वक्तव्यं श्रोतव्यं न कदाचन नदेशाङ्कुलजं प्रशंसापिशुनशी
लमस्य पदे उच्चैः श्रवा इन्द्राश्वः नदेशाः समुद्रः तज्जननप्रशंसा समानधर्म
त्वात् प्रशंसनं प्रशंसः इव समुद्रत्वेनयः प्रशंसः सोऽस्यास्तीति कुलनशतिति
वा अथ पारस्येव विभिन्नस्यापि स्त्रिहं नवनीतं दर्शयन्ति अकाशयन्तः हृदयं।

वा·द्द्त मध्य ततकारो मंथानदंडः विलोडयति मथ्नाति वैशाखो दधिवारः स्यात्
४·
40 तत्रौ(ऋा)त्कघर्षणमानिलहारावली प्रोतोदध्यग्रहभागयोरितिविश्वः तथाच
विभिंनस्यविरोधितस्यरुजनत्वात् स्नेहंदर्शयन्ते पिहपलोमं दर्शयन्ति
यद्वा विभिंनस्यसंगतस्य स्नेहंदर्शयन्तेपि द्वयोरप्रीत्यर्थः विगतंविभिंनं
भेदोयस्येति संगतेदारित्तेत्याप्येतत्रिषु भिंनंतु दशान्तरं शत्रिरंत्रिदेवः विष्वि
नस्येतिपाठे समन्तादेविभक्ते खविष्विंनं भेद्यालिंगकाश्तिरंतिदेवः आत्म
घोषोहमहपिकान्तरस्यांमुखरः मुखवतां (डला) नाकृमणां भ्रमराणां कथनं पत्रमं
डलेष्वांताहतिपदे आत्मघोषः काकः आत्मघोषो नाडिजं घोवायसोरिति

शक्रजौऽशनि विध्यवासी तेनमुखरः मंडलंकुक्कुरः कौलेयकः सारमेयोमंड
लस्था भषराश्शनिविंध्यवासी तस्ययत्नभ्रमरांतत्कथकः पल्लवलिस्तनुग्रह
णेनस्खलने स्ववशंबायमः पराधीनः लोलमुखस्संचलवक्त्रैः अबाध्यवा
चित्वात् अधरीकृतदानोत्थतत्त्यागः अधरोऽस्तेनकृतश्शनिवा पद्मोस्वी
यायावशाहस्तिनीतस्यांलोलमुखः सहभ्रवदनः उक्तंच लोलकांतिग्ण
वंचले अधरप्रदेशोनिरंतरमदद्दायी सुरभियानंगमनं सुरभेमनोहास्यवा।
यघानंगमनं तेनाविकलोऽदुःखितः सुरभियेनितज्जीयांतंपदं देवमयेन
विकलः तदीयद्रव्यादिग्रहणात् स्त्रीगवीसांविकलः गौन्नस्खलनेगोत्रना

वा॰ दत्त शोविधुरोविशिष्टचित्तः समासांतो ऽथवा मधानरक्तो मार्द्दवं परितः पदो
४१
गोत्रेनगमित्रिस्त्ववलंसधहीनामग्रहणमिरं नैनकिंचिविकलः रामाध्यानु
रक्तः स्त्रीवित्तनिरतः ह्येरोगयकृत्यर्थः मंदिमानमीवलति नोधनते
कलेमनोहरेमधुरे रवेग्रप्रास्तोपिवचसीति अन्यस्यदेहेवचास्त्विना
वहित्तशत्तिवा अप्यर्थेवशद्दोऽभिक्रमः कटःपरार्थः वंचकः शटगालः
कटः श्रोरणो क्रियाकोलिस्कृति विति शयेशवे पलंहेतोसंस्करवेचपल
केव्युष्टिलाभयोरिति विप्रवम्रकाशः कटपलेशति सन्नाम्यंतंवा अप्यर्थो
गम्यः अतिशायलाभेपिनवक्तव्यमित्यर्थः विभोप्रभौ अरिंशत्रुः

रक्तोऽस्त्रयोरोगीति लोपोदीर्घश्च विभावरीन्यायलुडीवा विभावरी हरि

द्रायां रजन्यांच विभावरी विवादवलुडसाच कुट्टनीवक्रयोरितीति विश्वप्रका

शः पद्ये कटपलेनवसाभ्यावसांसेनुरक्तः विभावरी रात्रेस्तत्र रक्त

श्चपरेत्तोऽस्त्रतः तापयतीति तापः दर्शनं बंधूनांतापं यद्वा बंधून्तापं

यतीति बंधुतापदर्शन मस्यवंधुतापावंधूसमूहस्याऽपदर्शनोऽपगता

लोकः भद्रश्रीः शोभनलक्ष्मीकः चंदनंच गोत्राक्ष्माष्ष्वीवंशश्चगोत्रं

क्ष्माक्ष्माष्ष्वी शांतिश्च रत्नकीलः श्वा जघन्यंकुत्सितं शर्पकास्त्तु

तिःकर्णाः श्रर्पश्च्रुतिर्हस्ती शर्पश्च्रुतिर्द्विरदःपतिः सिंधुरः षष्टिहायनः

सामजकः इतिद्विः॥

वा० दल इत्युपलिनी काननंकातिसितंवदनंकापण्यारव्ययोबेति वकाराल्कादेशः क
४२ स्यात्मनोऽननंश्रीरानंतदुचिः स्वजीवेनरतः अवशीत्यवशां २ःकामस्तत्रावशं
जितेंद्रियं ननंरव्यातं भानुमोदनेनाभिनंदति यद्वा पवसंततं व्रीहिसमू
हं यद्वा ननंवीरणादिवाद्यं अनुगनमन्युभ्रतं प्रियपवसं मिश्रंरागांतरितं यो
नेरोरागादिकोऽस्यद् पदेःपवसंज्ञासं ननंविलक्षं यवसंततं प्राविटूरसमूहं
हास्तिनांकवलीकृत्यघासोदीयते अन्यसाहृताद्देवीजाज्जन्मकांडात् प्र
सरसांप्रागरबोद्भेदोभवतिवीजंकरणं कांडंप्रकांडः प्रत्नावस्थाक्रालायते
-लो घृसनेलप्रीतिविप्रवप्रकाशः नाविप्राप्येवम्भ्रयः वनतावस्तवि

शांतिक्रियाविशेषणामिदं भूयोयदिवाऽजनयीतिवा पारदोरसभेदः वि
नोदबिंदुः अनुरक्तोगोविशायम यद्वाविनापादुयोगेपंचमी मृगाविना
जलबिंदोर्वशगीभवंति मयोदतेत्यादिनाउदकस्योदा देशाग्लादेशाइतिपाठे
विनापानीयेनम्लानीभवंति गोविशायनस्यभ्रमंगछंतीतिवा पदेपरिस
रजीसर्वेगत्यर्थज्ञानार्थइति भवादृशाःजनाःस्मरद्विवसाइवस्त्रवंपथ्या
भवतितथ्याहरंति हृदयमित्यादेपात्र पदेस्त्रवंवशोभनरवंजरीटाः स्तवा
भिव्यंजकत्वाद्धरंति प्रीतिमुत्पादयंति विसदृशंवैजात्यं सचेतनाःसुबो
धाः काव्यपाकः स्मरःकामः परवशः आत्मानायत्तः दितिःकश्यप
भार्या शतमन्युःपातंशोकानांयस्तीसमासोराजदंतादिद्रष्टव्यः शाक

बा॰द॰त पार्थिवादिर्वा यद्वेशतमन्युः शक्रः इंद्रेणादितिः समाकुलीकृत्वा कश्यार्चंत्र दि
४३

त्याकश्यपेमहेंद्रमारणा समर्थपुत्रोहतः ततस्तेनपरितुष्टेनोक्तं यदित्वंशु

43

च्याचारेणगर्भधारणांकरोषितदात्तेशतमन्युः इंद्रपुत्रोभविष्यति तदनुपा

यितांइंद्रेणमानवमूर्त्तिमादायखडपत्वर्षमानादिभिः पादमप्रदत्यात्पस्

पंचा
म्रा ततः शक्रेणातद्गतोवज्रेणासमधाकृतः तेतोनकृतशतखंडाः ऊतपचा

शद्वाताभूत्वा नवाकिपुचलुःशान्त किंपुर्वितिस्तोएतेचेत्यमरः कीर्ति

तःमाताधान्वितिपाठे मानाधनुयोजनं विन्ध्यागिरिविध्यस्यतिवंधः कट

कःपर्वतैकदेशः हरिचंदनं श्रीखंडचंदनं शिशिरःशीतलः हिमजीवा

नताक्षीशिशिरंशीतलंत्रिविधितिरंत्तिद्वः जीवंजीवकश्चपादिभेदः परिसरस्तट
भागः सरभसोहप्रः शिरोलग्नग्रिकेन्युत्क्षेलायामिव ऋक्षोभल्लूकगवयसरभौ
पशुभेदौ केसरीकुंभदसिंहकैरवेकेसरिकुंभदसिंहश्रेष्ठंवा पक्षे ऋक्षोजां
ववान् गवयादयोवानरवीरादयः पादौचरणाप्रत्यंतपर्वतौ छायाकांतिवा
तपाभारश्च नागोहस्तीसर्पश्च भूतिर्गैरिकादिभस्मच वनमालावनपंक्ति
पद्ममालाच महाकिरणाःसूर्यःसप्तपत्रःसप्तपर्णाः आतिमुक्तकः पक्षे सप्त
पत्रैःसप्तघोटकैर्यस्यदत्तौरण्यःगुहागह्वरः कार्तिकेयगुहः शिवाभ्यामलकी
गौरीच कांतारंवनं अवरःदारुमृत्तिकादेशः एतद्वयप्रधानोयःसातस्तन्नृतः

वा॰दत्त मदनोवृत्तभेदः वसंतोमदनोवृत्तेमधुलिट्मधुपिवेत्तिरंतिदेवः पदे कांता
८८ 44 यारोवरसेनरोषाभिलावेराद्युक्तः साभिलाषः समदनः सकामः मल्लिका
पुष्पतरुः अर्जुनोवृत्तभेदः पदे मल्लिकार्जुनोनामशिवः नरवाहनदत्ते
नामराजाप्रियंगुःफलिनीश्यामातन्व्यामलतावासनाष्योग्युक्तः पदे प्रियं
गुश्यामानामनरवाहनदत्तमहिषी धात्रीआमलकीदृष्टीवा धत्तिद्वार
यां पदे सानदापिनीधृतिःस्वं अरुणाप्रभालोहितप्रभापाटलापुष्पत
रुःसंजातायस्यांवनराजोसातथ्या नवखंडजावनराजिर्यत्रेतित्रिपादस
मासः अरुणाप्रभयापाटलितेतिच अरुणाः सूर्यः तत्प्रभयापाटलितालो

हिंतावनराजिः पानीयपंक्तिः पत्रपंक्तिर्वा वकुल्लता प्रचुरलता पक्षे वकुलः कुसुमप

दः मितिवा वकुलः कुसुमपतेच वकुलो मितौ तु वकुलाग वीतिविश्वप्रकाशः

तद्भावः तद्भावः कुसुमतालक्षणो शद्वार्थः शतकोटिर्विद्धं तेनदानं खंडनं पक्षे

शतसंख्यावच्छिन्नं शतकोटिद्रव्यं तस्यदानं त्यागः पक्षा कोटिः प्रकृष्टदानं।

चापायोत्कर्षयोरितिरंतिदेवः शिखंडीमयूरो र्जुनासख्यपांडवयो धम्म शि

खंडीतुमयूरः स्याद्रुजतत्रियभेदयोरिति विश्वः अर्द्धचंद्राकृतिनियोगादर्द्ध

चंद्रोमयूरपक्षः भल्लरव्यवाराश्च मत्तनागाः सहस्तिनस्तैर्घटितो विघटितः

प्रियंगोरसामोदोपन्नकांतरसेनसामोदः सुगंधोयत्रेतिवा पक्षे मत्तनागो

बा॰दत्त नामन्त्ररुषिः वात्स्यायनोमत्तनागइत्तिभागुरिः तेनचाटितोरचितः कांताता

४५ ध्वीरांगरसामोदोपत्र शाबरोम्लेच्छजातिः दैत्यविशेषश्च मार्गमार्गशांवर्त्म

48 प्रार्थनं दंतःशैलनितंबः दंतःशैलानितंबोपिकालिश्चारभटेपिचेत्युक्तरत्नः

शिरोग्रंशिखंबालादंताःप्राग्भारइत्यपीतिभक्तषोत्तमदेवः पिंडालक्तकं

लाता अकुलिनोभूमौलीनःकीदृशाः शोभनदेशाः अकुलीनोहीनकुलः सद्वं

शेनशोभनगोत्रेराज्ञवितइत्तिविरोधः अभयाहरीतकीम्लेत्युफलंव्यक्तोवि

रोधः प्रस्तःसानुःपरिमाणसादृश्यपविरोधःव्यक्तः न(देव)क्षत्रलाशयेनशब्देनवव

र्तितोभीमोभयानकःपांडवश्च कीचकोरातिस्यानीवेराडः विराट्शालकः

अंबरमाकाशं वस्त्रं च पिहितं छन्नं परिरक्षितं च अंशुकं किरणः सूक्ष्मवस्त्रं च अं

शुकं सूक्ष्मवस्त्रे च वस्त्रमात्रोत्तरीययोरिति रन्तिदेवः गुल्मो विटपो रोगभेद

श्च धातुर्गैरिकादि पित्तादिश्च सानुश्रस्थेषु पेयग्रहः सूर्यादयस्तेषां प्रचारे

प्रमाणो: प्रकाशितमहत्त्वः पक्षे महानुग्ररूपस्तपात्रेतयो न्यायो व्यवहारः

तेन प्रकटितं पिहितं च्छादितं दिक्काष्ठा अंबरमाकाशं तयोर्दर्शनं

येन पक्षे दिगिरः शिवः तपयाकोवा तद्दर्शनाभावो मीमांसकदर्शने पक्ष

देवस्यातेषु शोभितानां तत् शतिवल्लभमारणेन संघः पुष्करं पद्मं तीर्थं च हरिवंशे

उक्तोऽत्र प्रादुर्भावः पुष्करपंकजेभ्यो म्रियपयःकारिकाग्रयों ओषधद्वीपविशे

वा॰दत्त तीर्थराजेरसांतरे इतिविश्वः मीनमिथुनं मत्स्ययुग्मंकुलीरःकार्कटकः यथा
४६
मर्कटासिंह शकुनींपतीनागोहस्तीसर्पौवा भद्रमस्तकभेदः वालकांस्रगां
46
धिद्रव्यं वकुलोवृत्तभेदः नकुलानांनागानांचयेभद्राश्चाभिमतावालव
कुलनकस्तडुन्मन्लइत्यर्थः करसाजिर्योति शास्त्रेवाध्याति शकुन्ता
द्विवालवांति लताभिदर्शितोवृत्तस्यचेष्टायाविलासोयत्रविभ्रमइतिपा
नांपहि
ठेनेकवृत्तानां वीरूांदर्शितोभ्रमः संचारोपत्रेति पद्ये वृत्तस्यछंदस्येव
वतात्कुसुमाविचित्राछंदोपादशाकुगभीभेदः नकारस्मयकारस्मयत्र
त्योपलभ्यते नाम्नाऽपुष्पविचित्रारोजगतांकपंयंतितां नसौरोघोसत्त

दशान्तरान्त्रिष्टुप्छंदः वंशपात्रपतिता यथ्यादिक्रुद्धीवंशपतितं भवनवनजलरैः

सुकुमारलताभिरितिशार्दूःछंदः शोभतार्थः तत्रिच्छेदः कुमारललितायथा

द्वितीयस्यैवयस्त्र्यसप्तमस्य यदा सुजस्य भवंतिगुरवोलग्नाकुमारललितात

था जसौगजगतीभेदः पुष्पिताग्रास प्रमेनरामकोन्याशान्ता स्तसपंचमाः य

त्रांत्यादिगरवसराः पुष्पिताग्राभिजायते नौरसौगश्च यमुनासाभालोरसह

राविरामाश्रिशिखरिणी त्राशाभिर्मुनजरसाः प्रहर्षिणीस्मात एतेषां प्रपं

चश्छंदः शास्त्रगवव्योवकृत्वानालिखितः विलासापदेशेनलताः स्त्रियश्च

त्युक्तं कुसुमविचित्राः पुष्पैः शोभिताः वंशपत्रपतिताभिर्वंशविटपाभिर्या

सुकु
वा॰ रत्न वत्न कुसुमारलालिता सुकुमारलालिता युक्ता पुष्पिताग्रा पुष्पितं संजातं अ
४७ ग्रं पासां शिखरिणी हृत युक्ता प्रहर्षिणी हृष्टा कलहंसो राजहंसः कल्वो
वासारसः पक्षिभेदः रसितं शाद्वितं उद्भ्रान्तो भ्रान्तः भाः कूटो मत्स्यभेदः
पुष्पः काष्ठः काष्ठोपान्तः मकरंदः पुष्परसः रेवया उपगूढ इत्यनेन योगः
पुलींद्र राजभेदः निकुरंबः समूहः निधूवनं सुरतं श्रवणो गर्तः क्लिलोवा
सूयमानः संस्तूयमान इति पाठे सेव्यमानः संस्तवः स्यात् परिचय इति
दर्शनात् भंजितः कर्कटी कुलालः कुक्कुटं कुकुभः पक्षिभेदः कुला
लं कुकुरं प्राहुः कुकुभं कुहक स्वरमिति हारावली जलमानुष्ये वनमानुष
भेदः

वत धृष्टोधूर्त्तः वकोटोवकः वकोवकोटः कलकाखिकारः कीर्तिसंसारावर्त्तः

षर्द्धशफरोदंडपालमत्स्यः दंडिकाइतिख्यातः दंडसीलोर्द्धशफरोकग्रोशे

जलव्ययइतिहारावली षर्द्धशफरस्यार्द्धशफरः एकदेशीसमासः किंवि

डुबिंतइत्यर्थः कोमष्टिकःपक्षिभेदः कोमपइतिख्यातः स्कंभनंशाह्रभेदः

पालोमत्स्यभेदः डुडपालइतिख्यातः राजिलोडुंडभः टोटइतिख्यातः त

स्यराजिस्तुपारंजितः करागटीनः खंजरीटः इत्युत्पालिनीविंध्यवासी सा

हियत्रमिथुनभजनेतत्रनिधिरस्तीतिजिनवादागमः उत्तं च खंजनलक्षणा

ध्याये तास्मिनुनिधिर्भवतिमिथुनमेतियास्मिंयास्मिंश्चछर्दयति नन्तवे—

वा· ह्ल ालिकाश्रंगार मप्युपदिशंतिपुरीषकस्यकेनात्कौतुकायनयनेपुनरप्रवी
४८

वि सुवंबवलंश्रोतोभेद: श्रहारा इतियस्याख्या भ्रुकटि ऊर्मिश्चाडुक्तं

च भंगस्तरंगऊर्मिश्चाविचित्रावीकालिवलइति वैलाप्रहरादि ऊर्मिध्वक

वंधोत्समलक: प्राणिकाय: कवंधंपानीयं शतपत्रंपद्मंतेनापिहिता

श्राष्णादिताविषधारापानीयधारापत्र यद्वा विषधाराजलधारा पद्मे

शतपत्रोमयूर: शतपत्रासिताधारा: प्रताकीचंद्रकीत्ति संसारावर्त्त:

विषधार:सर्प: विसधार इतिपाठे श्रापिहितंविषंधारयन्तीतिव विष

धर:सर्प: भुष्टत्मर्वतोराजाच बाहूपत्नीवेति अप्रतायापयडुक्तं नोपमा

नमिति

ततेनेत्ति पश्येत्यस्यवाकार्थः कर्म उदंचेनडुंद्रगाछत श्रंबद्योगछत श्रंवि

तंप्रसक्तवपुर्यस्यतद्वत्यश्चाद्गौनोद्वत पूर्वाह्निपश्चाह्नेत्तिपूर्वाह्नसमः पश्चा

ह्नसमइतिवा पूर्वाह्नेनोदवत् पश्चाह्नेनावंचत् निष्ठितंतस्यित्ते उत्कटं प्रसा

रितं उत्कर्णः उन्नतकर्णः क्रूराकानि: विसनशीलाष्ठानि: करालोदृष्ट्री

वः करौलोमेघलिंगस्तुदृष्टवोन्नतदंतयोरितिरंतिदेवः विकटोमाम: वि

कटोमेघलिंगस्याधिकरालंविशालयोरित्यंबिदेवः वीदिनिशंहक्रुर्वत वि

रिक्रजोगद्धरः कुंजरोहस्तीशिरः कुंजस्यलंबव्याप्यइत्यर्थः हरिःसिंहः

विंध्याटव्याकानि पयपदमध्यानिगत्वाशयनेनुयोगः न्यग्रोधोवटहृदोः

प. ४९ पत्कुत्रधःप्रदेशोरोधश्चावरसांश्चधःप्रदेशोरह्रेवत्यकाननात्यापावितोम

ना· द्व ४९ वति रोगोऽत्त इतिवा हल्लल: तस्याभेद: हेगत्त: इतिख्यात्त: हल्लशोमुंडाके
४७ शेमहायोटगलेपिचेतिविश्वप्रकाश: ग्रर्जुनस्य उत्तरनामममादेशते बाच्या
च्यः द्वकीवारिणि उपकारिभेदः तत्रयात्राजलाधारमंडपवततस्त्रीत्वंकरव
णीतिख्यातं यात्रागमनं मेघोमेघः तत्रसारोरसः घनस्यसारः पानीयंक
र्पूरं अपकर्पूरमस्त्रियां घनसारश्चंद्रसंज्ञः सिताभ्रोहिमवालुका इत्यमरः
सौरभ्यं समूहः माधुर्यादयोगुणा गोष्ठासंतनानाविटपिकुहदोष
इभः प्रीतिश्चावसवोयस्यापदे नानाविटैः पीतश्चासवोमेघपक्षेयाड
पञ्जंकोविभवखलुडुन्यएवगुणावान् सकलगोष्ठीवकुसंमत मृयत्नीवीवि
टइतिमतनानां तत्रशोनिःश्वासाघातः सकलशोगुणगणान्वितः बकुमत

अगोष्ठआदौविटस्तदुपजीवकः इत्यजुनहातिः विवेकः नलकूवरः कुबेरपु

त्रः नलपत्रं तत्र कूपने लब्धत्वेइति नलकूवरः दीः तथाचियत इति नलकूवरसु

तः त्वपभेदनत्वेनहः कमलेवबकुलघाव क्रमेणाक्रीवयोषिता विततिरभसः

इतिस्तभूतिदुः सोमनंदः उक्तोनलनाकुवेरस्यारधितस्याभिनलकूवर

रंभाकदलीअप्सरोविशेषस्त्र सायतेनसहकायदुःखमनुभवतीतिवा

वो तौ घंटारवापोहितभेदः अमुनानामाख्यातः तेनाऽविदितोमार्गोयस्य पदे

घंटारवेणाशब्देनासमंतात् कारेणाविदितोमार्गोयस्याविदितइतिपाठे

विदितोविखंडितः दोऽवखंडनेरिलानस्य वकुफलेहितः वकुफलइतिविख्यातः

वा-स्नपत्रे वकुफलं भूरिलाभः कीचकोवंशः विराटस्यपालकस्य मदनसल
पं: कापारिकास्यमदनशालाकोति शारिकानाममंजरीत्यन्यालिनी पत्रे
50 मदनशालाकामंजरी उपलिपकाहितौषधेन रचितत्वंगीकारणा शलाका
तथाचाह: मदनशालाकाकामिनीतिक्रौषध वहतीतिनयपदमित्यर्थ्यन्त
मरीचिमालीत्यादित्यः मंडनंशरीरंच वलपश्चिमगिरिः तूलिकाचित्रले
खिनी करणग्राम इंद्रियसमूहः उक्तंच करणंकार्यमिंद्रिये पल्लवोविटपः
शाखेतियावत् किशलमित्तिकोचित् पल्लवःकिशलयेदिक्षुविटपोविस्तरे
विलशतिशवप्रकाशः मिथौऽन्योन्यं ग्रस्तीतिकुरुठमपरं नगैरनामवेश्म
निरुद्धासितं यत्नेनयोगः शालभंजिकाविद्या घरीदारुपुत्रिकाच शालभं

जीदारुगर्भक्रितटीदारुपत्रिकेतिहारावली शालस्त्रीदारुपुत्रिकेतिकचिता

ठः वृहत्कथावर्हिर्हितिप्रसिद्धः लाटालतकः नभःशब्दवाकथा वृहच्छंदमा

रावककीडितां पोतकानांविलसितं एतेछंदोभेदः यथाक्मादिगुरुत्वेल

घुनिगुरुरीत्वेलघुनीएकामिहांतगुरुकं मारावककीतं यस्येकोचित्मा

रावकमित्याहुः भंतलगामारावकं मत्तवारणाहिप्रासादोपरिक्रमेह

देष्टनकंदस्तश्शतिख्यातः मत्तहस्तीमिवाटोजालकोवानरविशेषश्च स्त

लंशोभनंग्रहप्रकोष्ठं पातालभेदश्च रसातलंजलेनानुगतमित्यनेनयोगः

धनदोधनदाता कुबेरश्च प्रचेताः शोभनचितोवरुणश्च प्राजापालोदिली

वा०दत्तपोराजविशेषश्च अविरतकश्च अजेतियश्चोपलक्षणं पतृशश्रक्षणाकोवैश्य

५२ इत्यर्थः पाशुपाल्यं वैश्यधर्मः उक्तंच पाशुपाल्यंकृषिपल्यं वैश्यस्यजीवनमि

ति अः कृष्णः ततोजातोऽज्ञःकामः तंपालयतिअः कामेत्यर्थः अलोध

र्मः तदापालकोऽभिरामः शोभनोदृशरथः एतः प्रियंवदोनाप्रियवा

दिविया धरविशेषश्च पुष्पकेतुः पुष्पचिह्नः पुष्पपरिधानशीलः शृं

गारीसहिपुष्पकृचिर्भवति एवंस्तरवश्रामोसधानुमाल्यानुवत्तकः

पुरुषः प्रमादयुक्तःशृंगारीतिकीर्तितः कामश्चपुष्पकेतुः भवंततो

नीतिभवनः यद्वा शत्रुपरिकीर्तितशक्तिपुरुषोत्तमकोशः नीतिगलात्

तत्रस्तेनयद्दिवाभानदत्रतत्रतेन उक्तंच तिथिवारौचनद्दत्रंयोगः करणमेवच इतिपंचाभयेषांतेप्रकाशान्यूच्यतेशनैरिनिद्दशास्पसंतस्याश तुघ्नः शत्रुघ्नानकोपि तिथिपरोह्यकादिपालकः आतिथ्थिरभ्यागतः नातिथ्यिसत्कारप्रवरणइतिविरोधः असंख्योविद्यमानगरणानः संख्यावान्पंडितः संख्यावान्पंडितइतिविश्वप्रकाशः नर्मपात्रं वपएवंवलत्वात् वीरवरः सुभटः कांडस्य स्वामी स्तनइतिकृत्वाऽत्र जिह्मगोवीरस्तत्रोरैपोऽस्त्रंकंटकेः शरइतिविंध्यवासी अपंडितोवा व्यथहृत्यः आतवोयत्तोमघंच सुदर्शनः शोभनदर्शनः विहंगचक्रं

वा०८५ च अवक्रो ऽग्राम्ज्जालीव मदोगंधोदानजलंव सुप्रतीकः शोभनाऽ
५२
वयवः दिग्गजभेदः प्रतीकोऽवयवेपुंसि प्रतिकूलेऽङ्गताविधिनिरंति
देवः अपत्रपात्रः पत्राश्रयरहितः मध्यएवइत्यर्थः अपवापत्रपत्री
अनुरागःपद्मगमनंच हंसोनिर्लोभिः प्रशस्तोवा अर्शत्त्वाघव उक्तंच
हंसमार्गेप्रशंसायांनिर्लोभिस्त्वयसत्ययोरिति निर्लोभइत्येकः पद्मि
निकोविदाङ्गः स्नेहोऽनुरागलेलादिवं अग्रंग्रंथिरकोटिल्यंइतीविश्वप्रका
शः पर्वइत्यन्यक्षवंशपोतः वंशाङ्कुरः करीरश्च सर्वत्रविरोधःस्पष्टएव सुबोध
र्मः राशिश्च रुचिरभिलाषोदीप्तिश्च उभयपदे आरंभेणाकृत्तोघमेन

ग्रंथिःपर्वणीरकोटिल्य पं० ३

तपस्यांतंतयोर्निष्ठुता तदारंभिराणावा पदेत्तपस्यः फाल्गुनः ज्येष्ठादिषुशु

क्रश्शवित्तेभ्मे नभस्योत्तयस्तपस्यैम धुमाधवा वितीविंध्यवासी ग्रहकाठि

त्यंक्राादित्याङ्खेव काव्यांपायादिः तस्यजीवस्तत्वंत ेन पद्माजीवः

प्राणाः श्रेयादिः पदेकाव्यः शुक्रग्रहः जीवोबृहस्पतिः जीवोबीजी

वितेजीवोजंतो बृत्तौबृहस्पतवितीरतिदेवः बोबुधः बोविदं बोगुरोसे

म्यइतिविश्वप्रकाशः संकुलश्चल्पः स्वाचार्यत्वाज्जनभीतिर्बोज्जी

वोसंकुलश्चल्पः विरोधः सएवं इत्तंतीवेष्ययाजनाधिष्ठितमि

त्यनेनयोगः घनागमोवर्षाकालः खंडाभ्रः खंडमेघोदर्शनं कृत

वा॰ दनविशेषश्च विचित्रमिवपरिमंडलंच दन्तैःसमंतात्द्विषमैकरूपेन्नं खंडाभ्रकंतद्दर्श
५३ — नाग्रलेखंवबिंबाधरेत्सांगिविभूषणायेतिवामनः अन्योप्याह करौत्सतेन
४
कांडेचखंडाभ्रमंडलाकृतिः अन्नतिलकंअभ्रंचक्रवकादिद्रव्यभेदंच
इत्यर्थः प्रवालोविद्रुमः मणिरत्नंतेन मंडलंयत्रप्रवालमणीर्नामदशौ
नक्षतभेदः तथाचैवाह दंतौष्ठयोःप्रान्तिशायान्प्रवालमणिः कपोले
निपुणस्यसा धंबिंबौष्ठनव्यदशनक्षतयाग्रसंदशनोयत्नमतेनाविसमाविति
अन्योप्याह दंतौष्ठयोःसंगमाज्जडेप्रवालमणिर्भासिते देवागत्नामेनका
दि इंद्राणीशक्रस्त्री स्त्रीणांकृतिभेदश्च निजकादंदयसंगत्नजानुभ्यांभ

वलितवाग्भ्यासात् इंद्राण्या रचितत्वादिंद्राणीसाख्याबंधः स्ववाससंस्थापितं जानुनीत
स्यादात प्रत्ययवत् सार्थविशु अभ्यासयोगेसनावलाया इंद्राणीकारव्याकरणप्रयाणी
नवोभ्राभिनवपल्लवः शाखाविटङ्गश्चविस्तारे विटपेपल्लवेनखीङ्गितपल्लवं शनिरंनिदेवः
पतस्य
परेताण्डष्टः यद्वा पुष्पंपोवराणामावेक्षः प्रफुल्लोद्योयस्य वेप्रयाकोकिलयोः पततःपो
षस्यानएव कुसुमेषुपुष्पेषुलालितेन विलासितेन पद्मे कुसुमेषुगुणकामेन
सुलभोकस्यानंदस्याप्सीति अशादिताविजलोकसः यद्वाखियाप्रसिन
लाकुसमुल्लसमादेव प्रकल्पितावपूनितलार्पिकाः प्रकाशिलोहितयवचला न्यातिवर्धि
८१ यतिपंक्त्यैकसाधुवसंभवात् संताप्रूर्वकिनाभप्रमातेनलोकस्येनोति जलोऽ

वा०दा
५४

कयेत्यर्थः पतति रक्तं रुधिरमनुरक्तं च रागो वा॥ सुरतं निधुवनं सख्या खेलना

च महानदः शिवः कंठकालो महानदः इति विंध्यवासिनी भुजंगः सर्प्पः वि

ड्भश्रा विनिर्गतो भ्रासितं शीलमस्य विलासी सर्प्पः विलासवान् पिड्गः विला

सीहृदयताविलासिहृदयत्वं नैनैवापकरोति वेश्माजनः भ्रमात्रो वा विला

सिनां तापकारी मिथ्यानुरागं प्रकटय नृपाजनो जनानप्रचं यन्तीति कामि

नः वंधात्मको गाकिन्नपाध्यायः सहिडाकिनी श्खलोपरिवर्तनो नैवरेणस्खलेन

वर्ध्दको लितः सशति भ्रामाकथाभ्रतो वान्यीकारः स्खलानां त्रिस्खलानां सति

क्षिपेनत्तैरविंम्टं तिनादारितिशजि कथापदे स्खलावेश्यवाउपिडर्द्दः नैनम्रेष्ठेने

त्यर्थः वेवेष्टीतिवेश्या भसंघोपिसंद्वेषइत्तिगमरित्तं क्त्राशंतोयन्वेषः पश्चा

त्वेशास्त्रविशांति यास्मिनइत्तिवेश्यः उभयोरित्निक्तनिहतोकर्मवेश्यादि कर्मोभ

यथ्या आचार्यराग्राहित्वं योदिवेश्यावेतिघ्यंयजायत्तीत्तिस्वभूतिः मूर्द्धन्यदन्त्ययोर्वेश्येति

विश्वप्रकाशः उक्षभेदः कुसुमपुरंपाटलिपुत्रनगरं कुसुमपुरमित्याहुः पुरंपाटली

पुत्रकमितिविंध्यवासी यथेत्यादि यत्रभगवतीकात्यायिनीवेतालाभिधानास्वयंप्रति

वसतीत्यनेनयोगः मुकुटंमौलिःसकिरीटं नलोपश्चेत्तिविवादित्तव्याख्यातः

शकृत्ः कुरुः भकुलयोतादेरवोपधायाइति सन्नसएलशब्दायोवरूपत्ययप्रकृत

रत्नव्याख्यानमुकुटइत्यापिमंकुलंसकुलंवापिमुकुटंसकुटं द्वयोरित्निविश्वप्रका

वा॰दत्त ५५ शः श्रंभाद्ययोगौर्या हताइनिरव्यातं प्रवाग्त॰प्रेम्णापादरतः कुपिताहिवामात्र

गाभेन बोधनीया उक्तंच पादप्रणामप्रयत्नेन कुपितां तां प्रबोधयेत् प्रमोपि

तं तत्प्यामिसत सपत्न्यापरिभूतयेति यस्येत्यादिः भागीरथीव हन्तीत्यनेनबो

गः पितामहलोकेजाते नहिवलि छलनकाले त्रिविक्रमपादस्य कमंडलुजलेन

पादप्रदत्तं तज्जलं धारेतिवार्ता धरातलं प्राप्ता लंसगरोराजर्षिः तस्य शतपु

त्रास्तेषां भस्मरसागरस्समारोहणं तत्र पवित्रा जह्नुः गंगार्चनेन ते स्वर्गं गताः त

थाहि कथ्यासगरेणराज्ञा शतमखकं दिग्गाख्यमेध मखवककरणाय्यास्त्रोधि

उक्तं तस्य स्वेच्छाविशाखरामेरवतराणांश्च सुतशतपञ्चसहस्त्राणि नियुक्तानि त

तच्छक्रेणास्वपदपतनशंकिना कथ्यमर्पितमश्वमपहृत्यपाताले स्थितकपिलमुनिसमी॰
पेसंस्थापितः ततो महेंद्रेणा विप्रमूर्त्तिधारिणा तेषामुक्तं मयापाताले वाजिकपिल
महर्षितपोवनाश्रिन विभीतकतरुतले सोऽश्वो दृष्टः ततस्तैः कुद्दालादिकमनपेक्ष्य
धनुःकोट्याखनात — — — यत्खातः कृतः सोऽद्यापि पुराणतीर्थः सागर इति गीयते अ
विश्यानंतरं मुनिरसौ बोधितोऽश्वस्मात्तद्दृष्टः तदा तन्मुनिकोपानल ज्वालयात्तेभ
स्मसात् भूताः अनंतरं तद्वंशजातेन भगीरथनाम्ना ऽपत्येन हरप्रीतिकरैस्तपोभिर्गं
गामवतारिता तज्जलप्लावनेन सगरतनयाः स्वर्गं प्रापिताइति ऐरावणः कः हस्ती
ऐरावणो हस्तिमल्लः स्यदामेवेतिवारणाः इति भागुरिकोशः सप्तर्षयो मरीचिप्रभृतयः

वा॰दत्तेवेणिर्नदानेसंक्रुद्धशिरः एणोहरिणविशेषः सएवतिलकमद्भयेत्येणतिलकश्चंद्रः
५६
ततोबहुव्रीहिः सार्वभौमोदिग्गजः सर्वभूमीश्वरः करोहस्तोराजग्राह्यभागश्च व
स्वाच्छंतंनाम्नाभवतिमालिनीनलगवरवराः मालिनी दुष्टलोकैः अंधतमसोद्दश्यंप
द्यापकारिपापमित्यर्थः महांधकारश्च तमसान्दीभेदः तमोऽन्धकारश्च ततस्त
तीयास्तः उज्जः सहोभत्तस्तत्तीययाइत्यलुक् वीचिकल्लोलः कालिलावाक्कन्ना
म्नवीचितरकं तयादुर्गमा पुरायेनप्राप्तत इत्यर्थः स्पष्टोविरोधः दिशान्त्यादि
उपवनपादपैरुपशोभितमित्यनेनयोगः अनुरूपदित्यसारथिः चमूरुहरिण
भेदः रामाश्रीस्त्रारौमोवा अन्यत्रतद्दश्यन्ते पदोरामोराघवः नारिकेलीनारि

केल्यप्रवाल्य: क्रमपाठोनारिकेलोऽस्यास्तीतिएनाहृश्री धाराभूमियेषा नारीणां

केलिरतिः समासोक्तात्यादिनावाक्लिलिकाश्चस्त्वित्यर्थः पदे नारीणांकेलिः क्रि

डा तद्धरेवित्यर्थः विदग्धमुखमंडनेतु नालिकेलश्रतिभवति नारिकेरइत्यनुत्त

रेविपरीतेकोत्नागरकेलनेलिप्रतिपादनात् असंस्कृतत्नकरणोग्राम्यएवा अदो

विभीतकहदः पदेहूस्वप्रसारितेगदितेसाधै:बहुव्रीहिः शतयादरणोरिति: सव

केशरोबकुलहदः सर्वाआलिंगलोकेसरः वामबलामिति मदिरीशातन्यासर

सबकुलपह्लवाविकसेलेवाछन्लालवन्चहलस्यायमितिभट्टिः प्रकृतेसमावसा

इत्यसकारः प्राकृतेहिसकारयकारौतत्तः शषोशइतिवचनात् एतदीयकेसरे

वा० द० त
५७

57

सुखीति यमकात् तालव्यः किंचपदे आरिष्टोनिंवः फेनिलद्वृक्षोवा आरिष्टः

पुंसि काकेऽरनिंवफेनिलद्रुमयोरिति रिष्टं दैवः शरीर शर्दन्तः अतिशयमसगावि

द्धंच चिरजीवी चिरायुः यथास्थिरजीवी चिरायुः शाल्मलीवृक्षोवाच्यः यदुक्तं

अतदृति देवकुलं देवसमूहः प्रासादः प्रासादोदेवकुलं वत्तव्यचैत्यं विनाम्मरवम

रवमिति हारावली सुरालयो देवस्थानं मघस्थानं वाशीतिनर्द ईश्वराः समपश्च

विरोधः सर्वत्रवकुधावकुभिः स्वर्थकार्यं कर्तव्यं तदुत्पादकः धान्यमेवकार्यं व

लं शत्रुवलं भित्तनी यथच पावकः पवित्रकारी धर्मप्रधानो राजधर्मरागावाराजते

धर्मराट् अत्तहत्तितीत्रोधातुः धूरागायांवर्त्तते धूरागाजन्यपातनः कृष्यादिषि

तिरश्क निर्गतादंत्यं जुगुप्सा यस्मादिति निर्ऋतिः नासौ केनापि जुगुप्सते नवातेनापि

कश्चिदितिभावः नवातेनापिकश्चिदितिभावः यद्वा निर्ऋतिः निःस्पर्द्धाग्नकेना

पिस्पर्द्धते इत्यर्थः स्पर्द्धायामव्ययं परोपातिकैः पठ्यते धातुसूत्रात् गतिस्पर्द्धयो

ति धातुर्गतौजुगुप्सायांस्पर्द्धामंगलयोपीति विश्वप्रकाशः प्रचेताशोभनचित्तः

सदागतिः सतामागतिः स्यात् धनदोधनदाता शंकरः प्रजानांकल्याणका

री एते इंद्रवह्नियमराक्षसवरुणाः वायुकुबेर महेश्वराः अष्टदिगीशावाच्याः

यत्रमूर्तिवपुरूपः अष्टमूर्तिरपिमन्तस्वरूपः व्यक्तोविरोधः सुराणामित्या

दि सम्यंगारशेखरोराजास्तरे शंशाङ्कांतराणामिवविजयते तस्याख्यसोशशाङ्कः सुरा

वा॰ द॰ णांयात्मुमयानांपावकः ध्वनिनास्तु सुराणांदेवानांपाता रक्षकः सन्स्वोऽतिशयं७

५८

रोयक स्वदयः इंद्रोमघवा नाम सन्धार्मिक इत्यर्थेऽन्वयः तस्यशाक्रस्यस्यानेऽत्रयुक्तो

गुरुर्महानुग्रहः अन्यायेन परस्वग्रहणंध्वनिमतेस्यानेमंडपेगुरुर्वृहस्पतिर्ग्र

हः प्रतिवसतिसराजा उचितमार्गवर्त्मानिरत इतिचास्यान्वयः तस्यशाक्रस्यक

रोहस्तः अत्यर्थमतिशयेनशतसंख्याधर्षितायाः कोटेः अग्रणायित्वामायत्तां

वहति शतकोटिमाददातीतिइत्यर्थः ध्वनौशतकोटिर्वज्रंसराजासर्वस्वंदाता

ददातिवा रूपकव्यतिरेकोऽलंकारः चंद्रमापीयतेदेवैर्मयात्वनुरवचंद्रमाः अ

समग्रोऽप्यसौशशवदपमापूर्णमंडल इतिदंडी मधमुविसंग्राममभूविसराजाऽजनिवाक

स्त्रिंगुणाना शार्ङ्गं धनुषश्चक्रे जीवा मौर्वी ज्या शिञ्जिनी जीवेत्तिरं तेन देवः शत्रुगन्ता ।
स्वर्गजनप्राणेभ्यस्तत्त्वासीत् गुणाकर्षदेवस्तत्र इति भावः पक्षे जीवः प्राणाः त
स्य मार्गणानां याचकानां शत्रुबले लक्षसंख्यावाप्तिरभवत् तत्र दाने यशस्तेषां
शरीराणां वा यशस्तद्यशः तेन राज्ञा लब्धं तदीयसायके रेवं दीयत इति धन्योऽसा
विति गौरवाणा यस्य मार्गणानां शराणां शत्रुबले लक्षस्य वेध्यस्य प्राप्तिः यशस्तेन
राज्ञा प्राप्तं लक्षं शरव्यं संज्ञायां लक्षस्य च प्रकीर्तितं इति यात्रेदानं च विश्वप्रका
शः तेन राज्ञा लक्ष्मा पृथ्वीमुक्ताऽऽदत्ता शत्रुभुक्ति नीतिभावः इति हेतोः अरिबले
लक्षमार्गैः शिलीमुखैः प्रतिष्ठाग्रहीता या पृथ्वी पक्षे तेन राज्ञा लक्ष्मा दत्ता निस्यक्ता ग्वा

वा·दत्त ५८ नः शत्रूणां समस्ताकानिलुनातीतितैः दिग्गजैः पृथ्वीप्रतिष्ठालब्धा शिरश्छेदात्

उत्तमांगैः लब्धेतिवा प्रतिष्ठेतिपाठे दुर्गप्रवेशः तद्विषिसैन्येपंचत्वंपंचस्यात्वंस्थि

तं पंचशत्रैर्वइन्द्रियाणीत्यर्थः अवनिपतिनसंख्यांतरंप्राप्तवान् यदोशत्रुसैन्ये

पंचत्वंस्थितं अवनिपतिर्नसंख्यांतरंप्राप्तवान् एकाकीसंग्रामंकृतवान् यदा

संख्यांतरंसंग्रामांतरंनप्राप्तवान् एकस्मिंनेवसंग्रामेसकलशत्रुमारणंकृत

वान् संख्यासंग्रामः एकत्वादौक्वचिरिव संख्यासंख्यत्युसंगरइतिरंतिदेवः सं

कीर्णोऽलंकारः पूर्वार्द्धेविशेषोऽलंकारः वीतक्षानांपदार्थानांयत्रसंसर्गादर्श

नं विशेषसाधनायैवसाविशेषसमोयया कूजितंराजहंसानांवर्द्धतेमदमंजुलं

द्वीयतेवमस्तराणां कंनेमउद्यातसौष्टवमितिदंडी उत्तरार्द्धे प्रथमःश्लेषःशिष्टमनेका

र्थमेकार्यर्णपार्थितमत्र च इतिदंडी द्वितीयस्तुश्लेषान्वितविशेषणएव व्यस्ता

धिकरणालंकारः अन्योन्यंतुविधायित्वं श्लोकेयत्रनविद्यते व्यस्ताधिक

रणंकंतं अलंकारविदोविदुः अन्यस्यजीवाकर्षोऽन्यशरःअन्योदाताऽ

न्योयशोलभते अन्यः दातिदाताऽन्य पृथ्वीलब्धादेविसैन्योपचत्वं स्य

तंतत्रतत्संख्याविशेषणंनायास्यितिप्राप्यतएव धापद्भिर्मेधायस्याःभुवःहृष्टो

त्सर्गोधर्मोत्यागोवलीवलीवर्द्दातव कन्यायार्थोःकुमार्यस्तुल्य धर्मतु

११ ला तत्रोहः कन्यायावाच्यत्वेनार्थात् पदेकन्यातुलाराशिभेदः शलव्याघातो

वा॰दत्त योगभेदौद। —ःशेगोशरस्त्वदिगभेदौगन्त्योशच्या वसव्योकरस्तांक्रियाशरेणावा

६० शोन्तभेदन्तंशरभेदपदेशरोदघ्रःग्रभागः शरोदघ्रग्रवाराण्योरितिविश्वप्र।

काशः शंखवालाभिवंगन्तवर्णभेदश्च भ्रान्त्योन्त्यान्तरवर्त्तिन्यारेखयोन्तरितियथा।

शंखवलांवभ्रइत्युक्तोग्रंथिमान्नामयाशकः यथा कामवुद्धिःसभट भवनवृहि

पृच्छामिसम्यक जानंकीहक्भवतिविपिनंसंप्रवृद्धैर्विहंगैः लोकःकस्मिन्नह

सितमुदकोन्त्वदीयाजयश्रीः पार्थेनेकोत्स्यितामिहमुखंजंतुनाकीहशेन वि

हारसेविना इतिविदग्धाः अकृष्टाभेदाद्वुद्धिकात्मेदा उच्छन्नवुद्धिर्मिथ्यावा भ्रा

न्तेपोभन्त्वंतं फ्वोऽत्मेदन्तेपालंकारो भ्रन्यथैवस्थितौतांन्तस्रौतनस्यैनरस्वव

अन्यथोत्प्रेक्षितेयत्तत्तामुत्प्रेक्षितांविदुर्बुधाः आक्षेपोयथा प्रतिषेधोक्तिराक्षे
पः त्रैकालात्पदयोस्त्रिधा अप्यास्यसनवाक्षेपभेदललदादिनैतिदंडी लंदं
वेधंस्तुंस्याच्च दानंमदस्त्यागश्च क्विप्प्रत्ययभेदसत्त्वकार्यभावात् वर्ण्यभेदेनवक्र
पोत्पतोवकुवचनं क्विपःसंपदादित्वात्स्वरूपसंख्यानांक्विपचैत्वनैनेनाऽनेकास्वरू
हननत्वात् कोशःकुड्मलंहेमरूप्यादिद्रव्यंच जोतिःपुष्पंजन्मभेदश्च तत्पुष्प
स्वनपुष्पमालास्थितिप्रायोहन्नेसर्वकालंजातिःपुष्पंभवति मासहलोऽग्र
दानेनमालत्यानित्यसंभवः इतिहृताप्रवैभेदः शृंगारेरसभेदोगजानांमंडलंच
रसेनसाद्येनशृंगारःकरिमंडनपक्षेचेतिविध्यवासी दुर्वारांक्रान्तिसितंवरां रूपं

वा·दत्त च दुर्वर्णरंजतं परिवज्जूरंश्वेतमर्वटइति स एव गंधारो रागभेदः गंधाररक्तवर्णंचि
६१
सिंदूरंरक्तवालुकमिति हारवली वर्मंतोमे चपौरबेइति विश्वप्रकाशः अयरंवस्त्रसंकल्पं
61
रागोऽनुरागंधारादिश्च गीयतेहिंगंधारादिनागरिष्ठेनाठगध्यभेरव्यादेः प्रवेशः वृषो
धर्मः शुक्लंचान्येष्वाप धर्मष्युक्तेष्ठगाविस्याहूषभोवृषइत्युत्पलिनी भंगुरत्वं कुटि
लत्वं कुतिक्यसज्जनेषुचविनेत्पित्तिक्कचित्पाठः अनंगत्ताकामदेवत्वं अंगाशून्यत्वं
रहितत्वं मारोकामविघ्नोविजोदत्तविप्रोरसनंकृहकुलादिकूजितं रसनाकाचीत्य
न्यः जिह्वाचरसना अधरोहीः माराणोऽनुरागः अधरस्मन्नुरक्तत्वंच कर्तनंछेद
नंस्वत्त्रोत्पाटनंच निस्त्रिंशत्वं खलत्वंनिर्दयत्वंच शिष्योरोपापिनिस्त्रिंशः पीडा

स्यात्करुरोमत्वचेत्युत्तरतंत्रं करवालः खड्गः तेनतनाशोमास्तां पद्दोकरोहस्तः वा
लुकेशः तयोर्नाशः कर्तनंनतत्रकस्यचित् करवालौनसंज्ञेतेइतिभावः परमति
शयंव्यवस्थितइतिसर्वत्रयोज्यं प्रालिः सखीत्रमरस्य हशोभनंकुमारः का
र्तिकेयोयस्याः पद्दोसखीतयोर्नपत्निभाहिष्योर्मध्यमोयांतंताकृशायावसा
नंसमीपंबालेतिगीयते नारीयावत् षोडशवत्सरं तस्मात्परंतत्रश्यामा
यावत्त्रिंशत्तंतावत्ततऊर्ध्वमतिवृद्धास्यात् यावत्पंचदशतंपुनः वृद्धाततः।
परंभियास्ठरतोन्तसवर्वर्जितंइतिनागरकसर्वस्वं प्रलोमतनयाइंद्राणी
त्रानंदितेसहस्रपक्षधारणां नेत्रेययाजानितिसुंदरीत्वात् पद्दोसहस्रनेत्रःश

वा॰ दत्त ६२ क्रः स्त्रभवरितिशेषः पुलोमजावासवजाया शक्राय दत्ता वासवदत्तेसमिधीयते

कश्चित उल्लासितं विकासितंगोत्रंवंशोयेन यौवनभरेण उल्लासितागोत्रानेत्रसंहति

येनेतिवा गोत्रागोनिकुरुंवकं गोशब्दोलोचनेपिचेति खलगोत्रव्यादित्यात

कृत्ताविनित्रकवचश्चेति गोशब्दात्समूहेत्रप्रत्ययः पक्षेउल्लासितस्वालितःगो

त्रःपर्वतोरावणेनाहिवाकुवलयैःकैलासाख्योगिरिरुल्लासितः इत्यागमः

परिणाममंनिष्पतिमुपपात्यनुगधत्वापिपरिणाययाद्विवाहान पराङ्मुखवी

निरपेक्षानस्यौ एकदादित्यादि वसंतकालस्याजगामइत्यनेनयोगः ग्राम्य

मकरनिकरंवं समूहः कषायकस्त्रमधुरस्वनः कषायःसुरतोवर्त्तते इवेंगारागे

कांते=

सरत्नोरसेवर्णोकषायकमित्यपलिनी सरभिर्मनोज्ञः सुरभिःख्यान्मनोज्ञेपीति

शाश्वतःकंठःस्वरः स्वपीतिवर्त्तते स्वरोपिकंठश्चाख्यातःसमीपेगलकोपिचेति

हारावली कलकंठकोकिलः कोकिलेकलकंठःस्यामनोज्ञवचनेत्रिष्विति रंति

देवः कुहरितंकुजितं ध्वनौकुहरितंत्रामितिहारावली निकरःसमूहः गंडूषसी

धुमधुमरवहृत्ताणमघ मदनरसः कामानुरागः कलाकोटिनूपुरं कंकोलिर

शोकः गंडूषमघवरगाघातानाभ्यांपुलकसौभगः उत्कंच हृत्ताएवेदि ष्वा

शोकःकामिनीपादाघातःप्रबोधितः उत्फुल्लेति विलासीवस्फुटं कुसुम

लहरीभिःबकुलोहिरामागंडूषसेकेनकुसुमितोभवति सुखयंत्रजलक्रीडा।

वा· इत सदा दासीविलासिनी यासां मुखावसरोत्पीडे प्रति क्रीडति केशव इति अथ लीलं
६३
भंडिमा चर्चरीगीतभेदः सतां सज्जनानामुपरिस्थिरसः शृंगारः यद्वा अविषमा
तो वत्सयात् अस्येति स्थिरसः सोपि हृद्योगामकत्वात्समासः पदे सहनामर
सेन पद्मेन वर्तति जातिं उष्ठ्यंजनमाच आपीनमालोहितं रक्तं एवंभूतं पला
शानां छदभेदानां पत्रारागोऽश्मा पत्तकृतं तेन संसेवितेत्युक्तः पदे आमंत्तात्का
रे यापीनम घरसक्तं तरोलोहितं रक्तं येन फैलं मांसमस्वातीति पलाशो रा
क्षसः तेषां शतं वनत् आपीनलोहितमिति पलाशशतं शोभन्तोगं घवहो वानोय
त्रपते सुगंधकस्तूरिकादि सत्वहस्तत्वाकरः सुरोजैवेति नष्टजनादिति वेधा

न्नाव्हच कुवलयंतज्जलस्वाध्यं कुवलयाभावानुकालानवोधः कुवलयतु

त्यल पद्मे कोःपृथिव्यावयमिव वलयंमंडनं नत्सम्हंत्वयस्यांवास्तविकोवास्तु

पान्नः स्वधाशास्वरवल्पदमा पद्मेस्वरवेनस्यात इति स्वधाशारजामिषः

सोहस्तःइतिस्यानः ग्रासमंतात्हर्दृतुहिनंहिमंयेन पद्मे घवद्गारहिन्नास्तु

हिनशहाः पुनरर्थहित्तनिषेधवाचिनो यद्वाकुल्याधितिभावः पादहस्तया

यंकेवलं मनुवध्यतइतिदोषारात्रिः नस्यानुवंधोदेहंयं देहेसिस्यादवृद्धिः

उक्तंच देहेसिस्यादनुवंधःप्रकृतेस्यानिवर्तनइतिथेनराहित्तमुक्तं पद्मे

६१ दोयेसनुवधेहत्तिःवद्रकना राजीवंपद्मं उत्पलंकुवलयं भूम्युत्यमित्यर्थः

वा॰ स्त ६४ मालः सजनतरुः अस्यपुष्पंअत्तः पुष्पफलेषुवकुलामितिलुक् पदे राजीवो

मत्स्यभेदः लाविसऊइतिरव्यातः उत्पलोमत्स्यभेदः सालोदंत्यसकः

सालः सालेयंशालकाननशोभीतिदंडीअपर्यात् सत्वपदेअलंकृ

मत्तमालनत्वाय एतदीपद्मपर्यातिलोपीदंत्यसकारः स्यालःस्याले मूल

पअमरलामकोशेतु तालव्यादिः शालोग्टहधापंतरइतिरव्यातः

शालोधाधोधीवर एवदशइतिपुरुषांत यस्तालव्यमाह सत्वभेदात्

यद्दा शारविषरशालत्तालव्यादिः शालोग्टहध्यायंतरहितिं तहितो

रोएवहि ननियमः अपषेतदं— दिरपीति शालेहलेनत्यंयस्य भेदेवशक्त

पादपद्धतिविस्तरः संयुक्तोनानापुष्पाद्युपेतः आस्फोटः स्फोटः शब्दानिय
मार्थ्यः पदोसंहातः सप्तकपुष्पभेदः पुत्रोमरुदेशस्य वकः सहिसकुवकः
नवशानिसार्थैर्निंघतेऐश्वर्यैरताइंद्राणी सिंदुवारः उक्तंच पर्यायेर
त्नमालायांइंद्राणीचेंद्रसुरहन्मालिनी सिंदुवारकइति नयाकुचितो।
दीतः पदोइंद्राणीशब्दात्स्वीतस्यैवकुचितोऽभिलषितः नस्यांकुधितः
प्रियइतिवा यथादेवतकृतचेतःचित्तेभ्यइतिमाघः नक्तकुचितेभ्यः प्रियेभ्य
इत्यर्थः अधरीकृत्त दमनकंपुष्पभेदोनैषसंतोहिदमनकमरुवकोमा
भूतौ दमयंतीतिदमनकः शत्रुः आम्लानः पुष्पभेदः नैनसुभगोमतो

बा॰ दत
६५
65

हरौग्रावपि यद्वा पत्रेऽम्लानेनाऽमलित्वेन वस्त्रादिनापरिच्छेदेन मधुर्वसंतोमा

सः मधंच अतिमुक्तोऽतिशायसिद्धपुरुषः पुष्पभेदश्च अभंगइतिख्यातः

मतियत्नी कंसेनद्रुमश्रयत्नलेखकश्च पत्रवचनानां बालातनापत्निरागापरि

कीर्तित इत्युत्तरतंत्रः विचकिलः पुष्पभेदः विश्वरिंद्व इतिख्यातः यावक

मलक्तं पल्लवितं नवपल्लवितं ननदवादिति नानिगतविंत अपजनत

इत्युभाभ्यांसंबंधः किर्मीरः शबलः कंकेलिरशोकः गुच्छस्तबकश्च

अदेशत्वाल्लभ्यश्चेतिसः सबकितः गुच्छोहारभेदेचकलापेस्तबकेम

नहति सांभेजयः गुच्छस्तबकः हारभेदः ग्रंथिपर्यायः स्तबकः इतिविश्वः

गुधस्तुत्तवकेगुच्छेहारभेदकलापयोरितिविश्वः गुच्छस्तत्तवके हारभेदे

वहेश्यनत्रशतिर्घात्रेधरालश्च पृषोदरादित्वाषत्वं पलाशोवंसविश्वविलम

स्येधन्वनोपालयः पलवशतिरव्यातः पल्लवः पंचवाग्रेचवशत्रिभायुरिकोषाः

कंदर्पेत्यादि मलयानिलोपवाधित्यनेनयोगः नाटीनाटदेशस्त्री धम्मि

लः संजातकेशपाशः कलाटादश्वभेदः कुस्तुंभांककुंकमरगारगकांतिपन्ना

मनादिवंधविशेषः कुंतलीकुंतलदेशस्त्रीकुंतलःकेशाः केरलीकेरलदे

शस्त्री कर्णमितिःमालिपंक्तिरितिशायोरितिशाश्वतः मालवीमालवदेश

स्त्री मंवपाल्लपरिमलतानिदाघोघर्मजलं निदाघोग्रीष्मकालेस्याडस्म

वा॰दत्त रेवदं वुनोरपीति विश्वप्रकाशः ततः इति मंचमारुरोह वासवदत्तेत्यनेनयोगः

६६ गुम गुमेति धारतमोदः नंदिनानंदः कामार्तः हृदोजयस्यातं नंदिनातं

६६ दृष्ट्वा तत्रसुत्पलिती प्रकृष्टोघोषोनंदिघोषः तेन पद्मे नंदिघोषोर्जु

नस्य तथाच भद्रस्तभांगः गांडीवधनुकरवतस्य हस्तमालुठतिभ्र

परगानंदिघोषो यां आस्य देवदत्तोऽरजाति यत्रेत्यादि स्थिरराजपुत्रार

त्यनेनयोगः कलांकुरोमूलदेवः करीस्मितेमूलभद्रमूलदेवः कलांकुर

इति हारावली नागरस्यमंडनंभूषणं नगरमंडनानामवेश्या साहिपाट

लिपुत्रनिवासिनी चतुःषष्टिकलाकोविदा कलाकौशलेनमूलदेवेनति

त्तितितिवाता दिव्यवक्तुःसुगंधिद्रव्यं दिव्यचक्नुस्तस्य अन्वाशनावकुस्तगं

धकमिति दिव्यं अलकं दिशिकेशान्कृतान्यचेत्यमरः चक्नुदक्कुन्यकी

तिवा क्रमुनः कालागरुः तयोःपरिमलोमनोहरः गंधइति संजातो

येषां तारकादित्वादितच् दिव्यचक्नुषोऽनिमिषनेत्राःवासवदत्तावलो

कतादित्यर्थः ततःकर्मधारयः पद्देव्यवक्तुरूतत्पद्रुः उक्तंच दिव्य

वक्तुर्द्वयंप्रोक्तंअंधोपश्यस्तलोचनः सुखंधस्वकस्माद्वोपदीतस्याक्तु

नःपंचालः उक्तंच निषेकादीनिकर्माणियःकरोतिविधानतः सं

भावयतिचार्थैनसविप्रोगुरुरुच्यते अत्रावस्थात्रयउपलक्षणं साम्यं

मा॰द॰ ६७ परिमिलिता: संबंधिनीता: परिमलसंबंधं उक्तंच विद्धंपरिमलं गंधेसंब
धेप्यप्यदृश्यते गुरुद्वेरणो विमर्दैत्यर्थः आशा प्रत्याशादिस्थशोभनाश्च
वलात्री तदर्थिनः तत्कांदिशा: पदेस्वबलं स्वसैन्यंयस्तुशाद्वौदैव्याहृति:
ततइति तेस्विन्नमनद्दव्यार्थिनोभवंति प्राकृतंप्राकृतंयात्रायां दृव्याया
दिकंउक्तं दधिफलकुसुमंपावकंदीप्यमानमिति पदेशकुनःपदिभेदः
रूपंसौर्यंपयश्चग्रंथस्यावर्त्तनिरूपं स्वभावश्लोकयाः पाप्नाविनिरंतिद्वेः
जैमिनिमतंमीमांसाशास्त्रं तद्धारिणोमीमांसकाः तथानेनप्रकारेण
गतमागमनंस्वयंयतद्वेतिनः कोपिसिद्धमयपश्यंति आर्षागमनंतिकं

ततीतिभाव: पदेनत्यागतोवृद्ध: संवत्सरं दृष्टीऽनेसावत्सरिकोऽन्योनिविक:

नदृष्टीरुतैत्यरा नेषुफलधनादिदर्शयितृशीला: युष्माकमस्माकं वहूता

त्वदृव्यमस्माकंवासवदत्ता मयलंकृतन निवदंतीत्यर्थ: पदेनत्रभवत्य

ए. खंजना:खञ्जरीटा: नेनदेशाविशेषेनप्रथमदृष्टा: सांवत्सरिकिशुभा

शुभफलंसूचयाति उक्तं मजेषुगोषुगजवाजिमहोरगेषुराज्यप्रद:कुशलद:

शुचिशाद्वलेषु भस्मास्थिकाष्ठनरवोमनुष्येषुदु:खंददातिकुश:खलुखंज

रीट: कान्तिस्वरं स्वरांप्रकृतानयेषुतेकान्तिस्वरभया: ताप्रकृतक्वनेभयट् कृ

तस्करालिंकाराइत्यर्थ: पद्याकंरुखं कीर्तानाव:स्करालिन्मयः पदेविकारे

वा॰ तन्मयत् स्तुमेरुहेमविकार: रत्नागम: भास्वदलंकार दीपैनदर्शनेनमीलिता:
६८ संकुचिता: यद्वाभास्वद्दर्शनानांसुंदरदर्शनेन सुंदरवदनानांमीलनंभ
वति कुमुदाकरोनुकरणं भास्वानादित्य: तद्दर्शनेनसंकुचंतीतिप्रसि
द्ध विश्ववेषांसर्वेषां रूपंमाकारं यस्यालोकनेन जातिताऩीकप्रत्यव प
दोविष्णोर्विश्वरूपस्यदर्शनेनधार्तराष्ट्रा:कुरवस्तत्पक्षता: वासुदेवोलिप्सा
इवपदायात्नात पांडवान्यर्थनयाराजदौवारिक भूत:कौरवशाकशंगत:
तत्रस्तैर्वद्धुमारब्धोविश्वरूपमकरोदित्यर्थ:श्वात्मनिवारणांवासवदत्ता
वरणीयत्वं मृत्नुवरणोल्यतात्युट् निशादोनिष्क्रये मनुनोनिवारणां नद

द्वागच्छंतोपिस्वबाहाः वाकुर्वीहोपिदोषग्रीति शब्दभेदे विषयप्रकाशः यथा

आत्मनि हलभुध्यावलवंतः स्वभुजाः विरोधिपुत्तिभङ्गयः कार्यं शोभना

स्वाः स्वसंतस्तुतिपाठः यथ्थास्वहतिबाहणाबुध्याऽवलवंतोपि तत्कार्यं

स्वबाहाः पाणिग्रहणांविवाहस्थानस्वकरं मन्यमानाः नस्वलभं मन्यंते

विरोधेन येपाणिहस्तग्रहणार्पिताः नेकथ्यंतस्वकारं शोभनहलं मन्यंते अ

धरीकृतोः हीनीकृताः शिरास्थैर्यवंतः [स्थि] विरोधेन धराभ्यः अधरीकृताः अभ

भीकृताः अधरीकृताः स्थिरास्मस्मयस्य अधरंपातालंतत्कृताः अस्थिरभू

मयस्तत्पर्याः यद्वा धरतीति धराधाता विद्यमानो धरोयेषांतेऽधराः तना

वा॰दत क्रियान्वमायतदिता: अयास्थिरा: स्थैर्यवंत: अथवाऽधरीकृता: अपर्वती
६८ कृता: कथंस्थिरा: पर्वता: अदहृदयदृक्प्रियमनसोपदत्वात् तेनकृताप्त
नाभ्रमिलांतिर्यै: तानंद्विधं वाह्यमाभ्यंतरंच एकत्वमाभ्रवात् त्यक्ता
मलभूमय: अतस्ते कंचलीभूपत्रदर्शनार्थ्योऽयंत्यक्तवंत: पत्नेश्वंप
शकं तत्र हृदयतानंतद्वदनाभाव: तेन हृत्वापरस्मात् हृत्वादत्तमाप्तृथ्वीयेन
अदपाशकेत्वादप्त तत्र सोवकृतेन क्रियेरितिविश्वप्रकाश: ग्रहाकप्याऽवं
तितोनरपतेस्तत्कथाकारिता: सुरागाढानुरोग: सुगंधवाहा: पत्नेहृह
कप्याभ्रता भार्या मधीवरात्मकथेति प्रसिद्धा तदनुवं प्रीतं निबंधक: सुता

द्रोणनामककविः भूतभाषाकविः वर्षोगुणाढ्यश्चापिकीर्तित इत्युत्तरतंत्रः

गुणाढ्येनाश्रियाङयाश्रित सातिवर्ततीतिवार्तातिर्यग्गतयः सुगंधवाहाः

शोभनगंधधारिणः पक्षे गंधवाहैर्वात्तः सचातिर्यग्गतिः वायोस्तिर्यग्गम

नमिति वैशेषिकः अपिशब्दोत्रातिर्यग्गायत योगाद्वयः कर्प्यंवाताः द्रोणः का

कः तस्मिं आशाप्रत्याशा अस्माभिः एकभक्षवकध्वनिरुपलब्ध इतिभुवं

तीत्यर्थः पक्षे द्रोणोऽश्वत्थामजनकः कौरवसेनापतिः तेनाशाविप

र्दसौन्यं जेनत्यागीति स्तवयंति द्रोणोऽर्जुनगुरो मानभेदः स्याद्वायसोपि

वेतिरंतिदेवः सरभट्टभटः सूर्यस्वरः समर्थ इति उक्तवोतमात्रः सरोऽस्य

वा॰द॰ पत्तुस्येतिकीचकात् सुभटेनालभ्यशकारः तद्वचनात्स्योपि तथाता
७०
न्यदपिदृश्यते शूरोपितद्वागुरिः सकलसंतापितभूमंडलेनापिचक्रांतं
स्वतांप्रियश्रुतिस्त्रीदिव्यसकारः तथारंभी सौरभासौरभास्मनदंति
निष्पन्नसौरभासौभतासौरभास्यदंसर्पस्यानमित्यर्थः कर्णारिष्यःकी
नरथ्यः कश्चिन्नकर्णविंशादितिपाठः मत्रकर्णविषौम्भवेतांवशतितया
वली म्रयमेवपाठोयुक्तः प्राक्तनमंत्रारोहणात् म्रप्येत्यादि युवानं
ददर्शेतियोगः म्रंगदंवाकुभृषा वालिपुत्रम्रांगदः कुमुदाकरावेति
उनक्तकिदोसः पूर्वविनेत् कुकापुस्वः कोकिलः वनप्रियः परपुष्टः

कलकंठः कूहूरवशति विंध्यवासिनी हारिकंठोमनोहरस्वरः शोभता।

गोतस्य पूर्वं बभारख्या कनककष्टगोमारीचिः रत्नपुरंतकः रामास्त्री

वासुदेवपरामः श्राह्मणिसकपर्शांतं निपुणाः जयंतः इंद्रसुतः वृक्षा।

भवाइंद्रः भवंकरोति इंद्रप्रस्थवस्तांनिर्दिष्टं येनेति समासः कस्मैविमुः क

थंना मपुरुत्यंसकर्षहसंकर्षयुक्तं अपिसर्वानिवहर्षयुक्तान्करोती

त्यर्थः पतेकंसोऽस्तरः तस्यहर्षेनककृतत्रशत्रोरिपुत्वात् विलसन्शोभ

मानः करोयस्य पतेकरकोबर्बेपिलः वारिवाहः शिलायांकरकः।

करकापिचेतिरांतिदेवः आदिवांदंप्रधानमूलं रोहणगिरिरिवरोहणागिर

स्मेरु

वो० ८३ यथागौरवाहिकः प्रभवगिरिरुत्पत्तिः पर्वतोगिरिः सर्वनद्यः प्रभवंतीतिवार्त्ता
७१

स्वाभिमानं चैत्रं सत्कारमकुलमत्रयोज्य आदर्शोदर्पणः स्पर्द्धयेहमिति

अन्योन्यस्पर्द्धयांनिवसतइत्यर्थः कोशोभांडागारः विलोभयतीतिविलो

भनीया एवंभूताआकृतिर्यस्याः अहोप्रजापतेरूपाभिसर्गकौशल्यादिभिर्गु

णाकीर्तनैः अनंतरंशरद्दकोनामरत्नमित्रगायायांमध्येपर्यटन्दमयंती

ददर्श ततः प्रविविपितंभ्रमंतीमिमितोमहाभागाहतोमहाभागाइति कंकेर्षयोग्रो

नमश्चकार भद्रेकात्वंकस्यवा किमर्थमटवीमटसि ततोसौसव्रीडदमयंती

आह इत्यर्धंकिनतंवृत्तादिकंप्रतिपादितवती ततोसौशरद्दकोतांस्वगृह

मानयन्त ततस्त्रस्याति यादिवृत्तांतस्तात्पिता भीमनामा भूपतिस्तां स्वयंवरे वैधी

त. ततोदमयंती पतिंपरिचयार्थं सकलराज्ञां संगतं कुवरीणोन भीमेन अस्तपो

र्णनिषधनाथं लिखवाचाहः प्रहिनः अस्तुपर्णा एकेनादिवसेन द्वादशसहस्त्रयो.

जनान्यागतं समर्थं विकुन्तर खेदमकरोत् अस्यानाम्पित्रोनलो राजानंन

४राव देवयदित्तमातरग संगतिर्भवतित दाधैवनयासारथिना समर्थ्योसीति

सताद्दशमश्वयुगं सारथिन्वेनियोत्यभीमोयमगच्छत्त ततोदमयंती सक

लमिलितसकलराजाकुलेतं स्वीचकारेतिकथ्या मुधाव्यर्थं इंदुमतीक

न्यामहिषीकृताभिषेका महिषस्त्रीव अजोराजादशरथस्यापिता छागश्चा

बा॰द॰ज॰ महिषी थागानुरागिरा● विज्ञो मधरस्यायाः सकुंतलाडुःखांतगतमा
७२
नसामित्ताार्पितेदुर्वासससेभिद्धांदत्तवती तेन शापश्चकुतरमासिसत्वांविश्वसा
नीति कथ्या मर्मरस्तवाग्निः ग्रत्ताखीत्वाता करराग्राहंद्रियपटतांतथावो
तं कररांकायइंद्रिये नकतंनव ग्रामशब्दः पा॰ घंटवंध्यनात्किग्रामः संवसये
ज्ञेयोवदेशाद्वाद्स्रिर्वकः तस्यापंकररणाभ्यंतः पार्श्वेवापिद्दश्यतइतिवि
धवासी ससमरमधीत्यादिना पातालगुहापर्यंतेन प्रस्त्वना प्रस्त्यकर
राग्रामेत्यादिनाव कामस्यकत्यावस्थामतिपादिना तस्यावकोनदत्व
तिह्रदयंदहते मंगाशिरशाश्रवेदनातीव्रातवचटहीतममसूत्तलभते प्रोपि

तमप्रसज्यते प्रस्युतमारोपितं किलिनंनाख्यातंघटितंनिबद्धंलालितंपालि
तंमार्गितंसरस्तिं मिश्रीकृतंप्राणापरीतं प्राणोरवस्थितं अंतरात्मानम
पिहितं अंतरात्मनिस्थितं अधिष्ठाद्रू स्थायामितिकर्मतं पललंमांसं
साविभक्तवर्णितं प्रतिमासमारोपितमसित्यर्थः बधिराश्रुतिः मूकावक्तव्यनऽशक्त्या
परिगतावेष्टिता रागरज्जुभिःरागहस्तैः अपवारिता व्याकुलीकृता उन्मत्तेन्या
दिताऽपहृतजीवितेवोतिपर्यंतोवस्थादर्शिता नवमेजडताप्रोक्तादशमे
मरणंभवेदिति इहएभवतः जडतायांसर्वमिदंमनोगतसंभाव्यते स्वलिते
तिलोकोक्तिः वित्तरपातिपौष्टिकंप्रयच्छकरपद्मंहृदयंस्फाटित्वापातिलग्न

वा० दत्तमितिभावः अग्रव्यामुग्धेमनोहरेवासरले दत्तिरोगनरले वंचलोशयेवावामे
७२ मनोहरे ग्रहणशीलेवा शीलवतिलावस्पयुक्ता रागिरागिकोपवती अनुरागा-
73 युक्तेवा अकांतेशोभनेवा मदनमंजरिकादीनिनामानि वाष्योर्हस्तना
अङ्क्तं भवन्तेवान्योनामष्य नाः पूर्वास्यासौजायतेत्रिधा निमित्त
यंसंसर्गदानंदेर्ष्यादिसंभवे तत्रवाष्याविहू निभरत्तवक्त्रनेन विङ्गश्च-
द्रोपादानेनकीर्तिनोदनमत्तीष्ठाऽक्तंभावत्ते अनंदेपट विलयाचित्तमव
तिक्रुर्प्यपादंरंगभंगः आर्तक-विशालोवल्लाविजसंभवशति स्य
सहचरितत्वेननिर्वेदोऽवस्थ्यां उक्तं वाष्यपरिस्फुटत्वनयः श्वासकता

च्छिन्नमुखवर्णयोगाद्व्यानक्तोभवति निर्वेदेप्रषष्ठ इतिप्रकृष्टे स्त्रप
लदतरां निर्वेदस्त्रास्यपडचित एव यतः विप्रयोगादभीष्टस्यदारिद्र्या
व्याधितत्वाद्या दुःखान्तरं लब्धात्मच्छा निर्वेदोवास्य जायते एभि
गच्छन्तिनिद्रास्वप्नेन मद पश्यामीतिभावः धिक्कृतानि इंद्रियानितोधि
गिंद्रियानित्तैः सत्तासीद्वितीयाभावः स्मरेखेन मदनमंजरीत्यादि
भिः इंद्रियाणां करणत्वेनविवक्षितत्वादुपपदविभक्तेः कारकवि
भक्तिर्वलीयसीति विनाद्वितीया विलापेविलापेषष्ठसवस्यात्स्ववि
नाउक्तांव विलापषष्ठ्याउच्यते समासेन्यतेननवस्यवक्तुमंदरागेन
५

वा·दत्त ७४ नवस्थवस्थास्त्रदर्शिता चक्षुःप्रीतिर्मनःसंगःसंकल्पोत्पत्तिरेव च

निद्राच्छेदो ह्युद्व्यत्वं च व्यावृत्तिविषयं भवेत् ह्रीप्रणाशस्त्वथोन्मादो मूर्छा

मरणौ च चेतिदशावस्था इत्यत्रांतीनत्तुं विभवदतेनयोगः घनसारः

कर्पूरः तराणामिति गिरेत्यादिनाविरहाग्निदह्यमानपर्यंतेनतथा

वस्थावस्था उक्तं च उद्वेगपंचमे प्रोक्तं वाकुतापदर्शनं दोमूर्छाम

रणमेवचेति यथा आधारेणाद्वैतस्फटिकनेतं साक्षिमालिति

सखीन्यस्ता मूर्छांतपर्यंति विनोदेन रमतोपरानारोद्वेगात् क

श्चिदपितधनध्यात्तिमसो प्रियालोकं मुहूर्तमपि परस्मैपरं पातति

अनितहिनमतिशीतलं अंतिक्रांतंनिर्जितत्वहितेतिवा जडशी
तल सज्जरः सर्पविप्राणामेवेति तेषांहितंनततारांत्या उक्तं हात्ता।
तापशिवनदशतिभावने पंचम्यवस्था आहच नकत्व व्याहृति
विषयांतादित्रिष्णात्तिः करोविदक्ष यरापिप्रदायुक्तं को
मलामनोहरा पीयूषमस्तंशोभनासानंशालदमास्वपीति सम्मुखायातदी
पते अनादिपात्र द्विजपंक्तिः दशनावली मचनंदामंदेत्यादिनावरि
सृता निसिततत्पर्यन्येनगुणकीर्तनेन उक्त अवस्था उक्तं चतुर्थ्यांगुणा
तनामिति प्रत्यगत्वमिलाषः स्यात् द्वितीयेतितनभवेत् अनुस्मृतिता

वा॰द॰ तीयेच चतुर्थ्यं गुणाकीर्त्तनं उद्वेगः पंचमे प्रोक्तो विलापः षष्ठउच्यते ३१
७५
न्मादः सप्तमेज्ञेयो भवेद्व्याधिस्तथाष्टमे नवमेजडताप्रोक्ता दशमेमर
णंभवेत् दिद्दुलिखिन्नमित्यादिनातत्रीयावस्था उक्तंच चक्षुःप्री
तिर्मनः संगमित्यादि अप्रस्तुतान्यपि संकल्पेऽन्यवलोकयन्ते उक्तंच का
मशोकभयोन्मादचौरस्वप्नाद्युपद्रवाः अप्रस्तुतान्यपि पश्यन्ति पुरतो
वास्थितानितिचेति अत्रचावस्थाव्याप्तिरेकमेवज्ञेयः यतोऽवस्थाऽन्तः
संजायते ततश्चवतत्ति उक्तंच पुनःपुनर्निवर्तन्ते पुनःपुनः अवस्थावि
रहेत्यलः ततश्चचिरजीवितः अत्तवोन्क रूपाभंगंजगत्सर्वमितितत्वं

मुनेर्वचः अन्यस्या हरिणाक्षीणामंकः सेहविरहव्यथ्या कंदर्पकेतोर्भवमा॥
कलमित्यस्यार्थमिता इत्यनेन निरूद्धमानत्वमीयमितिदर्शयति स्त्रीणां।
सयोगा(ग्र)कयमादधाना पंचकार्यां प्रातिपादयंतीति(स)न्विता सायैवदारयो
गेम्हातीनि नियोज्य(ब)वाकुवाणधीतिः अलच्चनंदनागः नायकस्यनायका
याश्चतस्यामनीयितअलभ्यस्वकार्यं बुध्याकार्यसमुपादानानिस्व
ष्टाभ्येति पत्रीहरणात् पत्रहारीचेयंतस्याश्चसएवाह यादृशस्यपरस्प
रयोः संदेशमात्रंज्ञापयति सापत्रहारीति अत्रभाग्रेहृदयंपरस्परं त्वं प्रा
विवलदर्शनत्वं पुनर्दर्शनाभावादधन्तिष्ठतीति व्याकुलहृदयंभवति

वा॰ दत्त ७६ प्रश्नानुधृतोभावोयप्या मांकिंवावश्यं कामपत्यसारिनंवंदैपत्ते साम्प्रत

यंजायत्ति अतएवकामिनीत्यूहं अहंकामयुक्तात्वंनिकृासश्त्तिभावः

76 यद्वाप्रत्यद्त हृष्टभावापिमव्ययमनुरक्तोनवेति अास्यिरमनामवा॰

त्ति स्वप्नानुभूत्तभावाऽमयसाम रक्तइतिनवेत्ति कामिनीत्यादि

अनुयोगयत्तामाह दिनमपावाहयादिति एतेनासारिकाया दिवा

मेरणामय गमनंनास्तीति रात्रौगमनंयुक्तं मध्यमलोकसत्य स

र्वेत्यादिभगवान्चरमाता विपपसिमर्भक्येत्यादिनायोगः वासरो

दिवसः सएवताम्रचूडः कुक्कुटः तस्यचूडाचक्रंमस्तकोपरिस्थ्यिनमास

रिकारसम्पन्नः चक्रवाकः पक्षीतस्य चक्रस्समूहः तास्मिन्नुंचक्रामितुं

उपंदंडहितेषांवियोगात्महासंतापोभवति सूर्यश्चमंदः तत्प्रस्का

याभिवशब्दः श्राहतस्ताड्तिः सुरगज ऐरावतस्तत्काचित्तुरराजकुंभी

तपाठः तत्रसुरराजःपृष्ठाक्रं तस्यकुंभीहस्ती ऐरावणः कुंभीशब्दोह

स्तिनिवर्तते महामृगाःपुष्करदीर्घमारुतो विलोलजिह्वोजनकांदासिकु

वो - विधायिदर्पश्रुतिकुंभीसामजामहामदः पेचः कीपादिवर्ष्वशतिहा

रावली कुंभोमस्तकं तांडवंनृत्यं धूर्जटेः शिवस्यासिंधूपकारकः वं

धुकारिवान् यथावत्सतीतिबंधुः क्रियापरवधस्यबंधुः बंधुवधा।

वा॰ दत्तीत्यर्थः बंधेरौगादिकः प्रत्ययः पश्यागं बंधः भोगशरीरं श्रि ७७

रुःफलां मंडलो वा तस्य कारिणो बंधः तेहुनाटकः करात्रिवरां शंका

वितर्कः नाभिसनाभिः नाल्कं तत्तु पत्वा मंडनं शरीरं विबंधस्य क्र

स्येनाभिशाह्वन शरीरमाह नाटकशंकाग नाताइ कतुल्यं ना

भिमंडलनयस्येति वा बलात् अत्र पत्ते शंकाशब्दोयं नाभिशब्दश्च

नाभिसनाभिः तालव्यशकारः संध्यासंधिनीव हृषात्द्रोगोरिव

गुर्विणीवेतियावत् संधिस्थकालं दुग्धा गौर्वृषाक्रांता वसंधिनीम

शाश्वतः यावकपटैः अलक्तकपटैः गुर्विरिप्याहि गौमस्तकेश्चालकक

पंटे:दीपतइतितिहृवंव्यवहार: काल: कृस: कपालीशिव: कालकपाला

महाकाल: कलि:संध्यासमध्व: सप्यवकपालीमहाकालनै गगना

ग्रोकइतिसुन्नोपमा पथ्याचिंतामणि: --कथं एतमानितिक्रमे

नोत्यादि एष्वत्वकडसंध्यहृश्यता इत्यनेनयोग: पूर्वैरजोविलुठिंत

त्पि=पश्चाड्डासितं कलाय:पद्दिवारा: तद्दर्शीकलायोवाविहंगानां स्यान

मात्रनिकसयोरितिपवादेरनिद्व: परस्परकलहेन विकलंव्याकुलं

ग्राम चटकसमूह: तस्ययः कलकल: तेनव्यवाहितावमुखरीकृ

तानिशिखराणियेषां वसतिवास: ध्वांक्ष:काक: निद्राकालेपा।

वा·द्म तानां यज्ञोपवीतं तद्धर्ववंतं ताडनं तद्दालोलिका शिप्राधिष्ठयमारोपणायिनामि
७८
छेदोशिश्यर्वाबालकः कंदर्पमुद्राप्रसाधनं दुग्धवेश्यासरघाघंघ्कारि
का मत्कितस्य पुत्रस्तज्जीर्यपच्चवर्कांसरोमंथ्यः प्रादिष्टंस्नदुत्तरं गोष्ठी
तस्तत्तंगोष्ठं गोष्ठानुरंकजभत्तः सर्वैः सर्ववत् एवम्भावः द्रोणाः काकः
कलितं शायिनं कुलायः पादिवासः कायेस्थं कापित्थं कापित्थाम्भो
केयष्याण्कदप्पस्यकापेयंयदर्कमुपात्तिस्तनीतिमदः कौपशिकः
पेचकः करशाखाऽङ्गुल्यः करशाखास्युः शोकरवीवृद्धिः स्वाक
त्योत्तेपथ्यांसंमलीकृद्दनी वृत्तं च संमलीकृद्दवीप्रोक्तातयाम्रपा

भाषितंयद्वचनंत्रयमभेतप्रायोवर्त्तते कांतइत्येवमादिलक्षणानि
भाजितत्करशालायां भुजिष्याऽन्येष्या उक्तं नियोज्याकिंकरप्रे
ष्याभुजिष्यापरिचारिका इत्ति प्रेष्येस्यात् कुलधीवभुजिष्ये वा
घालिंगइनिरांतिदेवः इत्कनसोमरव्यागेवादिदाक्षिसीचसद्व्यार
ग्रहवादिनीस्वतंत्रा सिल्पविज्ञासैरंध्रीपरिवेशमस्थाप्यवशगा
शिल्पकारिका तयावध्यमानांयाकांचीरसनानितयाजलपकंग
स्वरंजघनंकटिभागोयेयांजनितुवधूषु उक्तंच जनीवधूरिति निकु[illegible]
[illegible]शायिनंशायनं निहतेतियावत् संकुचितंसंकोचं तेनोदंचतीनुकुर्वंतः

वा॰रत्न पत्रकोशारकोटिः किंजल्ककोशस्तथा(वा) संकोच पत्रकोशोशयंपद्मं तस्यकोशो

७९ टः सएककटी खलपकटी तत्रशायिनी शायनशीले षट्चरणाचक्रेभृंगशा

खिसर्वत्रानंतरोक्तं स्वभावस्यानमलंकयत्ति नामवस्यंपदार्थनांस्वरूपसां

दादिद्वन्वती स्वेभावोक्तिश्चजातिश्चेत्याद्याशालाकयत्तिर्पर्यायेतिदंडी सर्व

पट्टमयैः सर्वपट्टमयस्तत्रविकारैर्माणिक्यदिमानिविवविराचिता पट्टस्त्र

त्रंचनीललोहितादिकं मशायश्चैवमस्ता कोचित्सप्तसप्तमयीरसनकादि

मानीतिपाठः मेखरसनकादिमपत्रोष्ठादलमास्तरवकं वस्त्रकादिमंकवय

तत्रनिवृक्तवासोनिस्यगालितंनिंवालिंच इतिहारावली तस्यानिर्वहणोन

भगवता भानुना गंतव्यमिति सप्तपद्मयी सप्तखंडविकारा सप्तपद्मयीति
सप्तभिरेव वचसैनैः क्रियते तथातथापनववधवागमने सप्तमंडलिकातु र
तपहादीयते प्रायेण सप्तसंख्या दूर्व्यादीयतेत्यर्थः स्वयमन्यानावरंभ्र
ष्णुगृहीतं स्वीकृतं पीतांबरं लोहितमाकाशमया पक्षे स्वयंबरत्वेन गृहीतः
पीतांबरो वासुदेवो यया लक्ष्म्या हि समुद्रोत्थितया स्वयंगृहीतो विष्णुरिति
प्रसिद्धो वादः भिदकी भिन्नुकिरणी तारानक्षत्रं तदनुरागाद्भक्तं लोहित
मंबरमाकाशं तद्धारिणी पक्षे नारचूडष्यास्तखुदेवता तदनुरागात्तभक्ति
तोरक्तांबरधारिणी लोहितापक्षयाकारधारिणी तत्रपारवनावैदग्ध्यं

वा॰द॰ तिमर्मरांच तया चन्द्रराम्रसंध्याश्वतरा — — संध्यापरागरवनामवलोक्य
८॰ वेश्यापिरागरचनामंगरागाधिकं कुर्वतीति शिष्यात्वं तलासाशिमे
दं॰ आधारोयस्य स्त्र्यस्य सत्पात्यर्थं घटमानोलम्बोदलपट्टः पत्रसंलतो
यपत्रतास्रुपट्टकीलीस्रु पथ्यावपट्टः रुमोगः कालकिनी पुटकिनी वि
शिती पद्मनी मत्ता मैं भातं पद्मराजं स्यान्नालिनंतान्येति पत्तोत्लाधारोव
स्त परिमाणकारी क्रतयः तेनतल्पायायापरायथीप्पीविक्रेयद्रव्यस्थान त
स्यराजादानापलाराधिपाश्रमवरा वर्तः घटमानाव्याप्रियमानादलपुटः
पत्रपुटोमस्त्रियौदिनापोटत्तिकाश्वयंइत्ति ह्वेनेटेपुटेनोत्तिबा पुटकिनीपो

त्नीसंहतिः घटाकिनीकोष्ठी कारात्तिमिरस्य दंडन्यपकाल्लतेविग्रहः समया
नामधुक्ता प्रतिहारमंहप्राप्ती नैयोगिकाइव कुसीकुरः पदिभेदः भार्या
विकलत्वापिकारसामन्तपपन्न कुसीमशीत्यर्थे नक्षत्रतारकाश्चादित्यग्र
गताकोज्योतिषिकः प्रदोषोरजनीमुखं कालिमाक्रोसत्व सन्नाभितुल्यं
तारान्दक्षं दैत्यभेदाश्चतारकोयः कौनिकियोविश्रावः उलूकःशत्रुश्चा
कौशि
कौशिकोगुग्गुलुः प्रेक्षकोव्यालग्राहेचकौशिकः इंद्रेमनौचगोर्यचिनदीमेदेवकीर्ति
द्युतिः
रंतिदेवः हासवर्त्मनि काष्ठादिक्दारुंचकाष्ठाकर्कशा लीलाविशेषः मकचे
स्यप्रस्तावोऽनुभूतभागः श्वासंगर्भकाबलंबा तमोमारीग्गातिमेषवक्तृम्लान
घोतिरिंगरणः ध्वांतोमेघषद्धरवघोतेघोति रंगरणः मार्गभ्रोमरणिः
गीत

वा॰द॰
८२
8

श्वित्रः फगवरइतिविध्यवासीती मेचकित्तंह्यकश्चकत्तं पेचकोहस्तिलांगूलम्
लं पेचकः स्यादिवाभीतगजलांगूलयोरितिरंतिदेवः तद्योगात् पेचकीहस्ती
दंतीसदामदः पद्मीपुष्करी अंतः स्वेदोमहाकायोजनकारोमत्तंगजः इतिवि
ध्यवासी दानधारावितताश्चतताङ्गनामालायापंक्ति यस्यतमालकानन
स्यभोगीसर्पः भोगःकायः रजन्याःपांशुफलायाः अस्तन्याःसहद्विकार्यसा
धर्म्यादि उक्तंच नीतिशास्त्रैः संगतिश्चविवादश्चसोहृदंचनराधिप सहशैरे
वशंसंतिनाधमैर्नोत्तमैरिति बौद्धसिद्धमेव बौद्धान्तिस्तत्ववादिनः स
र्वंस्वप्नमयंजगदितिमन्यमन्येवादिनः अनुपदर्शनोयदाहुः सूर्याचंद्रमसौ

स्तोम
धत्तारावक्रत्वाद्दंधरो सरित्सारशैलादिश्रितस्येतावित्भृतयइति मदित्त
मित्यादि केचित्तीमांसलत्वंमहत्त्वंतमेदोभेदः अत्र एवातिनिरमूर्ज्जत्वंभतेतु
तितमहतितिलघुनरुक्तिः एवंतर्ज्जनजर्ज्जरत्वंमहत्त्वापिपुनरुक्तिः छंदोभेदा
दितिकश्चित् अन्येतुप्रारब्धरखलत्वकर्ज्जरत्वं भेदेनपुनरुक्तमित्यपिब्रु
वयेगर्त्तः अभ्रदेशोवा सम्यक्भद्रत्वात् अटवीभूततरुपर्वत्तगह्वरदेश
शैलसारंभसावस्तंभं कीदृशात्क्रवटवीषु अतिशयस्फुटंअव्यक्त अत्याट
कं पटुत्वंतेनोक्तमस्फुटं अव्यक्तंविशाकटं महत्प्राप्तं विटंकरुद्रं तद्रोकटं
यथ्याभवतितत्याविनाटितापचदाभ्रमरपंक्तिर्यस्य घनंसांद्रंविविधत्तयात

वा॰ टी॰ कंथसमरोभदारसाशीलिः तर्जनं भर्त्सनं कुसमंतज्योत्स्नया भर्त्सयति निशाकर।
८२ रंभसमयइतिसत्तसंपन्नं सानमतिप्रणामतिसानितमीराग्निसतस्यास्तितिमिरै
धकारे दत्तोनचेत्यादि नाराव्याजंतइत्यनेनयोगः महातटः शिवश्रीव
दोष्कंबुकया: अतिदीर्घोक्तानिहूरजनं विसरःसमूहः विश्वंत्रैलोक्यं गरा
पत्तः कालपत्तोवैधर्ध्यः शशीप्रकाशत्वात् काठिनीरंकंजर्मः दासत्वात्
मशीवत् अजिनंचर्मलाजा अलतं ठानाच लाजाप्रभगितिचात्ततमिति
लाजामदद्रव्यमिति धानप्रदीपः गुलिका अक्षं गलिकाइनिरव्यातं
अपनपरागामालेपनंव्योमलक्ष्याः आकाशकमलायाः कान्तिकरामुक्ता

पुंजा वात्यावातमंडलिका कासः स्मरः तस्यकाकसखंडाः त्रिविरसेवंदेवोपि

२ श्वासाकुलम पूवेति तेत्रिमिरोद्गमः सएवधूमस्तंलुनातीति धूरञ्जीतिकप्रत्य

यः धूमलहरसलोहितमित्यर्थः ततः संध्यानलपरितप्तगगनं महास्या

नीकपालशब्देनकर्मवंरयः गगनमहास्यानीकपालमिति रूपंरूपकं

मुरवपंकजरूपेस्मिनकालटाननर्तकीमरलीलानृत्यंकरोतीतिरम्यरू

पकरूपकमितिदंडी यद्वास्याल्याकपालः कर्शवकमानिकोनीव विन्द्रउक्तं

वियदाकाश विन्नीतिपाठः कुंभीवदीर्घामहान् उच्छासउच्यते क्वकुलमिति

पाठः तय्यासंश्लेषआलिंगनं वक्रंमरवं यौसौपिनाननमट्ट दन्ते दी

वा-इत घोषः सञ्ज्ञाख्याका महान् परिच्छेदः शब्दसञ्ज्ञाख्यायिकापरिच्छेदे वर्तते आ
८२ ख्यायिकापरिच्छेदे आश्वासोच्छ्वासकवे परतुतस्तंत्रः संश्लेषवशिष्यों तु वि
शेषः श्लिष्टमाश्लिष्टं श्लोषिल्यमव्यग्रानायाद्वतरोत्तमं शिथिमालतीमालालो
लालिकलिलायच्येतिदंडी यद्वा श्लेषः काव्यालंकारः श्लिष्टः श्लिष्टमनेक
रूपान्वितंवचः तदभिंनपदं भिंनपदं द्विविधेतिदंडी वक्रं विषमं छेदोभेदः
तथाच महल्लक्ष्मीधरः लघुचलक्षेपकारपरतोयदा जायतेवतदात्रैर्दे
तवक्रमितिस्मृतं रत्नाकरप्रांतिरत्वा ह अत्र सुभिरलुरीयेक्रनत्योम्भोरा
धेवक्रमिति अनेषाभिजुरीयेकवतरर्षगाकपदेकवतघाभवप्रत्यमर्मसुख्वा
कथं विददिरा न कुशाग्रदीर्घाद्वा रकारनकारौकटव्ये अंतगुरुः किं शाका

रः सर्वत्रलघुत्रिकं नकारः अत्वघेअतष्वात् अत्तरात् मपकारोविधिः
आदिलघुत्रिकं यकारः तथा वच्छंदो विचितिसूत्रं अंत गुरुशेषलघु व
दिलधिति अन स्तभलाद्धिकोदाहरणं यत्रासमानाभिधेयत्वेन वक्रशद्वे
नमुरव्या अमुरव्याः काव्यसंधिर्भवति सुरवमारभ्यतत्रैव वचनान्तिर्वाहमित्युक्तसि
द्धिरिति काव्यसंधिश्वयसर्गोस्तसर्गान्विंतं भवतीतिकालपाशेनकस्यवक्त्रो यत्र
कालपाशेनयमबंधेनचक्रवाकयोन्निहत हृदयत्वात् स्फुटितहृदयरवंडद्वये
नक्रत्यत्वंकुकमादिन्यायापाशंसंचरतीतित्रभ्रमरमालातिमिकांदर्पिता तस्यहती
वालदत्यतरति विभज्ययोजनार्थंकक्रुमोदितिः व्यारोदन्विति तत्राप्यदतो

वा॰ दत्त ८४ दितं विवदितं तावकासलतंत्याहास्यविह्वलो उक्तंच अनंगोत्स्फुट विस्वचितं स्तीला

84 दिलोकमुर्मुररस्तुषाग्निः आतिर्वेदः दशानं राजपटौवाकालट वट इति प्रसिद्धिः

सार्वरं संभवं तरोनरजनीपतिरुदयमासमाद्रइतियोजनाकंठकोगेडकः राज

कन्यापदीकन्या उक्तंच राजचंद्रेचपदेवराजास्यजगतीपतौ बालत्वेनमद

स्यति लोहितंतन्वधानिः मंदारः पारिभद्रतरुः तदुक्तं समरेष्यरिभिद्रतिं

नतरुर्मंदारः पारिजातकः दिव्यवध्वाः समाधिकाः दिव्यवधूस्साधिकेति

कार्तस्वरं स्वर्णत्विषां बालाधिः जेवातकर्क्षलः कांतितस्करः कांतिशत्रुः

पाकशैलः पूर्वपर्वतः स्तनभारस्तनाभोगः उक्तंच स्तनभारस्तनाभोगइति

अत्र वर्णितायां तदेवशब्दो नास्ति तत्रापीवशब्दोऽध्याहृतो द्रष्टव्यः तथादाराज
कन्यादौ रूपको द्रष्टव्यः उपमैवतिरोभूतभेदा रूपकमिष्यत इति यथा बाहुल
ताक्षरामंदरामिति दीर्घानांजगामतरादानुरोरागइतिदरादाहृत्य हृल्य
पाण्डितोगामितौभटपरागतावित्यस्य रूपं अनंतरंग्रहपातिकृजुणाभेत्रपावेष्टितां
जितदेवकुले चैत्यं स्वर्गोपादयःस्मृताः देवकुलप्रकृतचैत्यमुच्यते भग्नप्रत्य
त्वेऽन्यवर्णितत्वमुपलक्ष्यते अशांतरेत्यादि कामपीतिनिजायामवतीः कांता
र्थिनीसंकेतं गच्छतीति साभिसारिकेति तदुक्तासमयेकांतार्थिनीयायाति
संकेतं साभिसारिकेति हृतीनां प्रियतमान्प्रतिवादावगत्तः किंचिताशिष्टाः

वा॰ द॰ प्रवादाः केचिद्दर्पाः केचित्सप्रपंचाः कोचिद्विचारभंगुराः विचारकुटिलाः वक्रोक्त
८५
यइतियावत् शस्रोनभवति परपरति गध्यक्ष स्यूत्रपत्यीत्यादि संबंधायावत् तया
इत्यादिनानेनवधार्यादीन् प्रवादान्दर्शयति अवस्त्रीकृतमित्यादिना काचिद्दू
तीप्राह हेकांतकमनीयकावस्त्रीभूतमन्त्रानंमाहिलान्वमायादित्तं तत्रभाव
स्त्रीभ्यामिकयान्मा अवरत्ततन्वयं किंकिन्तुततबुध्यसे तस्मादैलरपेक्षे अवस्त्री
कृतंवस्त्रशस्त्यागंहीनकटिपटेमन्वानंनाकलयसि शिरश्चालनेनशाठ्यः तया
पितः अतः किमेपरेत्यापेदापान हेकांतप्रस्तावकेवहूरोसिरखचवासलिंगः
क्रूरोभयंकुत्रशनिरंतिदेवः क्रूरः क्रूराशयः कठिनाश्मप्रतोपादेवंवधाइत्येन्य

पिसहस्तानुरक्तमात्सरवीजनमुपेदत्ते नचतत्वंप्रस्तावोपिशान श्रकवास्मिप्रसिद्ध

प्रस्तावभेदेष्वुमध्ये एकोप्यासिपुनरास्तिपरं पदेप्याकर्षकः कामिनी हृदयग्राही

कामुकः द्रवकः पुगापत्वांगन्धकारी वुंककः पुनश्चिरनारीसंगमात्तुकः

भ्रामकोपिमिथ्यासंमोहकारी धर्मार्थोन्यप्रयुक्तात्यादि धर्मार्थोन्यप्रयु

क्तः पश्चात्पेलराजीकः शब्देनकर्मधारयः लेपशिकोन्वारिकाः मुधा।

निःफलं वाक्तिंभवार्थ्यं वाचियेनसखा यद्वावाहितंभरं वाचियेनसत्याया

श्रन्यस्यैव धर्मइतिभावः भरवावाक्यिकाः तन्वाहतंव्यर्थं श्रस्मात्स्वा

मिनतानिराकारोषि यतः सखे दामिवेति स्वशब्दोभिन्नक्रमः। ययासखे

वा॰द॰ तत्वंभवति तथास्मदादिषुरतिजनंमनसाद्वंद्वमसिनिचिंतयति अयुक्तत्वा
२६ त्‌ वयंतुशलभाएव यद्वा अस्मदादिषुवर्तिविहायदुर्लभंदर्शकामयिष्वि
8 6 तयशीतलद्रव्यसे कथमन्यथ्यातादृशोऽसि कार्यंतदेसरवेइत्वमेवभार्ये
त्वंमनसाचिंतयासिः द्वंद्वमस्तुभार्याहिद्विर्वल्लभपदार्थोस्वामिनात्वत्सम
माचरति तथात्वमेव ऐतेनैवधन्यत्वंभवति उक्तवति सर्वेसारेत्ति स
त्वसारं साधिकत्वाप्रधानं चरित्रंतयस्यएवंविधोभवति सरिपुमंडला
ग्रतोरिपुसंमुखाग्रतेः निवृत्तिं स्वास्थ्यवृत्तिं अप्यघप्राप्यातिष्ठति रिपुतो
भयंनकरोतीत्यर्थः कार्यंतुतत्पुनरर्थैश्वासारंअन्वहत्वंचरितंयस्येति

सतत्यारिपुमंडलाग्रतः विधुरवक्त्रतः निवृत्तिमवनुरितंप्राप्योति सप्तमासा

नुवकान्तयावारिष्यामिभार्यनइतिभावः मंडलाग्रशब्दःखड्गेवर्तते तथा

चामरः कौक्षेयकोमंडलाग्रः करवालःकृपाणवदिति ग्रन्तस्तुमशां

कृन्त विश्रब्धत्तमांवामभागाः सखलुवीर इतिखलुशब्दोनिश्चितेसानिश्च

तं वीरःसुभटः यःप्रतिपक्षस्यप्रहारतोऽन्वतःकुव्वरश्रियानि हतता

नमयति धृतोधारितः वरतिरत्तभाविताय्येर्थः अत्रप्रपक्षेणाथिव्यांवाविप्राप्तणी

येमध्दितायामित्तामनतीति विगलत्खावायसासिरिः विगलत्पृथ्वीकइत्यर्थः प्रति

पक्षस्यप्रहारकः प्रत्नसागर तांपृथ्वीराजन्नयति दुर्गदीनंकोरान्तामगगर

वा-द्त यति शरीरइत्तियोऽयं धृतनककरवालानां संदत्योयस्यसतथाततशाद्दीजीवो
८१ पवर्तति करोत्संतःवालःकेशप्रकम्प्रकांडएव अभ्रश्रावएव संपतन धर्मम
४० हापदाविग्रहेण शरीरेणलभ्यते एतेनन शान्व शत्रव: शत्रुभिर्मार्पन अन
त्व मसात्विकामाभूरितिदर्शयति अधुनाव्यर्थोतिकिंविलापस्तप्रपंचवि
कारभंगुरः कापिहतोयाह राजसेनेति नशोभसे अतएवाहितः पथारा
जसेनगुरुगोतरहितः अतएवनरहिता मनुष्याहितः सनराजसेनेकस्य
मिदं इदानीप्रापकं बलीनायकं सुसरवीमनिपादयति विमारदेति
हेदमातिलकधी स्तामतमित्वितेनननरेन्यर्थः किंविशिष्टाधीवरा

धीवुद्धिस्तयारतताधीरता अनुगताश्चतः किंभूताविशारदा विचक्षणा विशिष्टंच

ततशारदासर्वंचेति विशारदाश्च शारदिभवंशारदं चतदस्यंचेति शारदस्यंतत्सैवविं

शदातान्वीति ---त्वाश्रुत्वाअत्र पुनः किंभूता विशारदइति संख्यसारिनेघंच

सिद्धिः दीर्घत्वाभावोवकुलग्रहणात् अविद्यमानेविशारदोविशिष्टशान्तनंयस्य

सतस्या अनुनैहितमानतीतः अन्वनाविश्वजनैः त्या दितारवचप्रत्ययः अवि

शदअन्वस्तीनोमहिमायस्याःसतस्या पुनः किंभूतामहिमामानरत्तरोत्तमा

महत्तेजस्तद्योगान्महीशतयः तस्यमानरत्तरोत्तमा तवकचासिभूतत्ता अत्रा

पिभवेत्यर्थान्वभ्यते किंविशिष्टा भूपृथ्वीतस्यांततना विस्तीर्णा विस्तृता

वा॰ द॰ नाधकगुरुगवर्गानंदर्शयति साहसेनेति पाकमलाललक्ष्मीः साहसेनइत्यत्र
८८
सेनपराजित्वाकिंविशिष्टाअजिता पुनः किंभूताकंभुरवमनन्तीतिपाठा।
४४
यंच मासरवीन्वदर्शनाचण्पर्यन्तयस्याःसतत्या न्वार्यैवान्वान्समर्पयत्ती
तिभावः कथमेवभूतत्तासादपराणीकारविमलाशयापत्तःहेतुगर्भमिदंवि
शेषणं दर्पणसदृशंहृदयंयस्याः पुनःकिंविस्पष्टप्रजातिनिर्जितकिशलया
श्रायोहस्तः मणवारपमिवश्रायाजन्तेननिर्जितंकिशयंययासलयणुलिवि
भ्रमेरा सहलयेतनम्रधेवतवर्तितेइत्तिशलयापतंभूतायांगुलित्तत्तस्पर्शीकथं
विभ्रमेणीवलासेनसलयांगुलि वभ्रमेरोगेतिपाठः शलयांगुलिविभ्रमेराश्च

यारुनिर्जिता करालयेतिसंबंधः किंविशिष्टावंदितीतिष्ठतिभ्रमंरांभ्रमः विनष्टो भ्रमः विभ्रमः तेनाविभ्रमोविशिष्टगमनेन लीलामंदगामित्वान्नस्याः त्वमावि नास्वयमागतोमागत इति विभ्रमेराभ्रांत्याविगतभ्रमेरासंपततयावा गवा क्षशलाकाविवरं जालकशलाका छिद्रप्रतिलक्ष्मीहृद्यविलोकयंतीपश्यंती लोकयंती शोभमाना लोकचौरादिकोभूषार्थः यद्वा इर्लदीः तस्याः लोकेशनं कुर्वंतीतत्करोतीति विद लक्ष्मीविरसेत्यर्थः तदुक्तं खलुलक्ष्मीफलासामार सजलधिजंदिवेतिहारावली तयाविनात्वामंतरेण यद्यपिसम्यक्तिष्ठवंप्रतिपादि व्यापित
तं तस्याः कतरागांप्रतिपादयितंपुनरपिहत्युक्तं कीदृशेनचयो ग्रहिनारतकेन

वा॰ दत्त॰ अवरदाशेसर्वधातुभ्यश्रात्तितिः अवराम्राविः इकृष्यादिभ्यः अव्या सहव
८६
त्तितिसाविः नत्तः नत्तीयेत्तिवा साकीदृशी सायंसंध्याकालेदुःखंकामयमत्र
मवंती यद्वासौ मत्सरवी इनाकामेनदुःखमनुभवत्तीत्तियोन्यं किमर्थंपुनःम
र्त्यरायत्तासत्तीनामाहृत्तिष्ठत्तीत्यत्तआह हेजीवनायक॰ प्राणत्तायजीवना
यजीवनार्थकारणमन्यंइहत्तुविनाम्त्रयात्ति आपित्तुसर्वाएवसरर्य्यंत्वांस
भगमाश्रयंतीत्यर्थः अत्तुमेवार्थ्यंवरोहृत्तिदृष्टान्तत्वेनरचित्तुमाह अन्याइत्या
दि अन्याः स्त्रियः तावदासत्तांतिष्ठत्तु माधिक्रत्तोहमेवदासत्तां बाढुः दौवासत्वंपुर
तोग्यत्तोभजामि अतः कारणात् मैत्रीभ्रंचमदांश्रयेताअस्माकमपेत्ति

त्तं किमुरप्यभवत्तीति नायकस्यवनमासरख्यान्त्र अंचसात्पर्यीयदिरत्तो

सि अनुरक्तोसि सारत्तः तत्वत्तः किंशद्वोभिन्नविलक्रमेप्रश्नेचाके कंदर्पमद

नसहृष्टानदाकंसुरवंकंःशब्दुरवववावीकिंविशिष्टंकंकंदर्पकं कंदर्पकाम

यावास्थितमेव यद्वाकांवस्येनरक्तःसत किमपिकंदर्पकंकामतनोषि तदाऽकस्मा

देवविशेषात्तविशेषतःस्थितमेवमररां अपराहृतीनिंदापूर्वक मुपलंभंदर्शि

यंतीनापकंप्रत्येकमाह हेसःहेधूर्तधियांशोधनवुद्धीनांकस्याःकीदृशी।

भवति बुद्धिरितिजिज्ञासा यशोधनयशोमात्रविभवरैवेत्युपालंभसंवोधन

मेव कामकलाकारिरोतत्पर्थः सामान्त्वरवीप्रेमहार्यात्तिप्रश्नेनेवहरत्ता हंतु

वा·द्वा शाक्यते नद्व्यादिना यस्मान्महाहार्यामहत्त्वामि नीईश्वरपत्नीत्यर्थः
६·

९० यद्वामहार्यामहेश्वरी किंचिन्मन्त्याधायाह समाहत्यादि समापित

ल्यापिपरिजनाः अपिशब्दोऽध्याहार्यः नदाताम्मिन्प्रयोजनसमवे अ

स्याःकटाक्षैरपांगविलोकितैःशंभविमनदास्याः प्रकटितभूतदासत्वाः

किंविशिष्टैः तत्कटाक्षैः अदाणोव्यवहारैः उद्भूतव्यवहारैरस्याः कटाक्षै

रेव सकलव्यवहाराभिदानभवंतीत्यर्थः अथवासमाः समस्तलोकाः परितः

सर्वत्रोभाविनजनाःपरिजनाः भवानअरिस्त्रीरागंपरमोदितंनकरोमत्त

रैव्यादीनांतुकरोत्येवैतदाह कमलाक्षतीत्यादि भवताकमलाक्षतिनाक

मलस्यैवाक्कृत्तिर्नाकमलस्यैवाकृतिः सौंदर्यादिर्यस्यसतथ्या श्रीरांगांशा
ङ्गनांनारीरांनांह्रीरांनांमुखंसरसतं किंभूतंकमलाकृत्तिः कमलाकारं क
मलाकृत्तयोर्लक्ष्मीः समानायास्तासांमितवामलिनित्तं मलिलितांनीतं य
थाश्रीरांणांकमलालक्ष्मीःतयाकृत्तिमानालिनित्तेति चकारःसमुच्चये सा
वेत्राधारेरांतोति किंकृत्वाविश्वस्यविश्वासंकृत्वा नचतयाकस्य व्यवस्था
र्थः
नकृतेत्याह विश्वस्येत्याह विश्वस्यजगत्तोव्यवस्था समस्तासृष्ट्यात्रा
यस्यविश्वसर्वस्त्रीरांणांश्रामस्तासर्वांव्यवस्थानियमः सम्मासलब्धा
न्ययेत्यध्याहार्यं किंभूतांश्रसमास्ता अपमस्यात्तितिपत्ति असमास्ता

वा·दा उत्तमेत्यर्थः पद्मा असमासइतिसत्तोत्पाधनं नचत्वंअयोगभूतेवि
८२
योगसंभवः कदाचित्तभवतीतिसमर्थ्यधारयतीतिप्राह हेसमास
इतिसंज्ञापेदकः स्वार्थप्रयमसंयोगकालोत्पन्न असमासाद्य दुर्लभं
यावत्
कंसरवं अनेनकालसर्गी अनेनकालामित्युक्तं सनन्ननुषेशरीरम
तनुषेविस्तारयासि यतःसंख्याहाते त्वांहृदहोहमत्यर्थायातिशेव:
संगतिसंगीतिपाठे संगीतवक्तुभिर्जनं अत्रसंगीतनेकसिविद्युसि
कृतेशरीरवाचीतनशब्दोप्याप्ति अन्याहूनीकामिनप्रोत्साहयंती
माह अनंगेत्यादि हेऽनंगकंदर्पतल्पअनंगस्वानंगःकात्वीतवहृदि

लग्ना पुष्पेषुःकामदेवः तस्यपुष्पेषवः पुष्पवाणाःयेषांतैर्वाः इषुस्तकापी

डा तथातत्कस्मात्रुटिति क्रूतः भद्रपालरसासंवलतोवसन्तकश्च यस्याःसा

तथा एवंभूतानवहृदिलग्नाभवतीतिसर्वंबोद्धव्यं तथाकामाधिमंदाहतम्

दा मंदातंलज्जातंतद्भमन्मरे मंदांदंह्रीस्त्रपाव्रीडालज्जासापत्रयान्यतइति

एतदेवमंदंयस्याः सातथाविशेषणविशेष्यंप्राप्तिकामचारात् मंदस्था

हृदस्यविशेष्यत्वेनपूर्वनिपाताभावेसर्वान्विचतप्रसंगात् सामेवनवह

दयसंयोगात् लज्जाविनाशोभवतीतिभावः यद्वातत्पादिकंत्त्वपलभ्यस

र्वासांलज्जाभवति कापिदाराणांभवतीतिवहृदिलग्नापितवावियोग[illegible]व

वा· ९२ दृष्टसंतीमुह्यांति यद्वा स्मरन्तिप्रसंगात् मुह्यांतिक्षुधामवन्ति कोयंकोहं किं

करोमीत्यादि नजानन्ति कापिकिंविशिष्टा मुखेनवक्त्रचंद्रेणालक्षिता

किंविशिष्टेनमधुराधरेणामधुरोऽधरोयत्रसमधुराधरः पुनःकिंवि

शिष्टेनकाममधुराऽधरेणाकामस्त्वेच्छयोधुर्मदः काममधुरान्तांधरन्तीतिस

चक्रप्रत्ययः सत्रप्रतीतिति काममधुराधरः हत्त्वारजोरजोराजः मृक्ताहृदयास

मृहसावविशेषकांतिलकं यांस्मिंनतथ्या पुनःकिंभूतेनाविशेषकेन यद्यो

धरेणास्तनेनकीदृशेनखेदविश्वरूपाशीपयासितन्वकेणा वक्त्रस्तनकोंचने

नै पानकामिवपानतास्यांचनेनपूजानेन जितनाविलकांचनेनाजितमनावि

लकांचनेनयेन अपराहूतीनांयकंप्राह कामचारुकामदारुणेत्यादि कामेन
दारुणेन आहिशयितामँदः प्रसत्तालोहितेनेत्रंनयनंयस्याः परमातिशायम
कुंडः स्वामिति मामभ्वरशीघ्रं परमकामितारंकंजनंत्वांदाष्यति किम्भूतमकंचं
वा स्मरमयं कामविकारंपरमकामितारं परमकामितारपाठः परमुत्कं
ष्ट कामितारं कम्रकांत्वां परमात्पर्यंकेवलत्वां अंकंक्रीडमित्यागत्यास
तीम्भ्रंरंशीघ्रंवांछतीत्यर्थः कीदृशीतिऽदयाकिरसरमंनंतीमदयंतीइर्षयंती
मनोवृत्तीनतुरूपतइतिभावः पुनःकीदृशीस्तनकुंभेनलाहिता कीदृशाह
रिणाहरवृत्तेन तथ्याहरिणाऽवक्षयपोहरत्तितेममनोहरेणेत्यर्थः यद्वा

का॰दत्त ८२ ९३ स्त्राहार्यैऽलङ्कः तावुक्तेन तस्यास्तनुबालालतिता कीदृशाहरिताम्भोतविर्ह

रिताी हरितास्येदं हारितां हरितांचतदोहितिचेतितारितामंतितस्यप्यातविदीप्ति

लक्षितारिता तस्यास्त्राहारिता आकर्षकेन द्वयोनत्यंतयुक्तेन वासितास

रसाकल्पान्वयंतीवनयनाभिरितिभावः अन्यकत्वाह त्वावांछति हरिता

केनदुःशाहृःतस्यारिकामः यद्वा नंगतौनीतिः त्वत्कौंत हाथावृताइ

नीतिहारितस्यामृतेन अन्यकत्वाह सर्वमेततशाकाधिहृधहत्यादि एक

स्याएवहन्याकावां यथ्याहियप्यातः साम्यहाति तस्याकिंकर्तव्यमित्याह

कामेत्यादि केतकीपोनामचंद्रम्भवनंजगाद्विश्वकसमकदेशदित्तं कमेरोत्या

दि स्वरान्तिनभस्वतीत्यनेनयोगः वर्द्धमानः भृलिंदामेघस्याङ्गेभयस्इति

देशभेदः सायंतनोविगतकालभावेतनीयसीतनभवेतिशाविश्वासस्संनिभे

रजनीविश्वासेस्वनभ्रमातिवार्दस्वयासीत्तगतः अव्येत्यादि वासवद

ताभवनंकंदर्पकेतुर्दृष्टशेनेतनयोगः पदंगरोत्यादि वाहिनीविशेषणं

प्रस्रवणाभिरिति नत्रेवक्ष्यानात् कस्तारणायोगंधः तत्प्रधानकुदकं

गंधोदकंनतुमलयमध्यवासांसीगंधमस्तक एववालकं उदकंकाथिकंवै

वेगंधोदकमिहोच्यते इतिपारिभाषिकं गंधोदकं तस्यात्रासंभवात्

परिमलवाहिनीानिवासोदरगनशीलाभिः वाहिनीभिर्नदीभिः अस्य

वा॰ दत्तचोत्पत्तैरित्यनेनयोगः स्फाटिकतटैः स्फाटिकतीरं निम्नापकानः त

६४ टविटपकुसुमं अप्यनाक्रान्तनिहितावामपुष्पं मदनप्रधानं प्रवर्तिमध्युव

99 ति वेदीस्तीरस्रजापहृदिघटितः पुरःसमूहः निनदः शब्दः नैवानुमीयमा

नमिति शङ्कनीयं पुलिनसंसर्पोरवपवनिभागाभावात् अनेनतुनाद

मानं हंसानाक्रियतइति कर्दमः विरचित्वेनाविभ्रान्तिस्वकनदन्तौनामा

लंकारस्सूचितः अशापस्यविभूतेः वापत्यमहत्वमनुभवं तदानुनामा

नं प्रकुरलंकारमनीषिणाइतिदंडी अन्येतुहंतिरेवापमाहुः भूतस्य

पुलिनस्यभावात् तथाचोक्तं दंडिनोक्तः अन्यानिर्मितमाकाशमनावेव

धत्ता इदमेवंविधत्ताविभवत्यास्तमस्तित्तमिति विकचितंविकासितं अकांडो

ऽसमयः शोभनंयत् पयःपानीयंतद्धाराभिः पदेऽसम्रमिति उन्नतहारिपयोध

रेतिपाठे उन्नतंप्रचुरंतुंगंच हारिमनोहारिहारमुक्तांच कीलालंपानीयं

उक्तंच कुंभस्यद्वंद्वस्यकरोर्मुखाद्वहिर्भागः पदेकुंभकरोरारावरागाउ

जः सुंदरीशोभनस्त्रीतस्याः पः पादपरागसंसरताधूलिस्तेनशवलामि

श्रा पदेसुंदरीपादः सुंदरीवृत्तः तस्यपयोरागोव्यक्तिमात्रं तेनकल्या

कल्योतिन्नयतिः कल्यात्कल्याकांतिभासरित सायंसमयोविकालः पतितं

लोकानांलोचनंचक्षुर्यत्र अतिसुंदरत्वात् वेश्मसरेदृश्यते पदेलोक

वा० दत्तलोचनश्चादित्यः तथाचैकविंशतान्नित्रिलोकचक्षुर्महेश्वरइति दारेषु गी०
६५
तोत्कृकितोवामवायवोयत्र पत्नेदारेत्यवाक् कंदर्पकौत्तौ उत्सुकावा
मा — योवासवदत्तेतियत्र सुरतादेवत्वं तद्विमानुषैः कांतितेपत्ते सुखंमै
थुनं निधानंभांडरागं श्चावासस्थानंश्चकारः स्त्रीपुरुषयोः संभोगा
स्मृत्त पत्नाहस्वर्गाविषः पुंसःस्त्रियांस्त्रियाःपुंसिसंयोगंप्रातिपास्यहि
सश्रृंगारइतिख्यातः क्रीडावान्यानकारणामिति श्रमेदस्यनुपलोपाद्वा
कषाचिद्धर्मणावर्तते पदाहभरतः संकेतस्थानविजनस्थानंभावः संसा
रस्यनंदतोनंदकः श्रप्यवाभवनंदनः कार्त्तिकेयः तथैवप्रभवोयस्य

सत्यपथा त्ववसीत्यादि इंद्रन्यौत्यप्रत्यापयपपेशलाः प्रमदानामालापक

थ्यां श्रावनुकंदर्पकेलुवित्यनेन योगः हेनिगदित्तेपारिहाससेनाभि

हिद्रवासिद्धिः कौलिनिष्पत्तिहेतोर्द्रवः कौलिपरिहासाइतिकोषः

द्रवासिद्धजासिपरिहासमापिनिहासः निगदित्तेस्त्वादि योगिकःस्त्रीरणां

मेवेतिकाचित् अस्याग्राह एषापुरोवर्तिनीचचपलेत्वपतीभिधानाः

किमर्थंचपलापत्ते चपलमाचरति त्वयास्वेवेबदुवेषाभिधानेनवक

र्णाउत्तरकोषं पतितः त्वयासारधिनानवेद्यितइतिभावः अन्येषुकेचंतु

तरमेकस्याभवरोमाह हनिगदित्तद्रवसिद्धिकौलिनिष्पत्त्याममत्ति व

तत्त्ववनाचपलात्र चकाराद्विदग्धाच यद्धिवंनलोलात्तदाकिमयंस्तव

वा॰दत्त त्वक्कान्तिःपतिन्ति सत्रपलीयन्ते वासरस्तनेत्यर्थः हेस्वैवेवेवेस्वह
६६
स्तानिस्वदेहविन्यासेवान्त्या हेकलहेकलहलि धानेत्वमपिस्मरयामघे
९८
नयतासतिस्मरसौदेवानांपायावनाक्रत्यातिनात्तस्यास्त्वितायोग्या
र्यस्याः सान्कमेवमस्तासि क्रत्तएवकलमव्यूनि हेमकांचिदाम्नः स्व
रास्विाजुरारव्यकलितेःघ्राद्देःस्मराद्दिकका मयेवाहूयासि हक्कारयति
हेमहाय्येमलयाभिधाने क्रशमेऽनुरागेवायतत्स्वादिकमीप्सितं न
तद्दर्शवेववल्हमदर्शनेनैवाऽवगतासि संप्राप्तासि मलयप्राद्दुःक्रशमे
ऽनुरागेचवर्त्तते क्रारामेमलयःपुंसिरागेपर्वत्तभेदयोरितिरंतिदेवः ह
क्का शव्दःसंपदादित्वेपिदर्शनव्यत्तिः हेकालिके हेमाकलिकेत्वंकलाचिद्धभृतां

मुखरां मेखलां उत्क्रान्त्यज कलवल्लकाम धुरध्वानि वीराणायाः रतं शरं श्रुत्वा मः

यदिमानोक्रामि तदानिगदितं कलवल्लकी श्रवणाभावात् कलहाभवि

ष्यतीत्याह मेखलत्तरलं मुखरत्वेन मेखलाक्रान्तं भवतीति कांतइत्याह

त्वमेवेत्यादि त्वमेव मुखरत्तं वाति मुखरत्तं वाति मुखरतया नत्तमुखरत

श्मालिनी सती रवलाक्रूरेत्यर्थः मुखरतया वान्ये वा चिन्तया च मुखरया

तीव्रयागादिभक्तया वा इयंचा वदति सेनाभद्रयते लज्जात् लज्जामुखी

सती मत्तकसमोपहारे पतितत्वाम्येत अत एव आगराहिका लिंगे केतर

श्रवत्याः किंतरैः किंकितर श्रारहारे भावगोपनैः अलाविः प्रयोजनैः

वा॰द॰ यद्वेशरवुरेपकामेवाभिप्रायंव्यनक्ति हेङ्गंगवेयास्मरसायकानांका
६७ मवारणानां त्रीश्चरन्ताति तत्र वपुःशरीरमलसंभवतीयतःकारणात्
९७ त् तत्कालिकामहोत्स्मि कलिकास्कोभेदःवेगः वेगोपिवाभवेद्रूर्मिरिति।
रंतिदेवः यहिता तिरोहितासतीपिहितातानां सर्वेगत्यर्थाज्ञानार्था
इतिविचनात् स्थिताविव्यैवस्यायांप्रयोगः वाष्टिभागुरिरल्लोपमवा
प्योरुपसर्गयोरित्यकारलोपः पिहितापिहिता यत्रेतिपाठः पिहि
तासतीत्यित्तः तापत्तेतप्यतेविभावयतेवाहिनवहितायेतीवा तथा
पिवदनानिधानापित्तरूपसीतिहिवदनेवदन्नूहिनेत्रात् पयकांतोतिस

स्तत्वात्त्वनुयोपांतं शक्यतैरचौ अत्राकिमिंदुरपिचंद्रोनूपमानयापात्त
त्ति नयत्येवेति मन्येऽनुपमात्कांतः तथाकेरलिकाकाप्यसतीक
याप्युपालभ्यते ससारतंसतीव्रतं सतीव्रतामितिचव्रतस्याः सतया
मयु
सधर्मोपमानपूर्वपदस्योत्तरपदलोपश्चेत्युत्तरपदलोपीसमासः
नैतत्काश्चितामितं नबहुद्विकोपिपुरुषोवसतीतिलक्ष्यते तस्यतत्रा
प्यैविप्रः निपतिसाकरापीह हेकेरलिसतथासतप्रकारेण शतवार
सारवाचकः शतधारोत्तरतंगल्लंठाश्चैवान्नुभत्ता मरयावादिनीत्वम
वा
सीत्याहुः पश्चाशतधेत्यादिभिन्नमेवकंचहेकेनालिकेत्तवापंकुंतल

वा॰ दत्तकालापः केशसमूहः कैरलाकरकालमेत्यखंडतुलांडपमायाति कर
९८
98
कावर्षोपलः तस्याः करस्यानंकरकाकरकंच तन्मेत्यखंडंचेति क
र्मधारयः किंभूता कुंतलकालापः उल्लासितोंफेल्ल मल्लिकामालभा
री उल्लासितमल्लिकाक्रिंगत्ता तत्फेल्लाविकासिता यामल्लिकातस्यायोः
माला स्रगकेत्यादि नामाला ग्राद्दस्पष्टकृमंत्वं मेघखंडंकेशसमूह
स्याकुः नीयं करकाठमल्लिकास्थानीया प्रखंनगरं तस्यद्वारं गो
गीत
पुरं नडतमममरे प्रपातस्तुगोपुरमिति तद्गोचरजाह्विपयध्वनीः
किमेवंकलयसि किंविलंवकाः तणामापिसत्वरागवेत्यर्थः ब्र

यकामपिविरहिणीसार्यजनेनबोध्यतइति तत्राह त्यादि आपिप्रवले अपि
नीसंबोधनं केईतिराममिलनात् बहुलंकंबलं चाटुपल्यालुकं पटुंसखी
जनंकथायासयसि अत्रापिविकिंशब्द एवंपादयोजनीयः एतेनाति
प्रायविरहसंतापाकुमीलनमपिशब्दोसीतिभावः तस्याएवसखी
जनःपुनःपरीहासमौह दयितेतस्वामिनाविमुक्तासिविरहिताः
सि किंमहासि किंमोहमुपगच्छसि किंमुजनेनदयितेन सन्तापा
पावनादिकंशब्दंकुर्वन्नवनेव ताडनेउचुकं पुष्पावंदासिताडनमिति
स्तनताडनेयत्सौरव्यंलब्धंनत्स्मरता किंमुतंसौरव्यंहरतापनोद

वा॰दत्तं स्मरः कामः तेन तापः सन्तापः तस्य नोदनहारकं मनसा हरं ग
९९
विति सरवीजनः पुनरपि रवासमात् मत्तः प्रमत्तावनात् हेतोः पंच
मी उक्तवाधा किंविशिष्टान्मत्तः हृतः दृपितोरमतेः तवकोश
लं स्मरतीति स्मृत्तवात् तदुन्महेतुनेयाः किं कौशलं रतिप्रियं
स्मरातिक्रवहेतुकः क्रौता विकृतास्ति तस्यैव हृद्यास्थितासी
तिभावः हृतमोहतमोदपितशतिपाठान्तरं हृतोमोहतमो येन सच
भवानितिहृतमोहतमः पश्चाद्दपितेनसह कर्मधारयः स्मरमेवद्दृष्टयन्ती
तिभावः नवानिशानरवरेरवरानामित्यादि नवंचतैनिसारावीति

नवानिसाराणां तेनखराणांनखराणां नरकोऽस्त्रनखः तथाचपुनर्भ
वकल्पहीनखोऽस्त्रीनखरोऽस्त्रियामिति तेनयोक्ताः रजन्याकिंस्व
तायांस्मरजन्यास्मरोद्दीपिकायां हेमन्तेऽगानिकन्तेरुजाशाद्दः अपि
रमार्थमाषिराणीतियावत् सानुरागोपिप्रियेणनिस्पृहेयमितिहृष्या
क्लेशकारिणीनवाप्रियस्यरुजाकिंनकृतेस्म किंकृतवान् अपि
तर्हिकृतवानएवं तिविरवःसनातिर्भयंतवपादजनखकृतरुजा
त्वांस्मरति लोचनाभ्यामिति हेमान्तानिमदनकामशूजाकारि
णीप्रियसखीलोचनाभ्यांअलोकाभ्यांतत्रादेशाअंद्दः किम

वा० दलपिंडदयाति लोचनशब्दादृशौ दत्वादस्तु पीतांबरशात्मलाभिधंव सवा
१०० त्तिशायार्थे मडुकंच भूमिनिंदात्मशंसांवानित्ययोगेत्तिशर्यन्तो सं०
100
सर्गैर्वित्तविवक्षायामभवंतिमत्त्वादयः इतिकृतादेशश्चंद्रः प्रणीता
चैनजनेदत्तादेशः श्रीशिक्षाप्यायिनोऽर्थिनजवसः इक्षुपादेशे
नयनदेशोयेनसतप्ता पुनः किंभूतांमदाकरणवालवीकपोलजन
सम्मानतुल्यः मधुनोमदः नाक्रमणेलोहितः पश्चात्कर्मधारयः
मालवीशब्देनकथ्यमानावीकपोले नवसम्मानवक्त्रमंडलनयानस
मानः नासः परस्मैपदादित्वालयानशीलः नादीत्यवपोवचन

मुक्तिश्च भवान्तशोभिवान्नसः अतःसंगत्यागेच्छारितवामंकुरुसंगश्रात्रास्ययाश्च्छातस्य वि
रामं विरागं कुरुवत्तुमंगाइत्यर्थः तत्स्तु निद्र्वकिमाह लतयासह्कोविशेषः विंवाधरसं
गत्याहेतुभूतयाहेतोत्स्तनीया विम्बाधरविशेषः अधराहिचित्तविधिः श्रोतोगुणाघताका
यांविंवकरालविकम्यपल्लववल्लवकाल्लया लतायदोविंवफलविशेषः तस्याधरेत्यःप्रदे
शेसंगतान्नपष्ठीशाह्वावंद्रस्यलतनाभिरवलोवयन्ते त्वमापिलत्तेव अतश्चंद्रंकिमिन्निनप
श्यसीतिभावः लतायाश्चाविंवस्यैवाऽभिमता कुरंगिकेत्यादि कल्पपत्तयादयश्चाम
नवहरा तनयविस्तारयसंचारकरोतीतितन्नकरोतीतिनिदारशनिहन्न् तद्वस्तयुक्तइति श्या
योरेतुमंडिच जीवंजीवपदातिविशेषः पल्लवविस्तारयलासयनर्त्तयमधुरकिशोरंमधु

वा॰ द॰ त॰ १०२ स्वप्रधानंवानरपुंगवइतिवत् परिमलयस्तुगंधिकृतवर्त्तेः मलयजरसेनचंदनद्रवेनवेप्या
तेनेनेनेतिवाद् संख्याइति धातुप्रदीपस्वव्यावाष्टपयोनाप्यइतिभागुरिकोशः विकिर
१० विक्षेपय कांचनंस्वर्णमियं वृदन्त्यानिघंघट्टुश्चरादिष्वइतिसमयादिः प्राम्नेकाविद
फादविशेषयेष्यंशेगइत्याशिजातरूपेभ्यइतिवादेन्तःमपलुषिभवत्ति मंडलि
केस्वार्थिकाःप्रकृतितोलिंगवचनान्यतिवर्त्तन्तेस्पीत्वापिशाहात्स्त्रीत्वंघुसृ
णाकुंकुमवालमभिनवंप्रवालकावलं विद्रुमवनं नवपल्लवप्रधानंवा येषा
लामनोहराः आलापोभाषणं मिथ्यःसप्रणायकप्यातेनवाकप्या मालवीमा
लवदेशस्त्रीकोमनोहरः कांतंकमनीयः प्रविशेयत्यादि वास्तवदन्तादस्थेत्यिते

नयोगः सरक्तेन लोहितेन वर्त्तते इति सरक्तः पादभरणः पदे सरक्तमित्यादि पालि

नीशब्दोपलक्षितस्सपादो न्ययः चतुर्थपादः सहितेन वर्त्तते पर्वजिंचैदि पदे विराट्पर्वा

दिग्रंथपरिछेदः सुंदरकांडः सौंदर्यसमूहः भावप्रधानसुंदरशब्दः तेनत्वात्म

नोहरं पदे सुंदराभिधानं कांडो ग्रंथपरिछेदः छंदोविचितिछंदशास्त्रः तनुमध्या

नाम षडक्षरछंदः तेनैवेतन्तनुमध्याइनिरत्नकरशांतिः अस्यार्थः तकारयकारौ प्रति

पादं येन तनुमध्यानामवृत्तं भवति अंतिलघुत्रिकं लकारः आदिलघुत्रेकं यकारः गलंती

यंमशस्तहस्तएवसराः करकास्तकयस्याः नक्षत्रवत्साः ज्योतिशास्त्रहस्तमवतोनक्ष

त्रेनवत्तत्वसंदेहेस्यायायास्थ्यानिर्णयदर्शनं ज्योतिकारंदीप्तिकरं सरूपमानसौदर्य

वा॰द॰त यस्याः उद्योतग्रकरोग्रंथभेदः सएवसत्स्वरूपंमूलंयस्याः संहतिंसंहतिः अप्यवासंहतिदी

१॰२ प्तसभाइत्यर्थः सर्वेगत्यर्था इति हंतेप्रयोगः संहतिर्ग्रंथएवेसन्यः केचित्तुसंहतिरायदि

१०४ तिपाठः अत्रापिसंहतिर्ध्वनिग्रंथभेदइत्यन्यः अलंकारधर्मकीर्त्तौ प्रेंगाकाणुत्रसद

नाटीकाग्रंथभेदः तेनाहिधर्मकीर्त्तिःमतंप्रसाध्यते उपनिषत्त वेदांतनातिरूप

तां आनंदरूपं एकंप्रशास्तं केरलश्रोत्रियोरिकामिति रंतिदेवः पदेनआनंदपर

मब्रह्मस्वरूपं यदाह आनंदब्रह्मणोरूपमित्यादि एकमद्वितीयं तयोनवंतीय

काशयंती उद्गीर्णंतीव द्विजकुलविप्रवंशाः चरणापादेवेदगाप्याच उक्तंवड

वादिभागेपिचरणाःप्रकीर्त्तिताः निनघोगिविकटश्च नानाहलस्यातिस्त्री गुरुक

लत्रतागुरुजघनसंबंधः कलुच्छितसमासैःसंबंधानिधानमितिवचनात् पदेगुरुकल

त्रत्वाद्बृहस्पतिभार्याच कलंवेतस्त्रायतइतिकलत्रं श्रोणिःस्त्रीच अत्राऽनुपसर्गोकः

शतकोटिर्वज्रीस्तलोग्राह्यं मरवाग्रहन्तुशवयोमध्योयस्याः त्रिपंगुश्यामा नरवा

हनदत्तमहिषीन्ततस्याःसखीप्रियदर्शनानामविद्याधरी सोमामनोहराचंद्रवत्

प्रभाकीर्तिर्यस्याःकलदत्तानामपाचालराजा तस्यमहिषी सोमप्रभानाम सा

विधाना उपमासादृश्यं यस्याःसाऽनुपमा पदेकुरुदराजस्यपत्नी अनुपमाना

मा तैलासप्तनोर्मिः तत्रटीका तमालोद्भवभेदः तत्पत्रेणप्रसाधितं शोभितं

पदे तमालपत्रंतिलकं उक्तंच तमालपत्रंतिलकंपत्रमंजरीति मदालसा मदनमं

वा·दत्त यदा अश्वतरोनामनागराजा तेनासंयुक्तो भूतस्याकन्यामदालसा नम मूर्छा
९२ वेदैः मूर्छाटोपः लब्धसंगोप्राप्तचेतनोगरीयसामहती विश्वासपात्रं विश्वास
103 स्थानं कलाचतुःषष्टिःकलानउक्ताकलावतीमुत्पचितनामेतत् आर्यपुत्रा हे
स्वामीइत्र दीर्घादिपाठेलष्येस्तुयुत्रइत्यर्थः अवसरःसमयः पत्रायतेपत्रवन्माच
चरति मेनंदोमालिनाम्नःमेनंदानुवाकुलान्यकत्राकिपी मेनान्पुरवशी विका
रिकोत्कात्यालिनी मेनंदानुशाशीधाशनिभागुरिकोष्ठाः व्रलायते व्रस्मारामार
चरति दीर्घाधुत्त्वात् वकुवाहन् वचा लिपिकारोलेखः भुजगपतिवासुकिः पाठकः
श्रोथोहि सहस्त्रकारणत्वात् कथयति अनेकैर्दुगत्ताहस्त्रैरित्यर्थः यौवनेनाति

क्रांतिः कलत्रंसहस्तेनदोषः यद्वा यौवनंस्यातिक्रांतिवन्मरणां तेनदोषः कनकनात् वि-
द्याधरचक्रवर्तीविद्याधरश्रेष्ठः पाणिग्रहणांविवाह कंजनामिति गोपनीयभाविष्यत्वा।
मित्यात्त बालामग्रहणा कृतवहोऽग्नि: शरवशाय: शपनीयः तत्रशापितव्यं प्रवेष्ट
व्यं त्रयेत्यादि नगराद्विगादियतेनयोगः भीत्तभीत्तइवप्रकारेगुणाक्चनस्योतिद्वि
त्वं प्रयोक्तुरणाधेवेतिवासदासर्वदागत्याभिमुखेनगतिश्चन्द्रेण पद्मोसदागतिर्वतः
तदाभिमुखेन वातमद्लागत्वात्सर्वस्याक्रमेरणोत्यादि श्मशानवाटेनगत्वेत्यनेनयो
गः अगनमांस कुम्भिःपदी चिंताचक्रंवृंदसमूहः नत्रासिमासिमायमानः एवसह्रंतरा
१०२ दुष्कुर्वाणां ताजनात्कपट ततोऽर्द्धदग्धशब्देनकर्मधारयः विकटः सुलोमयंकरोवा

वा॰ दत्त
१०४
105

कटः शरः शवेष्म्राष्मो किलिंचेच गन्यांडेत्त्रणोकटेश्च्त्ति शाष्वतः कटष्टतनोऽमनुष्यभेदः
तष्याऽत्तानतत्कटः उक्तंच हरे त्तानस्तत्कटे स्नपपिवेत्तालो मनुष्यभेदः श्लूलंकाष्ठ
विकारः शांकितवस्थ्या ब्राह्मणौदयोऽनेनेति शांकित्तवरगष्ठिोरः चौरेशांकितवरा
ष्वदस्पच स्यप्रकीर्तिति इत्यात्तर तंत्रं करानासिकामिश्रांम्प्लयणगत्वेनैकत्वान्नपुंसकं
कपटनःसमूहः भादायोभामित्यत्रकारशब्दः तद्युक्ताभावकं विभामितिशब्दं करो
तीतिरितिनिर्वभंभकालीमल्लिका उक्तंमल्लरामाल्लिकाप्रोक्ताभंभरालीवसामता
भंभारःसमूहः विभक्तांविक्रान्तं कटाऽग्निदावाग्निः चटुलः चटदितिव्यक्तानुक
रणशब्दोयस्यन्टकरोटिः शिरोऽस्थितस्यटंकारः इत्यव्यक्तानुकरणोध्वनिः घट
लपालिभैरवमूर्त्तिः शिवाष्टगालीपद्गोगोवीषत्लानन्येवशम प्रातस्यमानस्यत

स्याग्निश्चित्ताग्निः नैरेवतुनललाटतोग्निः भूतोदेवयोनिः सर्वभैरवेप्यत्ति
तद्रूपातीत्वात्तस्य उक्तंच श्मशानेष्वक्रीडास्मरहपिशाचाः सहचराइत्यादि य
द्वा भक्तप्राणोभक्तभुजगोऽनेनेतिभक्तभुजगः शिवः पत्नेवह्निः भक्तस्कंदः भैरव
क्रोव्यालकश्च दैत्यउपद्रवः धर्मीरंच कुरुपातिप्रायोऽद्यपतइत्यादि मुंडनदेषाः प्रल
यकालेत्यादि विध्याटवीं प्रविश्यपत्यनेनयोगः समकोमीलितोउदितश्च अर्क
सम्रहोहादशादित्यः अर्कपर्णःसम्रहश्च नागराजालकारस्यः भवतीदाउकि
सरवत्लंप्रधातुपत्र पत्नेनंतान्यशिखानिमूलानियत्र भवंतमूलोहृदभेदः न
धोगत्वात् सधर्मादिवसभाकौशिकः शक्रस्यश्रीफलोविल्व प्रियोलदस्यापफलंच

क्षीरेवफलत्वात् पर्जन्योवृक्षभेदः तद्योगत्वात् पांडवक्षुपकटः हृक्रः स्वोष्मलोताग्भरः

शर्चीजनकः सहस्रनेत्रंमूलंऔषधिभेदः रुद्रग्रंइद्राणीकानिंद्रः रवीशर्चीवक्षनावे

105

क्षपातांपालयतीतिशूलापालः मुखालशतिदंगतः गलिकारिकाहृत्तभेदः यत्तेगराय

तेप्रपंक्षयत्नेसर्वविषयास्विति रायंतास्त्व इतिद्विः गातिप्रधानस्याग्ज्ञएवकालिसातिग

लिकोतिप्रदेशयोगः फलितान्विस्यन्नागलेशकारिकायत्व नव्यापारोयस्या उक्तं

कारिकायत्व नाम्लयोपद्यभ्वाकारियात्व नव्यापारोयउपर्यायिगमंत मत्तेःपयाय

इत्यादिनाकुत्र फलितागलिकान्वाम्रधिकायस्यास्ताहिपर्यायिनभास्वपगव्हति दलिते

देतिपाठः दालितंहिंस्तिंत्व गलिकामीश्वरिः यत्रुः कापिरूपं मशोकोवृक्षभेदः

अविद्यमानशोकः सरलः सुगंधिभेदः कुरुः पुंनागोहृद्यपाडुनागः इतिख्यातः पूरुष
लुपकपः धात्रीआमलकी स्तनदायिनीच ह्यातिधोरतांच सर्वादिशेषश्च वैदेहीपि
प्पलीसीताचपिप्पलीमागधीसौंठी हृस्मौदहिकाशुराः चपलावोधनी वैवक्त्रस्थलं
हिकमतमितिविंध्यवासी अमृता हरितकीगुडूचीच अमृतरसधाच वेलाडमीतिख्या
अपराजितालताभेदः पदेस्यचास्तंत्र अपराजितनिर्जिताइतिकर्मधारयः यत्राअ
पराजितामहामायाभगवती शारिजलशायिनिविशेषोस्यछंदेनास्थिताएव वदतीरोद
यहरां सम्भ्रमाशोत्पलस्वधैदेरपराजितोविसुंपस्यामिति महेश्वरादित्यर्थः इत्वा
पत्ते
कौंतिकालाद्वः इत्वाकुःपादुतंवस्यमतकावी नुजयपत्रिकाश्त्युत्तरतंत्र वंशोवेराग्रः इक्षव

वा॰दत्त रागवाशाखुकुलं पलाशोकिंशुककावृक्षराद्तसौम्यर्जुनोवृक्षभेदः पांड्वस्य शसे रो तुकभे
१९६ दः शौचवकुरूपंवासक्तर्यस्याः रूपंपश्युर्वा रूपशतिदांतं पत्रोरूपमाकारः सौदर्यं
१०८ नसकटवीफलं वंदनंमजामजं वलोन्हृन्लनलजातिः कुमुदवौरकं वालववी क्वचिति
रक्त
सिंदूरतिलकोवृक्षभेदः सिंदूरचूर्णातिलकोरक्तचूर्णाविसूकः पलावोनवपल्लवः पत्रे
मुनिभेदः एकच्छुकेशोवापिधराणि मुंडिताभवंति उन्नवः पेचकः द्रोणांकाकः
शाकुनिः पत्नीयोधाख्वेते धान्तराष्ट्रस्वरांचिजातीपुष्पभेदः विविधःप्रकारेणारू
त्या
द्रः संसंगतितोवंशोयस्याः भग्नाजलाश्रायनिर्मराणानिंगारेशान्त्रषितासाकर्पाविक
द्रवंशोरूपकुलेतिविरोधः अभयाहरीतकी दर्शिताभयाकारःसाकर्यंविभीषसाभ

यादिति विरोधः संततं निरन्तरं हिंसागता प्राप्ता यया लीनवीपन हिंगतो यद्वा तत्ताविस्त-
नौ हिंसायत्ता मांसवनगतां पथ्याया यातयासाप्रमुतिं गुलोप्रबटः विरोधेन संततं हिंसं मिश्रियं
पथ्यमविकं शोभनयस्याः गुलोप्यद्भिरीवं प्रहिपथ्यामिनी सत्प्रह ग्रामुलयः ट
पदाकुलाभ्रमरव्याघ्रा द्विपवनं हत्तिमदः नैनाकुलाव्यापि द्विपदोगनः प्रासोवि
दानशतिवा विरोधेनुया षट्पदानुगता षट्पदानुयुक्ता साकयं द्विपदेनपादद्वये
साशिना घनाकुलाकुलायुक्ता सर्वदा हिंसापदद्वय युक्ता षट्पदापदेशमध्येपद
न्वयस्यास्तित्वात् षट्सरव्यापद्यदत्रिपदो शाकपार्थिवादि द्विजकुलपदिसन्हः
८० अकुलीनोनिष्टापिव्यालीनोवंशोवेराडयस्या सत्तनष्टपृथ्वीसलग्नः पदोजंगलंग्रा
लमाद्दानत्रिपवैश्यगोत्रं ब्राह्मणादिवर्णान्वितयो द्विजव्यवहारात् नैनमृपिति: सं ध

वा॰दत्त तांनीत्तः यद्वात्रिजनमनस्यविप्रादिर्गोत्रस्यभूत सतिस्यानभूतत्रभावित्तः स्थित्तो
१८७

भूत्तइत्यर्थः एवमसंभूतः सत्राकुलीनवंशः किंतुकुलीनएवसः वंशोगोत्रं क्र

मेरोत्यादि एवंभूतस्यकंदर्पकेतुः ससापत्यनेनयोगः कालःसंध्यासमयःसएव

वैवत्तः तमिश्राप्रात्रिःसेवनायोत्रात्त रूपकद्वयं रक्तौरोहिताप्रपद्दीएवपद्दवासप

द्वायत्र भिन्नुकेतुपुकंशऊत्कंवत्तेसम्भाव्रमात्रोतरीपद्योरितिरंतुदेवः विषम९

र्तुपवैरपपृशजातिर्नौनपत्रैकसाम्यंभवंति विपलत्ता नालेलसौरमबकः

सरंतशतिरव्यात्तः सत्तपत्रात्तायस्योति प्रतकमपिधानपत्रं मंडुप्रामभवं

विकचविकासित्त भिन्नुपदेतुः विकचाविमाविधाकमैलाकः पद्मसमूहः

सएवाभिन्नुभेदेरूपकं कमलाकरोभिन्नुनामच तिमिरवीजोवतानुकारोयेतिका

सोन्विव उत्प्रेक्षायामिव दलपद्मः कन्त्रसमूहः श्वेतपत्रादिषत्र सान्तनशा

वयन्ते इदन्तसगीत्ति चित्रपटमरिक्षेधरजएव मर्कटस्तुषाग्निः पटसः समूहः

किरणमालीसूर्यः स्वंभ्रमन्नइतिहातांन्तरे मुशलप्रहारदत्ताशाकापत्रेव केतु

ग्रहतुल्य कुलकः संध्यासव नासमुख रक्तमुखवयस्याः वासरदिवसः स

एववानरः प्रसूनपुष्पं इंडमडलवंदृशीरं वदेवफलं नाभिनभोगयामाको

शंचत्वंवरं पतितेसतिस्फुरत्प्राणोव्यक्तीवचोकिलगः सखतफणाद्रुडाग्रगलंभं

२०८ ताशिरव्याप्तयाचाकवदनयस्याः कृकवाकः कुकुटः कः वाणागी पृतीविनदि

एतत्रार्थ अखंडलककुभस्तिप्राच्यां दिनकरद्युतिरित्यादि भाद्रपदसमुदाय रोहतीत्यनेनयोगः

एभिरेभिविरक्तमंडले करोरास्मिलत्तश्च पद्मरागोमणिभेदः कूटकोटिशिखराग्र गुरा

गुरात्मेत्यत्राभिदितामित्यन नाधिकपोलः लोस्यात् मनोप्यफनंगुफ लल लमरवा

दित्वादित्वं गुष्ठगुष्ठौचौरादिनौ भेदोपादानांतंण्यनुनासिकलोपाभावः का

विदितिवारुणोयमः फरुणामणिः गमनाभिद्रुनीलमणित्तकपृष्ठामत्वात् द्यावी

नः शक्तिस्यकन्तुभः मतोनभोगरेखासन्नमीसमासः सनः प्रकारः दीनेभ्यो

दी---दीनारः दीनरशक्र इतिदीनाचारव्यत इति रव्यातः दीनारक्तोमंजिष्ठः स्वरस

रासरवका स्वरः पत्वावित्वारः वित्वारे विटपेपुंसिनस्त्रीरवड्गेषुपल्लव इति रंतिदेवः

अरुरागोरक्तः यमनिकापटोऽन्तःपटः द्वारोनेत्यादि रश्मिसंचये ऽस्मिमात्मा
श्रयतीत्यर्थः तेनयोगः दहनसंबंधप्रवेशादि सूर्यरश्मयोवान्नवह्निमाश्रित्यतिष्ठ
न्तीत्यागमः दिवाकांतोपलः सूर्यमणिःपरवशोऽव्यापृतः निद्रावशाइत्यर्थः हुं
(विशेष)
स्वरोध्वनिः ध्वनिप्रवेशः तत्कालस्फुलमयोनि कोजागरणादिनियोगात् निष्प
दकरणाग्रिमोलिश्रेष्ठेंद्रियसमूहः अंकांच करणकार्येंद्रिये कालजीवसाधुत्वा
ध्यापिकेश्च प्रसरितं प्रसंगीकृतं अंबरमाकाशं वस्त्रंच कार्पासादिकं काष्ठंदा
रु आदिदीपिनि आकाशकेदीपकेच पतंगःसूर्यः दिनस्यमध्यंमध्यमध्याह्नः ६
वोदत्तादित्वात् परनिपातः सर्वपदानुलोमाजदंतादिपाठात्वापुंसं तत्समयस्यागिनेवे

वा· द्रुतिर्वांकुरत्वं विनाकृतं विकल्पितं दृगाविदधेत्यादिना दह्यमानांगदमात्वेनात्त
९८ 108 स्यवस्थाप्रतिपादिता उक्तंच मृद्नाति हृदयमित्यादि प्रियेवासवदत्ते देहिमे दर्श
नमित्यादिभिर्विलापैर्बध्नावस्थाप्रतिपादिता उक्तंच विलापबन्धउच्यते च
वदंतमनिमीलं विपत्तित्रयं दुर्निमित्तं वा वामात्तिस्फुरणादिति गोचरो विषयः
भवितव्यमनुभाव्यं भूमिवाविप्रानिगतेत्यादि महासागरैकोष्णपात्रनकाति
पयपल्वानिगत्वाजलानीधिमपश्यादिति संवंकुः नव्यनवीनानलेपमानितिवा
ननवहधीरं मांसीजटी भूजिजटाजुतपालिनी पिछुवोक्तैरुवुकः उक्तंच सोमेपि
चलैसावुकौनिल्वोरिंजनः विद्रुनोवेतसः स्यप्यवेतसेविवाप्यमनुष्यं विद्रुल

श्रीरामघांजनाइत्यमः क्रिमाविलुकरंजकः तत्जंपराश्रिानौत्तस्यत्तटजमवैइतिख्या
तः तत्कभिदः हंससाकमखुलीभिदंदवीपाग्नतिरव्यातः कुंदसीवृत्तभेदः वितनोवि
स्ततः नेत्रवितकीन्नावोतेत्रसतीसमइ ए सएवावरतां अस्य वकुलीमवृदांभेदः कंकरो
लापदी मंजुरीलोइतिख्यातः गोलांगली वानरः गोलांगलः प्लवंगःकोहशः
प्रारवा मर्कोपिलनीमधुपप्टनोमेधुवासः वसाइः वेसंरशीकार वर्धवर्धरापा चा
मोरेवेरावपरगोप्रश्वारेव रुद्राक्षनइतिरंगिदेवः पुनागोवृत्तभेदः पांडुनागइति
ख्याते घनसारवैरिणिक वालक्षीकेनवाहिस्रोदिव्यके शाप्रनामचेत्यमरः घन
८८० सारःकलकव्यामे घनकाठिनंसारोमज्जास्येति कलकपदैः शरद्धनइति कोविदारो

वा॰दत्त मञ्जुवारकः अलिकान्तझङ्कृतमिति अन्तरागतिनीलच्छन्नक्ताः क्वणल्लोध्वनिमत्सर
२२॰ त्यन्तोयत्रकनकः कोविलः चलच्छंवलः अङ्कुरालः शरादिव्यपेतः कुहलीध्र
110
मतः तप्यान्वहतिः प्रभोपरिहटः कुटुंबीन व्याघ्रपत्री कुटुंबिनशन्तिवट्टत्रयो
गः दूव्यव्याघ्रदीस्वामीति इत्यमरः यथा कुटुंबिनीकक्कुधादि परिजनयत्रसमो
हितोमार्दितः नवचकटोवहलन् कारकः निम्बाटव्यः कालिकायसन्देहः कृतव
कः पुष्पभेदः रजोविस्तः परागसमूहः तेनवध्यमानः स्मारितलंघीयम
कात मंजुसिंचितं वत्सकुल्हवितं मदएवजनंतेन मेचाकिलः कुसुमनालितः
सर्वघंदलकुभेदः अनेनैवतामारख्यातः कटकोलतीमदुष्पानं कटीक
नंकुदुन्वमपादितं कुटजकारकैर्यत्र बावैदोवकुमारी अनजाटिचोवकुमारिणी

उक्तंच वाचाटौवक्तुभाषिणौवाचाटकैरः कटुकायाम्रपसंचटकाया ववकचारसां

भोजनं चातुर्याणिमिदानोयोरिति पाठात् चारसोनववधुप्रसिद्धः तेनावितम्बुपूर्वता

यो वंकुनोद्दिदीर्घतोप्यवधृ पतेतुनामावक्तुस्तुरानि रउकंचवधुपटानिरमालया

पथ्यम्रांति परा:पतानीसह सान्वंतुभंगोगांनाशनिवृत्तम्रयोगः वंधुतुंवस्तन

स्थानिशंचामलः सम्भवोपिचैतीविश्वप्रकाशः कौलेयंशैलजंसुगंधिशिरवा

सूत्रंचित्रं क्वचिद्दिक्रारिवमितिपाठः सचयुक्तः सैफानिकानदैः शिफायाम

स्पत्वांहिरवोगोधारसोन संभवति किंतु शिफाग्राह्यः ग्रन्तौ घो भागेवनि

वप्यागम्नयापदेति गंगाग्राह्यः शिफासमीपवर्तिविवरं शीविवराणीतिशाकपा

वा॰ दत्त ध्वीवादिर्वा गोधेयो गात्सं वकुहरिताभेदः रोमस्यायमानश्रुति कर्मरागोरोमंथ्ये

१११ व्यए आरामो वनमात्र ध्वकरागणरिक्कातिरम्य सनीतिःसमीयं नीनादः शब्दः

मंदामंदायमानेश्रुति भाजनात् वषप्यकसन्निालःकर्तोध्वनिः सएवडुम्

निर्यन्त्रिदुंदुभिशब्दोध्वनौवतनि महाकरोतिमालस्तभीपत्र रुकादिश्रारोहरिताभे

दस्मूहः हरितिलरिक्क कुहरितहरिद्वेतिपाठः कुहरितान्तत्या हेमहेमहेश्वरादिः

श्रोत्र पालिम्नुरवप्रदेशः उक्तंच पालिपंक्तिः पापूर्वयोरिति एनश्चकर्योःपुरः

ति भ्रलीयो गुंजाकाकाचिह्नीगुंजाक्करदः गुंजनशब्दःपमानः जाठकोयोधि

पश्वः धौंगिकायांजकधनिविष्यनश्रुतिद्रवावदीजातकंचकात्यतो धांकःका

डंडीचांछि जालकइतिधातो दाननं खंडनं तेनकापितोयः कापिपोत्तोवानरवा
नरशारः तेनोत्यशोनशारवाभंगादिचुवनाकरणेन पाटितोभेदंनीतः पा
टनकीनस्य धुतनोहितकीदस्यपटोवासोनिवासइत्यर्थः तेनसंकटोस्या
म्रः घटितोमाप्किकः अतिचपलोत्यादि जलविधिमवधयादित्यनेनयो
गः विचीमवपत्तप्यावीवीसम्हस्संवंधेन द्दत्राम्रिनसमासक्रसंवधातिधा
नामिति वचनात् ताडवेस्टत्येउद्दडऊतोलिलोदोः द्वोवाकुसम्हलोयस्य वसु
पात्रः शिवस्यवराजल देवतानास्येवंवाकराणिशेवकुलनागसम्हलः नेर्पणा
धारानर्पणापंक्तिः चंडुल नप्याहि हूर्ववासः सम्कुः विहिवित्ववामा म॰

वा॰दत नायकं वक्ष्यमाणमतपाठः गंगाद्याम्नं अन्यायामुखवनाशनः सापदःपदमु
११२
क्तः पूर्वपदनानाराय्यश्चक्रेपापदच्छेदःकृतः नतकालेयपदभेदभ्यात् मैना
कादर्यः समुद्रेलीनीभूयास्थितारुतिवार्ता भगोगनिर्गत्वान्नगइतइतिया
ठः कथमरितः उभयथाहाजावकमादित्वानत्व पारिजातएवमाशितनकुसत्वात्
अन्येषांच्चवस्तानामाकारस्याने करिमकरोजनएतामिकरोवा अस्तामितंम
त्र तिमिंगिलोजलजंतुस्सचशतयोजनप्रमाणः नस्मात्तामितत्वेनगंभीर्यधति
विल्वालितोमिश्रनांनीति लवंगपुष्पभेदः मातुलंगःपोगइतिख्यातः नदुपा
भूरवृतीर्निम्लिंबजउत्कलग्नभूमिरुवलेनि कुवलयपोर्भेदः ऊर्मिविंचः उ

नंच ऊर्मिर्विगिस्तरंगस्त्रोहिलितप्रधाना मारुतः प्रचंडवातइत्यर्थः नरवाडतीवं

चला उत्तानप्राप्तिप्राधिता नालीयः पाभारनितंवीरलीकृत नालिनं नलप्रधा

नं पुलिनिवानस्तंधिद्रव्य शैवालमूलचामरपत्र पाटितकुरवत्वेनांखिला

खेदंगता येषांतरवनखानि तेषांखरनखराशिखयात्तांतानखाग्रेणा

खगेश्वरोगरुडः सएवगोत्र भ्रातायस्य सखगेश्वरोऽरुणमादा सूर्यसा

रथिस्तस्यपत्ररथांत्राप्यातेषांपटलच्छाया तेनकलितं गहनं यत्रारवगेश्व

रोगरुडः गोत्रः पर्वतः पत्ररथः पक्षी पन्नगारुडकुलपातिताः पदःसंस्कारः

रिता

६२३

पा.८५ पातिभाग्निर्नावर्तः अपस्मरः कुलस्वाव्याधिभेदः स्वासोत्सेकादिवागाधः

वा॰दत्त गर्जितैरुर्मिशब्दैः रुष्टोगाजनीतिप्रसिद्धं निश्वासितैर्जनवाष्पैः सखेदोनिश्वा
११३ तीर्भिदः उक्तंभवति वाष्पपरिप्लुतनयनश्वासिति रुशामितमुखः तद्वत्या
113 दि भ्रुकुटिललीटवर्मसंकोचः भ्रुकोन। भ्रूवोमूलंसंकुचयात् भ्रुकु
टीजायतेकिल कोपस्थानेषुसर्वेषुभ्रुकुटीविनियोजयामीति आलान
स्तिवंधनस्तंभः कुंभीनसीगद्गसी साल्मिवलनाम्नोरावदतस्यमाता प
तलवलप्रव्याविततनसारिन्याद्भदत्वात् पद्याविततपदिव्याप्तस्त्रीतिजलमा
नसी नदीगंगादिः पद्यास्त्रीभार्यानदीतस्याः काल्यकूलकरणीयंप्राचुर्य
पत्रविपुलस्त्रीतिपाठेविपुलवल्ल उक्तंच विपुतंवल्लनासिद्धः पद्येस्त्रीप्रत्यय
२४९

तिवादि स्त्राधिकारोवा नदीसंगमदे: पयस्त्रारव्योनदीकान्यात्वसंगाकृत्या:
प्रागल: वकुलामिति डगादयोवकुलामितिवकुलशब्द: पात्रंकूलवपांतरं श्रा
मासादि पादियानीवंगजवंधनीव नागोहस्तीसर्पश्च ग्रकरग्रा कौरोऽव्यक्तश
ब्द: ग्राभासिजातश्रभोज ज्वासर समासीनात् पवित्रूपशोभितं यदा
भोजचामर शैवालंवारि पंनवंशैवाल शैवलंजलचामराणीति विंध्यवासी प
दोविश्ववामित्रोमुनि: तस्य द्वौपुत्रौ एकस्तकपत्नी श्रपरश्चाराजासोऽभोजवंजावि
श्चापशोधितं ग्रच्युतोविस्मृतस्तस्यास्तित्रिवाश्रा पदोऽच्युतोऽसखलितो
स्यतिसंचार: तयासनाय मज्जः संम्गज्ञ: नक्रः कुंभीरः मकरोजल
चरः

बा॰ दत्त ११५ जंतुः पक्षसज्जनस्य सत्पुरुषस्य यः क्रमो व्यवस्था तत्कारतां कृतमन्तुः क्रंदितिः करतोया

नदीभेदः तेन स्तुहृत्ता व्याप्ता मुखप्रवर्तनी तया यो पक्ष पक्षे करस्य हस्तस्य यत्तोयं जलं तेन

स्तुतमुखैः प्रक्षालितवक्त्रं चंदनानामनहु पक्षे चंदनो मलयजस्तत्स्थानजातमुदकं

नर्मदा पक्षे नर्मप्रिमतनदा वी कांता नर्मदानतनूजननतो लितः कालकूटं विषं

पानीयस्सरतं च सुंदरी हस्तभेदो रमसा बाबाकल्पः सदीपो गलश्च उक्तं च सभी

पगलक स्वयं त्रिपकश्च विदुर्बुधाः सरो द्वेषश्च स्वादिस्ता वेद्यस्तुरादिवराः नोहि

समुद्रमास्थाय पातालकुंताशयागमः वप्या चंदी शेषाः पातालमाश्रितं श्रुतिः

सर्वत्राविरोधएवयथासएवं अहोमहत्यादि ठंगोस्कतज्जागमित्येतदंतांचिंताया

गुरोरीशीतस्यतत्यागीयुक्तः पञ्चकं रोगाणामानुदन्नमिति गुरुदाराहृहस्पति
स्त्री द्विजराजश्चन्द्रः सा चिवेंद्रेणापमुक्तो निवार्ता गुरुदार—राध्यस्त्री द्विजराजोवि
प्रश्लेषः इतिशब्दच्छलः दारशब्दोऽदंतः यान्मानं समतं स्तोत्र पश्चाद्वारेत्वनैवपी
निवार्ता पुरुरवाजासरदत्तषे: सप्तपक्षासीत् नहुषोराजा सर्वेंद्रपदमाप्तः
सनस्वीभवांदिति नष्येवकत्के अप्र्व मनेनतत्मामनुगच्छत् ततोमेथमारोहये
त् सर्पसर्पेति तेषामुक्तवान् ततोऽगस्त्येनक्रनिना शप्तः सर्पस्त्रासीदितिकथा
ययातिनामाराजासर्वमूर्कविप्र रूढसन विवाहकृतवान् नतत्प्रवर्त्तायांब्राह्मणायां
राजासीयातवकीवभव ईदृक्शापापमृत्यात पातकृत्यत्य: ययातिपरनारीपयत्वय:

वा॰ दत्त तथावीरविक्रमावधः पैंडुलैश्चक्रवर्त्तित्वमाश्रमः संपूर्ययान्तिनासह जातस्यम्
११५
115
त्तुल्यकीर्त्तिर्यियातिना प्रद्युम्ना कामदेवश्च समोविविलसतः सनुभगवतीवच
नात् स्त्रीमियामासीत् प्रद्युम्नवचनेमयत् निरालितांकपरणता सरागारराये
त्यतव हेमादिवदभ्रूदिति सतस्मह पालनेविलोप एतेदोषापित्रान्यक्तोपि
क्षमा
वरक्षाभावान्नोक्लुम्नातिशक्तोपिकाव्यितशक्त्युच्यते अवन्त्याश्ववोविद्याधरः ना
गाश्ववत्तरक्षकन्याकान्तोसंभोगताई सावकन्यापक्रयोति नगोनामराजा
सचपतनायवासिष्ठद्यात्हिजत्केनमंत्रितान्वात् वान् ततोवासिष्ठेमपहायान्यत्र
याजापितुं विचकालंगत्वास्थिता अनंतरंचास्यद्विजश्चानेककालमष्ठम्स्यो

न ततोवसिष्ठेनशप्तः कृकलासंगतः बलात्तिलकउक्तः सगुररागोऽरकस्य मित्रंसुमनानाम

मंएतस्यदुहिता परीक्षयेप्रत्यासन्नवनेनस्त्रीभावमापादिता किंपुलोविशिष्टैः दश

स्यःप्रसिद्धैव श्रृंगरामस्त्रीयस्य उन्मादनकामांगलतयाम्रत्युमवाप्येति शब्दछलः

कार्तवीर्योर्जामदग्निंविप्रंमदान्तस्यकामएकाहार ततःपरशुरामेशास्त्रहतः पंचत्वंवा

तनसरिहितस्त्वा शंतनुभीष्मपिता शांतनुरूपेणापत्तीमस्तावागंगायाविर

हाद्भाति सवर्षाणिवनमास्थायायाशुश्रोव ससत्यमुत्तसज्जेति ग्रथ्वत्यामाह

नैश्वतिस्मृतिः कुरवेत्यादि विपुलपुलिनमासस्मादित्यनेनयोगः कुरवःपक्षी

रवरोमत्स्यः त्रपंत्रस्यशत्तिं हिवायासृषः एतुवेनिति पाठेपृथुरोमाम

वा॰दत्तस्य॰ जनककुलस्याचर नेत्रसम्ब्रह्मशर्मणं जनकैकुलं नेत्राजननकुलविताान
११६ लाम्बुजनपुराम्भवेति विकचोविशालःजलकपिः शिशुकुमारः उक्तंच शिशु
मारोजलकपीरण्डकी चासिप्रथकशतिजीतात्यजीनीनः शिवनरं शलतन
प्रदेशः शिवशाततनोत्रेधितिरंतिदेवः अन्यदिनं प्रात्वाहः नीपनदागच्छत्
शृंगाशिखरंशृंगाग्रं अन्यप्याशिरोग्रं शिखरंशृंगामिति केशपर्यायनस्या
त् मरवववशाविहंगः हंसःपक्षी अहिंसर्पः अवेत्यादि मकरोजंतु नयोः
श्रवशेनरुचिरंजलयेत् अंबुजोमत्स्यः शरलःमिश्रः कर्बुरोवा कटकम
दोलत्तिमदस्यानं प्रवरोवेगवान् अवनोवान्ः नेनाविवहनं जलधिरे

व भुजगः सर्पः अथेत्यादि एकमुखेसत्यवती समुद्रवरादितिसंबंधः सानु

ग्रहः सकृपः ग्राहोजलजंतु निर्मक्तिशोमात्सर्यः सहितः उक्तंच मात्सर्येपि

वमत्सरं अन्यशुभद्वेष्कदलेः ग्राहवाइत्यर्थः कपलसन्महीलेषु नुहस्त्रियांउ

नामितिरंतिदेवः शुकवेषुश्वभंगारे इत्युक्तं पाकावेशोवाच्यालिंगः कु

शेभयकरः इतिरंतिदेवः असारः सावरहितः एकदाइत्यादि आजगाम

वर्षासमयइत्यनेनयोगः काकलीगायनः तत्काकलीगायनः काकली

नीकलेसूक्ष्मेसम्यक्षुः अदक्षः नदनदीनसप्तनदः शोणादिः पक्षेसमु

द्रं संप्रक्षुनिम्नसम्यक्षु पन्नंगमंत्रीतिनिकाप्रत्ययः नीलकंठकेकीप्रावृष

वा॰ दत्तसम्रूढं सजातं शरजन्मा शरगुल्मत्वार्त्तियत्रसमूढः समगूढः शरसंजन्मा कार्त्तिकेयः रजोवे
२२७ गुः रजोगुणाः रजोहेतुः प्रमादनत्वाहि निसरइत्ति पाठेविसरः समूहः विश्वरानि
चयमाभरातस्यायष्टुणः पद्दनटभिकरयसमुद्भावाराः कादंवसमुदायगरागाः
गाः स्तोसहंसानान सन्नः परिकरचपनान्नावरूवत्यः समूहयोरिविंध्य
वासी जलदामेघोजलरत्नकम्बदेहं इत्यनभ्रप्रत्यये कस्कोवर्षोपलः कमंड
लश्चकरकोवा करकाकरकः पुंसिदाडिमेचकमंडलौवारि वाकुः शिलायांतु
करकः करकापि चेतिरंतिदेवः भीयत्तिनेनेति नवानद्रोत्स्यः प्रलयोहि
त्वादशादित्योदयः भवति विभ्रमोभ्रमणः मदयष्व घनेमेडन्तइकितः शा

118

रंगाक्षतकोयत्रपदेस्मप्रत्यर्थ्यं प्रस्ताकोकाशारंगोमृगाः उक्तंच शारंगःश्रवलेख्या

नश्चातकेहरिगजि सारंगसंकुलमसस्तान्वमितिप्राकृतसमावेशागस्ससकरो

यामितीतीतित्ति्प्रसाम्रासश्तिप्रानस्तत्र हरिरोगोक्तभद्रस्यघ्नतोगटहीनः करो

मेन यथा घ्नतोसारोपितैः करोयस्मिन् रेवनीहस्तेवनदत्रेणाहस्तश्चारोपि

तदागच्छत श्रृंगाशिखरशृंगाग्र स्वन्यप्याशीरोग्र शिखरश्रृंगमिति के

शापर्यायितास्याश्चावितै इत्यर्थः पदेघीतीत्ति हानिकेदेनार्थंघ्नतिकरो

राजदेयभागोयत्र घ्नतीतिपाठेघाती ःप्रीतिः निमित्तेत्यादि शक्रचक्रलत

२
तारा जैत्रियोगः निर्भेदीगतिसंनिहितः विकासिनोवामेघल्वनीलोत्पलर

तिरूपकं

मंत्रोमंदारकसमामिति ग्रं

वा·दत्त जलदलक्ष्मीरिव मा[तं]र्गान्यास्तप वकुहिन्नातोस्विनीसाहिरज्ञो न्तत्यति मातंगःस्तु
२१८
118
पवेद्विपशन्तिरंति देवः तोरत्तोमालितिर्निदाघः प्रकराः घौः स्त्रीप्रवसत्ताप्रवा
संगच्छन्ता पयोधरस्तनमेघस्म प्रवासिनाच स्तनतेन प्रदत्तानिदीयन्तेतत्था
चमदनागः प्राप्तौस्तनैष्टेष्टे प्रवासरागक्तः स्मरतापकं सहन्तास्तिष्ठः व
तप्तो - लेखाः कर्त्तव्याइतिरेखायामनेकत्वादिंद्रधनुत्वंतथ्या एकत्वाद
नुचितोपन्यासोमारब्धः इंद्रायुधस्यापिनानारूपत्वेनानेकत्वप्रतीतेः वि
रप्रोषितेति भर्त्तरिनखप्रदानानिः स्मरसांजनयंति तेनवकुसुमसंयोगाप्री
तिरुद्भवतां उक्तंच नरिरोष्ट्रेष्ठेष्ठनाप्येबुप्रीतिंगच्छेपराभव रागायतनसंस्मा
रियदिस्यान्नखवत्तमिति
श्रंतोमंदारकुसुममिति म्रं

अंतर्भूतावयवार्थत्वाद्रूपमिति अनिवेगोऽनिशायप्रवाहः वेगरंवाहचौति

रंतिदेवः पयांसिपयसातेशाम्बुखप्रविष्टा इत्यर्थः पीनेत्यादि विद्युत्तसमं

चिक्रीडकालइत्यनेनयोगः स्वखंवःशोभतगान: अंकुश्चिन्कुटिलगतिः

क्रौंचोवेगः उरत्वात्ताद्धिजोमहकपक्षीवाचाटकशब्दः भरद्धाजादिजध्वनि

भाविष्टयस्यवाचाटत्वमिति लदरागतामात्तिः लादादनानिसंबंधात् स

विप्रपरिग्रहः पत्रसालदरागाक्तव्याहृति विदासप्टना इतिदंडी कलमः शा

लिः अलाशाकः अलस्क कशासप्तिद्युतिर्विसिदेवः दीप्तिंश्यामत्मित्यर्थः

आकाशांतनशब्दः सरूपनक्षत्रीतनं उरुषोभवति नथात्मनद्रुदेशोपी

साद्दी

वा॰दत्त तिरंतिदेवः नलिनं सदृशीकृतं कृतमासादिता इंद्रमहाकार्मुकस्य स्वत्तहरोयत्र इं

११९ द्रमहाकार्मुकस्वामगादेशाश्च शक्रशरासनारता ह्माकै अत्रित्तश्च कासिदः स्या

117 दिंद्रमहकयसुत्पलिनी मधुहर्षासिक्तः पद्मपत्रामधुद्भवः कृसापर्वापयोध

रामधुदुग्धेतीरे इत्तुर्मधुरतः स्तनः मोरच स्वस्यमूलस्याद्धानिं स्थिरता इत्य

स्यत्ते यतिहारावली सुरवंशोभनशब्दः रामशब्दततः हासः सितदारो हंसः हंसो

सावा

रसः सितसाहंसायत्रकासारे दसंसतप्या ततः कापसारेशां बहुव्रीहिः सरस

सारसरसिनित्यपिपाठः अत्रसारसपक्षिभेदः कासारलसाभेदः स्कंद मूलं पो

त्रिपोतः शक्करसारः स्नाटलडागः शक्लीभूतरसः मात्स्यपत्रिकाप्त्रीपक्षिभेदः

वामाविनीतिख्यातः कंदंवितं नष्टं कष्पीकृतेतियाठः कष्पीकृतं कष्यामा

त्रांतीतः नष्टमित्यर्थः पथ्याकववपत्वकष्पीकृतवयविघात कदंवेतीपः

कष्टतोभीत्तः वातकोहिमेघणानीयाभावात् पानीयस्वास्वाद्विभेति

भावभावनघोतघोतकीतकुरोगयत्नः लंपतेइत्यर्थः वकावलीकोरक

सम्हः मूकोतिःशाह्वः कंचुकीसर्पः शालिधान्य शालिशालिनीप्रिपठिम

वर्ष्यमादिधावत्कव्यक्षतिशालिकाएत्यथः पद्य साहम्नाघोपाघोयां तिलिः

लयोरकत्वस्मरणं सौगांधिकंकह्लारः हरिताणाछोवातः वंधुकंपुष्पभेदः पु

जात संध्यकभंकः सौत्रावधनुरिंद्रायुध मंदभाग्यंदेवंयस्याः वातुनसवो

तिति प्रचनुरेत्यादिनातिपातः प्रपटगयाइत्यादिचिंता नल्कः निष्काच

वा·दत्त तुःशतं किष्कवितस्त हस्ते वी वितास्तिर्पुंसि किष्कोस्यात् सप्रकोष्ठे क्कार
१२· पित्नित्तिरत्नि स्त्रि: तत्तहगुल्मेत्यादि ष्कोनाग्निवेशं दृष्टेत्यातेनयोग: कल्कि
१२० क: कठानहन्तिरव्यात: महेषीस्त्वं तेषांवरोघोटककवुरविशेष: वपत्ति
वीथिकादिवीथ्यिका सेनानिवेश: शिविरं वारकापर्यन्तडवार्त्ता: क
थितवृत्तांत: ताद्दशाएवकाथितवार्ताएव मृगयाक्मारखेटक: आमिषंमां
सं आमिषभोग्यवस्तूनीत्यनेनवे गकार्थस्तत्तिवा सर्वत्रसामिर्षमेव भुक्त
भवति उक्तं सर्वमासिकंमस्यनास्तिमन्वानिरामिषं आमिषस्यपरित्याग
तकुवेरमुखमेघतोघ्नतीत्यादि रसारवलेत्यनेनयोग: प्रतीशरं वीराविश्र
पामभयीभाव: तद्दिवसार:शाकर सेनदुर्दिनं दुर्दिनामेवदुर्दिनं दीनोमंद:

[ख]
खड्गधरः सुभटः सैङ्गिकः शस्करः खड्गधरस्यत्ताद्दृशएवाकारोभवति नभश्चर
श्चारश्चक्रवाल खेचरग्रामपनमंडने वेतालराक्षसाः चारभटः सुभटः करणाए
वोहूषलं उलूखलमाभस्मामेवइत्यर्थः कानिशामयन्नुक्तः रणखलसंग्रामभू
मिं श्चनास्यायत्नः उक्तंच स्यादास्थानयत्नयोः कालयंत्तोऽवधारयंत्नः ज्या
गुणः प्रायोधनुर्गुणः सागिनइत्यादि वेत्रावित्यनेनयोगः दानमदक्करोत्या
गः शरश्चापिकश्चोमहाम्हगोहस्ती तुमाएश्वीचकांतिः खलोदयश्चक्रूर
वृत्तिः सर्वाविपत् सस्यानेचांगलीखीश्वरे दृस्मात्मानंदेवनीयां नप्रतिरूपको
ऽथमव्यायं वेत्तीयान्नएववा दिष्टशद्ददर्शनात् तस्यात्वकास्वरी महत्तं दि
ष्टवस्यासीदिति सपरिहासेत्यादि रजसाविवस्त्रेत्यनेनयोगः सपरिहासः परि

वा·द त्तहासकारीअश्वोत्त्वंदृत्तिः कर्णोपादंस्यगत्ताघात्तादयत्ता पत्तिभंगानिः अजपत्तभगेत्ता
२२१ दिना एष्टनं समरप्रदोषस्यसंग्रामरजनीप्रथमप्रहरस्याग्नकरणा अनुकरण॥
पूर्ववत्पातितः पात्तःकः गोत्राणपृथ्वी गोत्रध्वंशः दिगंबरदर्शनं विलुपदमाका
श वासुदेवपदंच विर्जृंभन्तः त्रिभवेत्यकार अप्याकिंशांकितव्यूहसंगः अप्या॥
विकप्रहारोः पत्तेभरभंगः जानुपरिभागभंगः दुर्योधनस्यभीमेन हेडम्बेगः
निर्मिनप्रतिज्ञातः ततोसौभयान्नुलोस्थितः पयस्किजले शरतल्पवाणशय्याः
भीष्मःसंतनुसुतः सव्यर्जुनशरैःताडितःसन्शरशय्यायांशायितः स्वेछ
यास्तत्कृत्वाद्धत्तरायणानन्तरं प्राणानत्यक्तवान् उत्तरायणाप्राणानन्तर प्राणौ
त्यागेपुण्यंभवति धन्याःप्राणान्नविसृजन्ति अन्तोरोचोत्तरायणाद्इतिप्रकान्तिः

विद्युतीकृतोऽह्यवाभूतोंऽगांसवयवः करापद्मेऽङ्गोऽङ्गदेशेभवोव्रंजनयदशक्तिः

स्यात्तं मध्यमसत्वभेदः निधनंमरणां कुसुमशरमितिपाठे चिंतामणिकल्पकं

नलपाटलिपुत्रं सहिवानरतया: यानिहरस्फोटादिव वृक्षप्रकृवत्तस्वाती

ति संवत्सरचिंतारव्यानिकेजातिस्कंदुर्गसिंहतं सारंवालक्ष्यबोधार्थेश्रमोयंसर्व

रदितस्य वासवदत्ताटीका शुभमस्तु

पत्र १२२

इति बालवदगार टीकां

१२४